T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ERZURUM MECİDİYE TABYASI'NIN MİMARİ ANALİZİ VE YENİDEN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ÖNERİ: ERZURUM HARP TARİHİ MÜZESİ

ELİF SİBEL KOTAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEBZE
2019

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ERZURUM MECİDİYE TABYASI'NIN MİMARİ ANALİZİ VE YENİDEN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ÖNERİ: ERZURUM HARP TARİHİ MÜZESİ

ELİF SİBEL KOTAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
PROF. DR. ELİF ÖZLEM AYDIN

GEBZE
2019

T.R.

GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

ARCHITECTURAL ANALYSIS OF ERZURUM MECİDİYE BASTION AND SUGGESTIONS FOR ITS REUSE: ERZURUM WARFARE HISTORY MUSEUM

ELİF SİBEL KOTAN

A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF

MASTER OF SCIENCE

DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR

PROF. DR. ELİF ÖZLEM AYDIN

GEBZE

2019

GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	**YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU**

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..03./..07./..2019 tarih ve 2019./..30..... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ..25./..10./..2019 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Elif Sibel KOTAN'ın tez çalışması Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI) : Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Mine TOPÇUBAŞI

ÜYE : Doç. Dr. Aynur ÇİFTÇİ

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Prof. Dr. Ümit DEMİR
Gebze Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Erzurum Anadolu'nun kale kentlerindendir. Erzurum ve çevresinde ki Osmanlı Dönemi'ne ait askeri yapılar hakkında, kapsamlı analiz ve yeniden işlevlendirmeye yönelik araştırmalar, tarih ve kültür turizminin ön plana çıkmasıyla daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada, Erzurum ve çevresindeki Osmanlı dönemine ait askeri yapıların tarihi ve kültürel sürdürülebilirliğine katkı sağlamak amacıyla Erzurum'da bulunan en eski tabya yapısı olan Mecidiye Tabyası incelenmiştir.

2012 yılında Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) koordinasyonunda uygulamaya konulan İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı'nda belirlenen "Erzurum Kültür ve Tarih Rotası" kapsamına alınan Mecidiye Tabyası'nın tarihi geçmişi, Erzurum kentine katacağı sosyal, kültürel ve ekonomik katkı da düşünülerek, yapının Erzurum Harp Tarihi Müzesi işleviyle yeniden kullanımına yönelik araştırma, analiz, projelendirme çalışmaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Tabya, Kültürel Miras, Harp, Müze.

SUMMARY

Erzurum is one of the “castle cities” of Anatolia. By the time historical and cultural heritage tourism came into prominence, extensive analysis and research aimed at reusability of the military facilities built by Ottoman Empire have gained in significance. This study examines the oldest bastion structure in Erzurum, Mecidiye Tabyasi, with a purpose of contribution to the historical and cultural sustainability of the military architecture heritage from Ottoman era in the region.

On the grounds that Mecidiye Bastion’s location has been included “Erzurum’s Cultural and Historical Route”, which had been figured in 2012 through a project namely “Innovation Based Regional Tourism Strategy and Action Plan” conducted by KUDAKA (Northeastern Anatolia Development Agency), furthermore considering its historical background and the potential social, cultural and economic value this bastion structure could add to the city of Erzurum, this paper represents the work of research, analysis and design for a renovation of Mecidiye Bastion, regarding to its prospective reuse as Erzurum Warfare History Museum.

Keywords: Erzurum, Bastion, Cultural Heritage, Warfare, Museum.

TEŞEKKÜR

Başta, yüksek lisans eğitimimde desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyip bilgisi ile bu çalışmanın oluşmasının yolunu açan danışmanım Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN'a ve Gebze Teknik Üniversitesi'nde emeği geçen tüm hocalarıma,

Bu zor çalışma döneminde bana sabırla destek olan sevgili aileme ve kişisel arşivini açan, tüm çalışma sürecinde her zaman yanımda olan eşim Alparslan KOTAN'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayı güzel Erzurum'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLOLAR DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Kapsam ve Yöntem	2
2. TABYALAR	4
2.1. Tabyaların Tarihi Geçmişi	6
2.2. Türkiye Coğrafyasındaki Tabyalar	7
2.3. Türkiye'deki Tabyaların Genel Mimari Özellikleri	19
2.3.1. Tabyaları Oluşturan Mekanlar	24
2.4. Erzurum Tabyaları	36
3. MECİDİYE TABYASI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ	48
3.1. Konumu	51
3.2. Tarihi	53
3.3. Mimari Özellikleri	57
3.3.1. Planlama Özellikleri	57
3.3.1.1. Mecidiye Tabyası Ana Yapısı	60
3.3.1.2. Büyük Cephanelik Yapısı	95
3.3.1.3. Kanat Cephanelikleri	104
3.3.1.4. Kar Kuyusu ve Sarnıç Yapıları	107
3.3.2. Cephe Özellikleri	121
3.3.3. Yapım Tekniği ve Malzeme	124
3.3.4. Koruma Sorunları	128

4. MECİDİYE TABYASI'NIN RESTİTÜSYONU 135
5. KÜLTÜREL MİRAS OLARAK KORUNAN TABYA ÖRNEKLERİ 150
6. MECİDİYE TABYASI İÇİN KORUMA ÖNERİLERİ 159
6.1. Müdahale Kararları 159
6.2. Yeni İşlev Önerisi: Erzurum Harp Tarihi Müzesi 164
7. SONUÇ 170

KAYNAKLAR 172
ÖZGEÇMİŞ 176
EKLER 177
Diğer Ekler (CD)

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve Kısaltmalar		**Açıklamalar**
AK	:	Alparslan KOTAN Arşivi
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
cm	:	Santimetre
ICOMOS	:	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
İBB	:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İDBTSEP	:	İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejik Eylem Planı
İSAM	:	İslam Araştırmaları Merkezi
KUDAKA	:	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
m	:	Metre
SALT	:	SALT Araştırma Arşivi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
UNESCO	:	Koruma Alanları Yönetim Birimi
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	:	Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No:		Sayfa
2.1:	Vauban'ın tabyalı tahkimat tasarımı 18. yy.	7
2.2:	Soumenlinna, Finlandiya.	7
2.3:	Silistre Mescid-i Tabya 20. yy.	8
2.4:	Plevne'de Türk Tabyalarını Gösteren Harita.	9
2.5:	Kars Kalesi ve çevresindeki tabyaları gösteren bir gravür.	10
2.6:	Ramazan Tabya, Ardahan.	11
2.7:	Çanakkale Boğazı Tabyalarını gösteren harita, 19. yy.	12
2.8:	Hıdırlık Tabya, Edirne.	13
2.9:	Kıyık Tabya, Edirne.	14
2.10:	Kırklareli'nin 1910 yılına ait tahkimat durumu.	15
2.11:	İstanbul Boğaz Tabyaları'nı gösteren harita.	16
2.12:	Samsun Kalyon Tabya.	17
2.13:	Paşa Tabya, Sinop.	17
2.14:	Dairesel Planlı Tabya-Palandöken tabya, Erzurum.	19
2.15:	Yay Planlı Tabya-Sivişli Tabya, Erzurum.	20
2.16:	Yay Planlı Tabya-Bolayır Merkez Tabya, Çanakkale.	20
2.17:	Lineer Planlı Tabya-Küçük Kiremitlik Tabyası,Erzurum.	20
2.18:	Lineer Planlı Tabya-Çit Tabya, İstanbul.	21
2.19:	Dağınık Planlı Tabya-Kumkale Tabyası, Çanakkale.	21
2.20:	Kuyu-Aziziye Tabyaları, Erzurum.	22
2.21:	Hendek-Toparlak Tabya, Erzurum.	23
2.22:	Dehliz- Karagöz Tabya,Kırklareli.	23
2.23:	Kışla Binası-Değirmenburnu Tabyası-Çanakkale.	24
2.24:	Koğuş-Mecidiye Tabyası, Erzurum.	25
2.25:	Mecidiye Tabyası koğuşlar arası iç koridor, Erzurum.	25
2.26:	Tüfeklik, Mecidiye Tabyası, Erzurum.	26
2.27:	Karargah-Ağzıaçık Tabyası,Erzurum.	27

2.28:	Karargah-Hıdırlık Tabya,Edirne.	27
2.29:	Karargah-Palandöken Tabyası, Erzurum.	27
2.30:	Topçu odaları-Tafta Tabya, Erzurum.	28
2.31:	Topçu Odası-Seyfioğlu Tabyası,Kırklareli.	29
2.32:	Hendek ve Pusu Odası-Bolayır Merkez Tabya, Çanakkale.	30
2.33:	Pusu Odaları-Karagöz Tabya, Edirne.	30
2.34:	Pusu Odası-Ağzıaçık Tabyası, Erzurum.	31
2.35:	Ahır Planı-Mecidiye Tabyası, Erzurum.	32
2.36:	Büyük Kiremitlik Tabyası Kışla çevresinde servis mekanları.	32
2.37:	Mecidiye Tabyası Cephaneliği, Erzurum.	33
2.38:	Büyük Kiremitlik Tabyası Cephaneliği, Erzurum.	33
2.39:	Bonet, Rumeli Yıldız Tabya, Çanakkale.	34
2.40:	Hendek-Palandöken Tabyası, Erzurum.	34
2.41:	Kar kuyuları, 1 nolu Aziziye Tabyası, Erzurum.	35
2.42:	Büyük Palandöken Tabyası kar kuyuları.	36
2.43:	Tafta Tabyası'nda çeşme, Erzurum.	36
2.44:	Erzurum Şehir Surlarını gösteren gravür-18. yy.	37
2.45:	Erzurum Tabyaları'nı gösteren harita.	38
2.46	Erzurum şehri ve kalesini gösteren harita Fuat Bey-1904.	39
2.47:	Ruslar tarafından hazırlanan Erzurum Tabyaları haritası, 1909.	40
2.48	Korsun'un Erzurum Tabyaları Krokileri.	40
2.49	Mevki ve inşa dönemlerine göre Erzurum Tabyaları.	41
3.1:	Mecidiye Tabyası'nın hava fotoğrafı.	48
3.2:	Mecidiye Tabyası'nın avludan görünüşü.	48
3.3:	Mecidiye Tabyası ve Erzurum'un hava fotoğrafı.	51
3.4:	Mecidiye Tabyası ve çevresini gösteren topografik harita, 1864.	52
3 5:	Nene Hatun Tarihi Milli Parkı.	52
3.6:	Mecidiye Tabyası'nın Erzurum'dan görünüşü.	53
3.7:	Erzurum Şehir Surları 18. yy.	54

3.8:	Tabyaların İşgal Düzeni- Askeri Belge, 1877.	55
3.9:	1.Dünya Savaşı'nda Erzurum tabyalarını gösteren Rus askeri haritası.	56
3.10:	Mecidiye Tabyası 19. yy. planı.	58
3.11:	Mecidiye Tabyası Vaziyet Planı.	59
3.12:	Mecidiye Tabyası Peç Kanal Detayı.	60
3.13:	Mecidiye Tabyası Planı.	61
3.14:	Mecidiye Tabyası çatısı ve toprak örtü.	62
3.15:	Mecidiye Tabyası avlu girişi.	62
3.16:	Mecidiye Tabyası koğuş koridoru.	63
3.17:	Mecidiye Tabyası top kulesi merdivenleri.	65
3.18:	Mecidiye Tabyası kuzey top kulesi.	65
3.19:	Mecidiye Tabyası güney top kulesi.	66
3.20:	Taş Ocak (Y103-Y104).	67
3.21:	Taş Ocak (Y103-Y104).	67
3.22:	Sobalık (solda).	68
3.23:	Y101 Rüzgarlık.	69
3.24:	Y102 Oda.	70
3.25:	Y103 Koğuş.	71
3.26:	Y104 Tuvalet ve Hamam.	72
3.27:	Y104 Tuvalet ve Hamam kesiti.	73
3.28:	A101 Ahır.	74
3.29:	A102 Depo.	74
3.30:	K1 Koğuşu doğu duvarı.	75
3.31:	K1 Koğuşu batı duvarı.	76
3.32:	K2 Koğuşu doğu duvarı.	77
3.33:	K2 Koğuşu batı duvarı.	77
3.34:	K3 Koğuşu doğu duvarı.	78
3.35:	K3 Koğuşu batı duvarı.	78
3.36:	K4 Koğuşu batı duvarı.	79
3.37:	K4 Koğuşu doğu duvarı.	79
3.38:	K5 Koğuşu batı duvarı.	80
3.39:	K5 Koğuşu doğu duvarı.	81

3.40: K6 Koğuşu batı duvarı. 82
3.41: K6 Koğuşu doğu duvarı. 82
3.42: K7 Koğuşu batı duvarı. 83
3.43: K7 Koğuşu doğu duvarı. 83
3.44: K8 Koğuşu batı duvarı. 84
3.45: K8 Koğuşu doğu duvarı. 85
3.46: K9 Koğuşu batı duvarı. 86
3.47: K9 Koğuşu doğu duvarı. 86
3.48: K10 Koğuşu batı duvarı. 87
3.49: K10 Koğuşu doğu duvarı.. 88
3.50: Y201 Rüzgarlık. 89
3.51: Y202 Oda . 90
3.52: Y203 Koğuş. 91
3.53: Y204 Mutfak doğu duvarı. 92
3.54: Y204 Mutfak fırını. 93
3.55: Y204 Mutfak kesiti. 93
3.56: A201 Ahır. 94
3.57: A202 Depo. 95
3.58: Büyük Cephanelik planı. 96
3.59: Büyük Cephanelik kesiti. 96
3.60: C101 Dehliz doğu yönü. 97
3.61: C101 Dehliz batı yönü. 97
3.62: C102 Oda. 98
3.63: C103 Oda. 99
3.64: C104 Oda . 100
3.65: C105 Oda. 101
3.66: C106 Oda . 102
3.67: C107 Oda. 103
3.68: C108 Pusu Odası. 104
3.69: C201 Cephanelik planı. 105
3.70: C201 Cephanelik girişi. 105
3.71: C201 Cephanelik cephesi. 106
3.72: C301 Cephanelik planı. 106

3.73: C301 Cephanelik. 107
3.74: Sarnıç. 107
3.75: Kar kuyusu planı. 108
3.76: Kar kuyusu girişi. 109
3.77: Kar kuyusu içinden görünüş. 109
3.78: Mecidiye Tabyası'nın avludan görünüşü. 121
3.79: Mecidiye Tabyası batı cephesi. 122
3.80: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi. 123
3.81: Mecidiye Tabyası güney cephesi. 124
3.82: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi beden duvarı. 125
3.83: Mecidiye Tabyası koğuş odası tuğla tonoz örgüsü. 125
3.84: Mecidiye Tabyası doğu cephesi toprak dolgu. 126
3.85: Mecidiye Tabyası kesme taş döşeme. 126
3.86: Mecidiye Tabyası mütemadi temek kirişleri. 127
3.87: Özgün olmayan tabya giriş kapısı-Y201. 128
3.88: Mecidiye Tabyası çatısı toprak örtüsü 129
3.89: Mecidiye Tabyası doğu cephesi harpuştası. 130
3.90: Mecidiye Tabyası Kuzey Top Kulesi Duvarı. 130
3.91: Kuzey Kanat Cephaneliği Tavanı. 131
3.92: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi. 131
3.93: Özgün olmayan tabya giriş kapısı-Y201. 132
3.94: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi beden duvarı detayı. 133
3.95: Mecidiye Tabyası nöbet kulesi. 133
3.96: Büyük Cephanelik. 134
4.1: Mecidiye Tabyası 19. yy. 135
4.2: Mecidiye Tabyası Güney Cephesinin Günümüzdeki Durumu. 135
4.3: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977. 136
4.4: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977. 137
4.5: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977. 138
4.6: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977. 139
4.7: a) Mecidiye Tabyası avlu cephesi, b) Mecidiye Tabyası kuzey cephesi, 1988. 140

4.8:	Mecidiye Tabyası güney top kulesi, 1995.	141
4.9:	a) Mecidiye Tabyası avludan görünüş, b) Giriş sahanlığı, c) Nöbet kulesi, 1996.	141
4.10:	a) Mecidiye Tabyası'nın çatısına konan baz istasyonu, b) Güney cephesi, c) Güney cephesi, 2005.	143
4.11:	Erzurum Tabyaları pencere tipleri.	145
4.12:	19. yy. tabya kapısı Aziziye Tabyaları, Erzurum.	146
4.13:	19. yy. tabya kapısı, Rumeli Mecidiye Tabyası, Çanakkale.	146
4.14:	Ahşap Döşeme-Büyük Kiremitlik Tabyası, Erzurum.	147
4.15:	Ahşap döşeme-Çit Tabya, İstanbul.	147
4.16:	Mecidiye Tabyası 1. Restitüsyon.	148
4.17:	Mecidiye Tabyası 19. yy.-2. Restitüsyon.	149
5.1:	San Pedro de la Roca Kalesi - Haiti Tarih Müzesi.	151
5.2:	San Pedro de la Roca Kalesi - Haiti Tarih Müzesi	151
5.3:	Soumenlinna Savunma Sistemi.	152
5.4:	Soumenlinna Müzesi.	152
5.5:	Soumenlinna Müzesi.	153
5.6:	Hıdırlık Tabyası - Edirne.	154
5.7:	Hıdırlık Tabyası Şükrü Paşa Anıtı - Edirne.	154
5.8:	Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars.	155
5.9:	Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars.	155
5.10:	Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars.	156
5.11:	Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale..	157
5.12:	Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale.	157
5.13:	Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale.	158
6.1:	Doğu Cephesi Harpuştaları.	161
6.2:	Tuvalet ve Hamam döşeme izleri.	162
6.3:	Tuvalet- Hamam Bölücü duvarı.	162
6.4:	Nene Hatun Milli Parkı, 2012.	165

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No:		**Sayfa**
2.1:	Savunma Yapıları Sözlüğü Tablosu.	5
2.2:	Günümüze Ulaşan Erzurum Tabyaları Künye ve Durum Tablosu.	43
3.1:	Erzurum Mecidiye Tabyası Envanter Fişi.	49
3.2:	Erzurum Mecidiye Tabyası Mahal Tablosu.	109
6.1:	Öneri İşlev Tablosu: Erzurum Harp Tarihi Müzesi.	168

1. GİRİŞ

Tabya yapıları, surlar ve kalelerden sonra geliştiği düşünülen askeri savunma yapı tipi olarak tanımlanabilir. Şehirlerin ileri karakolu vazifesindeki tabyaların amacı düşmanı ileri savunma hattı oluşturarak engellemektir.

Türkiye coğrafyasında tabyalar en yoğun olarak doğuda Erzurum ve Kars'ta, batıda Edirne ve Çanakkale'de inşa edilmiştir. Bunun sebebi doğuda Rus ve İran saldırılarına, batıda ise Yunan ve İngiliz saldırılarına karşı koymaktır. Literatür taramalarından, Osmanlı döneminde bu saldırılardan korunmak amaçlı Erzurum'da 23, Kars'ta 46, Edirne 'de 25, Çanakkale'de 32, Ardahan'da 8, Samsun'da 2, Sinop'ta 1 adet tabyanın inşa edildiği bilinmektedir. Ancak günümüze bu tabyaların hepsi ulaşamamıştır.

Osmanlı – Rus savaşlarında aktif olarak kullanılan Erzurum Mecidiye Tabyası (1855) Ahmet Muhtar Paşa, Nene Hatun gibi tarihi kişiliklerle ilgili önemli bir askeri savunma yapısıdır. Erzurum'un en eski tabya olması nedeniyle şehrin tarihi yapıları içinde ayrı bir öneme sahiptir. Konum olarak kentin doğu sınırında, şehir merkezini doğrudan gören Top Dağı'nda inşa edilmiş olan bu savunma yapısı yay planlı tabyaların tipik örneklerindedir. Cumhuriyet döneminde Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı askeri birliklerin kullanımına tahsis edilmiş olan tabya, 2009 yılında Orman ve Su İşleri 13. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Nene Hatun Tarihi Milli Parkı alanına dahil edilmiş ancak yapıya herhangi bir işlev verilmemiştir. Terk ve çevresel etkenlere bağlı olarak fiziksel bozulmaların tespit edildiği tarihi yapının yeniden işlevlendirilmesinin kent tarihi ve kültürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu amaçla Erzurum Mecidiye Tabyası çalışma konusu olarak seçilmiştir.

1.1. Amaç

Günümüzde savunma sanayinin ilerlemesiyle, savaş stratejileri değişmiş ve dış savunma hattını oluşturan mimari yapı ve öğeler kullanım dışı kalarak, işlevsiz hale gelmiştir. Bu yapılardan tabya yapılarını, tarihi önemleri ve mevcut yapı potansiyeli irdelendiğinde, yeniden kullanılmaları bulundukları çevreye, tarih ve kültür turizmi anlamında katkı sağlayacaktır. Önemli gelir kaynaklarından biri kış turizmi olan

Erzurum kenti için işlevsiz kalan tabya yapılarının, yeniden işlevlendirilerek, bölgenin tarih turizmine katkı sağlaması, şehrin sosyal ve ekonomik potansiyelini arttıracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmayla, Erzurum Mecidiye Tabyası'nın mimari özelliklerinin belgelenmesi, koruma sorunlarının tespit edilmesi ve yapının 'Erzurum Harp Tarihi Müzesi'olarak yeniden işlevlendirilerek gelecek nesillere aktarılması için koruma önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Kapsam ve Yöntem

Tez kapsamında, tabyaların tarihi geçmişi ve Türkiye Coğrafyası'nda yapıldığı bilinen tabyaların genel mimari özellikleri hakkında Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, SALT Arşivi, YÖK Tez Veri Bankası, Milli Kütüphane Elektronik Kaynaklar Sistemi, Ankara Üniversitesi Elektronik Kaynaklar Arşivi ve İ.B.B. Atatürk Kitaplığı ve Alparslan KOTAN Arşivi'nde araştırma yapılmıştır.

Çelik metre, lazer metre, çekül, lazerli gönye, nivo gibi ölçüm aletleri kullanılarak Erzurum Mecidiye Tabyası'nın rölövesi alınmış, Mecidiye Tabyası'nın güncel plan, kesit ve görünüşleri 1/200 ölçekte hazırlanmış, tüm mahallerin günümüzdeki durumunun belgelenmesi için fotoğrafları çekilmiş, malzeme ve dönem analizleri hazırlanmış, yapıdaki bozulmalar tesbit edilmiştir.

Restitusyon için yapının mevcut izlerinden, görsel ve belgelerden, Nusret ÇAM'ın Erzurum Tabyaları kitabında yayınlanan rölövelerden ve benzer dönem yapılarından yararlanılmıştır.

Günümüzde Hazine Mülkiyeti'nde olan Erzurum Mecidiye Tabyası, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) koordinasyonunda 2012 yılında uygulamaya konulan "İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı"nda tarih ve kültür mirası turizminin geliştirilmesi için oluşturulması planlanan Erzurum kültür ve tarih rotasında yer almaktadır. Mecidiye Tabyası'nın mimari özellikleri ve özgün işlevi gözönüne alındığında "Harp Tarihi Müzesi" olarak yeniden işlevlendirilmesi uygun olacaktır. "Harp Tarihi Müzesi" olarak yeniden işlevlendirilmesi durumunda Nene Hatun Milli Parkı içinde yer alan, Erzurum şehir merkezine çok yakın ve hâkim bir alanda konumlanmış olan yapının bölgeye turizm açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, bu amaçla hazırlanan Erzurum Mecidiye Tabyası'nın

“Harp Tarihi Müzesi” olarak yeniden işlevlendirme projesi tanıtılacaktır. İlgili projenin hayata geçirilmesi konusunda yerel yönetimlerin, kent halkı ve aydınlarının desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Mecidiye Tabyası’nın Harp Tarihi Müzesi olarak işlevlendirilmesinin, şehrin tarih turizmine büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Erzurum şehrinin tarihî kimliğinin mevcut tarihî eserlerin yanı sıra Mecidiye Tabyası’nda oluşturulacak Harp Tarihi Müzesi ile de sergilenmesi fikri, şehir yöneticileri, aydınları ve halk tarafından, çalışmalar esnasında ilgi ile karşılanmıştır. Bu bağlamda yeni işlev için gerekli envanter çalışmaları yapılmış ve yeni işleve yönelik yerleşim projesi oluşturulmuştur. Bu çalışmalar kapsamında İstanbul Askeri Müze Komutanlığı ve Erzurum 9. Kolordu Komutanlığı’ndan görüş alınmıştır.

Çalışma kapsamında savunma yapılarının, yeniden işlevlendirilmesi konusunda Erzurum şehri için örnek bir proje oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. TABYALAR

“Savunma” sözcüğü çevreden gelen her türlü tehlike ve korku uyaranına karşı geliştirilen bir tepki mekanizması olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca devletler, sınır bütünlüklerini korumak ve düşmanlarına karşı bir savunma hattı oluşturmak için sınır bölgelerinde büyük savunma yapıları inşa etmişlerdir.

Büyük ölçekli savunma yapıları 3 tipte karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, surlar, kaleler ve tabyalardır.

Tabya tanımı, (Arapça’da Ta’biye) yerli yerine koyup hazırlama, tertip etme, hazırlık, donatma, yığmak, ordu yığmak gibi anlamlara gelmektedir [Çam, 1993]. Tabyalar, savaş sırasında askeri birleştirecek metris, istihkâm ve top siperleridir [Seydi, 1330]. Sanat tarihçisi Nusret ÇAM ise, stratejik önemi olan bir yeri korumak amacıyla, askerin geçici olarak barınması ve savaşması için yapılmış olan müstahkem yer veya binaları tabya olarak tanımlamaktadır [Çam, 1993].

Kars 14. Mekanize Piyade Komutanlığı, tabya yapılarını , içinde belirli sayıda kuvvet barındıran bonetlerin ardındaki, açık top mevzileri ile avcı siperlerinin bütün etrafını çepeçevre çeviren hendeği ve içinde ayrıca mahfuz mahalleri, cephanelikler, toplanma ve eğitim yerleri, nizamiye ve hazır kıta mahalleri, bölük, tabur veya alay binaları, cami, subay yatma yerleri gibi yapı ve alanları içeren, kendi kendine yeterliğe sahip ve kuşatmaya uzun süre direnebilen, hakim noktalarda çevreyi gözetleme imkanı olan ve her yöne karşı savunulabilen taş, kâgir, beton veya demirli betondan inşa edilmiş kapalı mevziler olarak açıklamaktadır [Kars 14. Mekanize Piyade Komutanlığı Broşürü, 1995].

Şehirlerin ileri karakolu vazifesindeki tabyaların yapılış amacı düşmanı, ileri savunma hattı oluşturarak engellemektir. Topoğrafyaya yerleşimleri ve planlama anlayışları öncelikle sınır görüşünü sağlama ve erken müdahale etme prensibiyle belirlenmiştir.

Tabyalarla ilgili bilgi verilirken kullanılacak savunma yapıları terimleri Tablo 2.1’de verilmiştir. Savunma Yapıları sözlüğü oluşturulurken, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, ve Doğan Hasol, Mimarlık Sözlüğü’ nden yararlanılmıştır.

Tablo 2.1: Savunma Yapıları Sözlüğü.

SAVUNMA YAPILARI SÖZLÜĞÜ

Amplasman : Bir veya daha çok silah veya teçhizat parçasını, düşman ateşine veya bombardımana karşı korumak üzere, ve bulundukları yerden görevlerini yapacak şekilde hazırlanmış bir mevzii.

Batarya : En küçük topçu birliği.

Bonet : Cephane muhafazası ve ya kamuflaj için kullanılan geniş duvarlı toprak altı yapısı.

Cephanelik : Barıut, mermi, top güllesi ve ona benzer çeşitli savaş levazımının muhafaza edildiği yer.

Hendek : Kale girişlerinde bulunan, geçmeye engel olacak şekilde uzunlamasına kazılmış derin çukur.

Huruç Harekatı: Kuşatma altında olan kalenin içinden çıkarak ani ve hızlı bir salsırı ile kuşatma yapan birliklere zarar vermek için yapılan harekattır.

İstihkam : Düşman saldırısına karşı koruma, savunma ereğiyle toprak, taş, beton vb. ile sağlam bir biçimde düzenlenmiş yer.

Kale : Düşmanın gelmesi beklenilen yollar üzerinde, askeri önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yap.

Kışla : Askerlerin toplu olarak barındıkları yapı bütünü

Koğuş : Kışla, okul, tıtıkevi, hastane vb. kalabalık yerlerde, içinde birçok kimsenin yattığı veya barındırdığı büyük oda.

Metris : Savaşta askerlerin korunması için yapılan toprak siperi.

Peç : Baltık Mimarisi etkisiyle Doğu Anadolu' da görülen, ocak veya sobadan elde edilen sıcaklığın duvar içi kanallarda dolaştırılmasıyla çalışan merkezi ısıtma sistemi.

Sur : Eski kentleri, düşman hücumundan korumak ve müdafaa etmek için şehrin etrafına çekilen kalın ve yüksek kale duvarları.

Tabya : Münferit olan veya bir istihkamın siperlerinden dışarıya doğru taşan top mahalli. Ok tabya, yay tabya ve yarım tabya gibi muhtelif şeklinde olanları vardır.

Tahkimat : Sağlamlaştırma, güçlendirme.

2.1. Tabyaların Tarihi Geçmişi

Askeri savunma yapıları olarak tabyaların gelişmesi ateşli silah teknolojisinden doğrudan etkilenmiştir. Başlangıçta yerleşim alanlarının, saldırılara karşı kolay savunulabilecek yerlerde planlanması ve oluşturulması ile ilerleyen korunma süreci, zamanla merkez etraflarının surlarla çevrilip kale düzenine getirilmesi şeklinde gelişmiştir. Kent surları ve kale sistemi, yüksek tesirli topların savaş sahalarında kullanılmasına kadar, kent savunmalarında önemli görev edinmişlerdir [Çam, 1993].

Öncelikle top teknolojisinin gelişmesi ve yaşanan savaşlardan alınan dersler sonucunda, 15. yy.'da kale sistemleri, şehir savunması konusunda artık geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Top sistemlerinin yaygınlaşmasıyla, savaşlarda yüksek sur duvarlarının büyük zarar gördüğü ve bu hasarların da kalelerin ele geçirilmesinde stratejik önemi olması, daha alçak ve top atışlarına karşı daha dayanıklı olacak şekilde yapılması düşünülmüştür. Fakat bu kez de düşman askerlerin alçak duvarları kolayca aşması ve kalelere girmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyle, yüksek duvarlı kale savunma sisteminden vazgeçilerek tamamen askerler tarafından kullanılacak kentsiz ve halksız, yüksek etkili top atışlarına dayanıklı, tabyalı tahkimat sistemine geçilmiştir. Bunun sonucu olarak, 15. yy.'da savaş halindeki İtalyan şehir devletleri, eğimli yüzeyleri olan ve duvarları kalın takviyelerle desteklenmiş olan ilk tabya yapılarını inşa etmişlerdir. Bu dönemde özellikle İtalya'da Leonardo da Vinci, Anodiro da Sangallo ve Michalengelo gibi Rönesans'ın önemli sanatçıları da tabyalı tahkimatlar konusunda çalışmalar yapmışlardır. 15. yy.'da kullanılmaya başlayan tabyalı tahkimat sistemi, 18. yy.'ın sonlarına doğru Batı dünyasındaki sanayileşme ve savaş teknolojisindeki gelişmelerle birlikte, top sistemlerinin güçlerinin ve atış menzillerinin de artması ile gelişmiştir [Kantarcı, 1997].

18, yy.'da Fransız Mühendis Vauban, yıldız biçimli tabyalı tahkimat sistemini geliştirmiştir ve Avrupa'da hızla yayılmıştır. 19. yy.'da top teknolojisinin gelişmesiyle tabya mimarisi, toprak altında bonetlerin olduğu bir planlamaya evrilmiştir [Acıoğlu, 2016], (Şekil 2.1) [Web 1, 2019].

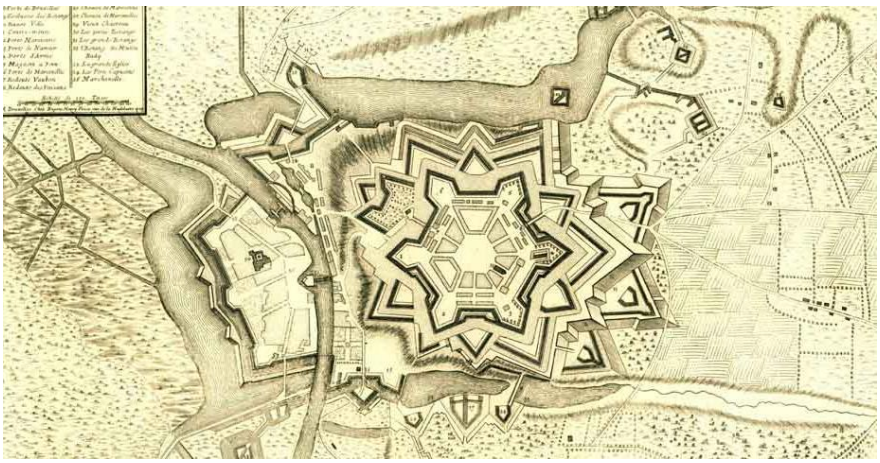

Şekil 2.1: Vauban'ın tabyalı tahkimat tasarımı 18. yy.

Finladiya'da bulunan 18. yy.'a ait Soumenllina savunma sistemi, Vauban'ın tabya tasarımının günümüze ulaşan örneklerindendir (Şekil 2.2) [Web 2, 2019].

Şekil 2.2: Soumenlinna, Finlandiya.

Kale yapılarıyla korunan şehirler, başlangıçta etrafları yeni düzende tabyalar ile çevrilerek tahkim edilmiştir. Zamanla şehirlere bitişik olarak inşa edilen tabyalar, topların şehir içlerine de düşmesi göz önüne alınarak, şehirlerden uzak yerlerde inşa edilmişlerdir [Konyalı, 1960].

2.2. Türkiye Coğrafyasındaki Tabyalar

Avrupa'da top teknolojisine bağlı olarak kale tipi savunma sisteminden tabya tipi savunma sistemine geçiş süreci Osmanlı Devleti'ni de yakından ilgilendirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 18. yy.'da yoğunlaşmaya başlayan tabyalı tahkimat inşaatları 19. yy.'ın ikinci yarısına dek sürmüştür. Bu dönemde özellikle doğu sınırlarında İran ve Rus saldırılarına karşı Kars, Ardahan ve Erzurum'da, Balkan sınırlarında ise yine Rus saldırılarına karşı Silistre, Varna, Vidin, Rusçuk, Plevne ve Şumnu'da tabyalı tahkimatlar yapılmıştır (Şekil 2.3) [İnce, 2011], (Şekil 2.4) [Web 3, 2017].

Şekil 2.3: Mescid-i Tabya, Silistre.

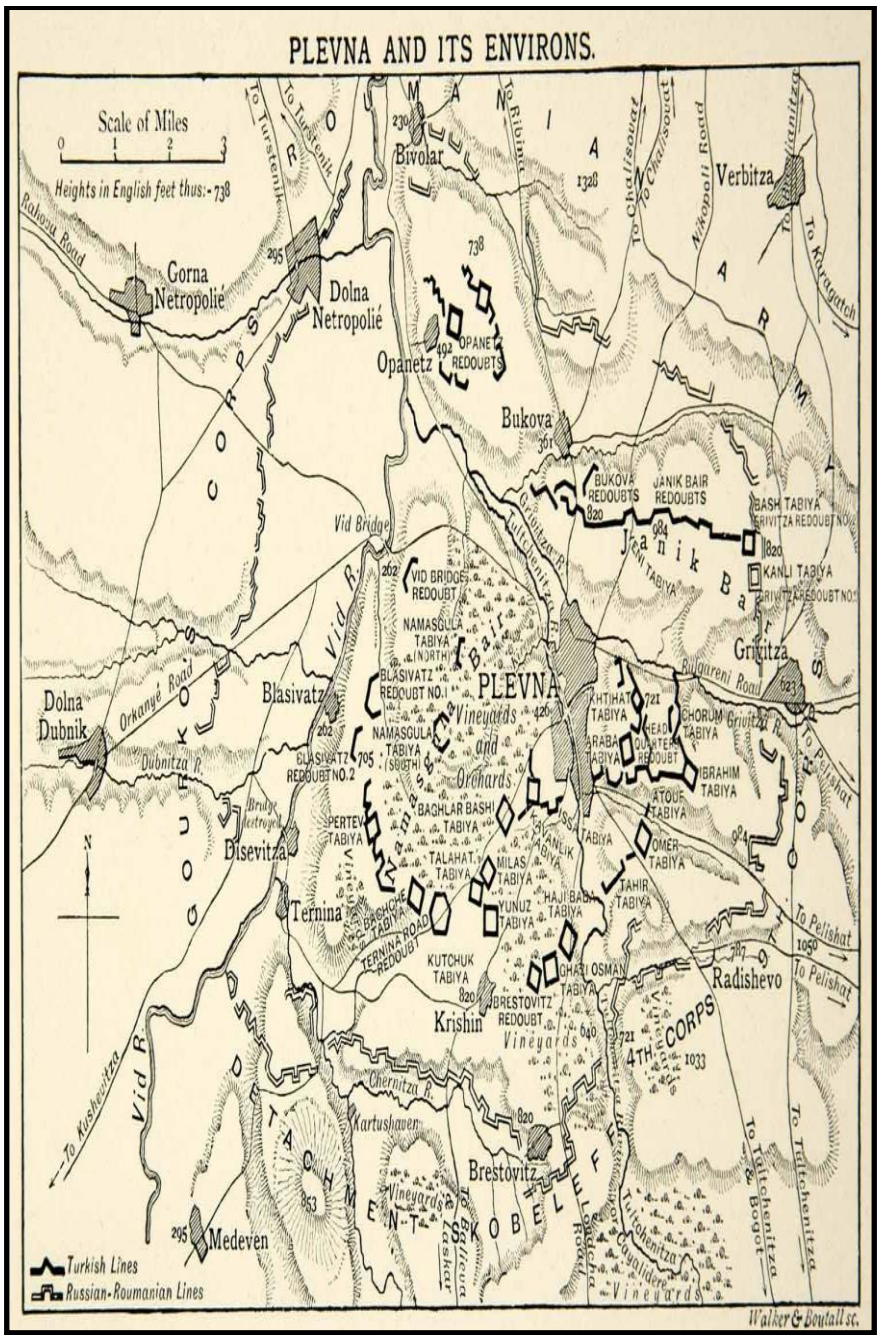

Şekil 2.4: Plevne'de Türk Tabyalarını Gösteren Harita.

Türkiye coğrafyası özelinde incelendiğinde, jeopolitik konum itibariyle, özellikle boğazlar ve Anadolu'nun önemi, sıklıkla saldırılara uğramasına ve çok sayıda tabya inşa edilmesine neden olmuştur.

20. yy. başında Erzurum'da 23, Kars'ta 46, Çanakkale'de 32, Edirne'de 30, Kırklareli'nde 2, İstanbul'da 12 , Sinop'ta 1 , Samsun'da 2 ve Ardahan'da da 8 adet tabya bulunduğu bilinmektedir [Küçükuğurlu, 2013], [Ülkü,2006], [Ülkü, 2007],

[Acıoğlu, 2012] [Güner, 2004], [Yeler, 2015], [Eyüpgiller,Yaşa, 2019], [Web 9], [Sinop Valiliği, 1993], [Küçükuğurlu, 2013].

- Kars Tabyaları

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk yoğun tabya yapılaşması, 1700'lü yılların başında Kars'ta yapılmıştır. Bu dönemde, İran saldırılarına karşı Kars Kalesi ve çevresine tabyalı tahkimatlar inşa edilmiştir.

Özellikle, 1711 Prut yenilgisinden sonra, hızla toparlanan ve 1700'lü yılların sonlarından itibaren Rusların, yeniden Anadolu topraklarına saldırması ile birlikte Kars-Ardahan bölgesinde 1800'lü yılların ortalarına kadar, tabya inşaatları ve tamiratları süreklilik göstermiştir [Ülkü,2006], (Şekil 2.5) [Web 4, 2017].

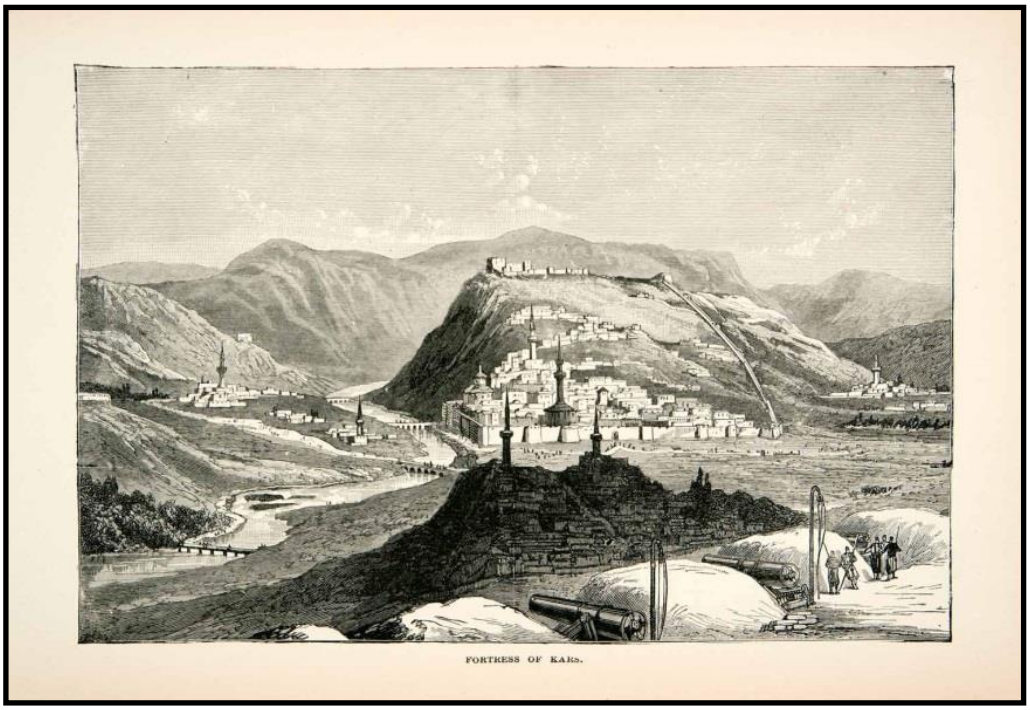

Şekil 2.5: Kars Kalesi ve çevresindeki tabyaları gösteren bir gravür.

Kars şehrinin topoğrafya özellikleri dikkate alınarak, 1734-1878 yılları arasında yaptırıldığı bilinen 46 tabyadan, 24 tanesi ya tamamen tahrip olmuş ya da sadece savunma mevzileri günümüze kadar ulaşabilmiştir. Diğer 12 tabya ise askeri denetim altında bulunmaktadır. Geriye kalan 10 tabyadan 5 tanesi önemli ölçüde zarar görmüştür. Karadağ Tabya, Arap Tabya, Kanlı Tabya, Kerim Paşa Tabya ve Süvari

Tabyalar ise günümüze bütünlüğü korunarak ulaşabilen Kars Tabyalarıdır [Web 5, 2019].

• Ardahan Tabyaları

19. yy.'da süregelen Osmanlı-Rus Savaşları nedeni ile Anadolu'nun kuzey doğusundaki Ardahan'da da tabyalar yapılmıştır. Bu tabyalar yöredeki önemli geçiş noktalarına, vadilere, boğazlara ve sınırlara inşa edilmiştir. Özellikle Ruslara karşı stratejik bir konumda bulunduğu bilinen Ardahan Tabyaları; Ramazan, Emiroğlu, Singer, Kaz, Kaya, Ahali, Düz ve Mihrap tabyalarıdır. Bu tabyalardan Ramazan Tabyası dışındakiler zaman içinde yıkılmıştır. Ramazan Tabyası ise iyi bir durumda günümüze kadar gelebilmiştir [Ülkü, 2007], (Şekil 2.6) [Web 6, 2019].

Şekil 2.6: Ramazan Tabya, Ardahan.

• Çanakkale Tabyaları

18. yy.'da Osmanlı Devleti'nde, tabya inşasının yoğunlaştığı bir diğer bölge ise Çanakkale Boğazı olmuştur. 1770 yılında Osmanlı donanmasının Çeşme'de Rus donanması karşısında uğradığı yenilgi sonrasında, Çanakkale Boğazının savunmasız kalmasıyla Fransız mühendis Baron de Tott, Osmanlı Devleti tarafından Çanakkale Boğazı ve çevresinde daha önce inşa edilen kalelere ek olarak tabyalar yapmakla görevlendirilmiştir. Çanakkale bölgesinde günümüzde 1770 – 1899 yılları arasında inşa edilmiş 32 adet tabyanın varlığı tespit edilmiştir. Sonrasında Cumhuriyet döneminde 2 tabya daha inşa edildiği ancak Çanakkale Tabyalarından 32 adedinin günümüze ulaştığı bilinmektedir [Acıoğlu, 2012], (Şekil 2.7) [Acıoğlu, 2012].

Şekil 2.7: Çanakkale Boğazı Tabyalarını gösteren harita, 19. yy.

• Edirne Tabyaları

Edirne, çok sayıda tabyası olan serhat şehirlerdendir. Edirne 1828-1829 ve 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Rus işgalleri sonrasında bir iç şehir olma özelliğini yitirmiştir. Bununla birlikte, şehrin tabyalarla tahkim edilmesi ihtiyacı doğmuştur ve 1886 yılında çizilmiş bir Edirne haritasına göre, bu tarihe kadar Edirne'de 25 adet tabya inşa edilmiştir. Bu tarihten sonra 5 tabya daha inşa edilerek Edirne'deki tabya sayısı 30'a ulaşmıştır [Güner, 2004].

1893 yılında, Tahir Paşa başkanlığında kurulan bir komisyon, Edirne bölgesindeki tabyaları yeniden inşa ettirmiş, bazılarını da onarmıştır. 1903 yılında ise kalınlığı bir metreyi geçen taş ve tuğla duvarlardan yapılan 30 adet Tabya Balkan Savaşı'nda önemli rol oynamış ve Edirne savunması 155 gün boyunca bu tabyalardan yapılmıştır [Web 7, 2019].

Edirne Tabyaları'ndan 24'ü günümüze ulaşmıştır. Bunlar Maraş(Arda) Tabya, Karaağaç Orta Tabya, İstasyon Tabya, Dönertaş Tabya, Bosnaköy Tabya, Çirmen Tabya, Kavgaz Tabya, Kimyalar Tabya, Yıldız Tabya, Tekgöz Tabya, Kestanelik Tabya, Cevizlik Tabya, Bağlarönü Tabya, Ayazbaba Tabya, Hacı Doğan Tabyası, Bademlik Tabya, Değirmentepe Tabya, Başhöyük Tabya, Kemer Tabya, Başkemer Tabya, Abdurrahman Ağa Tabya, Aynalı Tabya, Hıdırlık Tabya ve Kıyık Tabya'dır [Web 8, 2019].

Edirne Tabyaları'ndan Kıyık Tabya günümüzde Balkan Savaşları Müzesi olarak düzenlenmiştir. Hıdırlık Tabya ise restore edilerek ziyarete açılmıştır (Şekil 2.8) [Web 8, 2019], (Şekil 2.9) [Web 9, 2019].

Şekil 2.8: Hıdırlık Tabya, Edirne.

Şekil 2.9: Kıyık Tabya, Edirne.

• Kırklareli Tabyaları

Kırklareli, Osmanlı Devleti topraklarına 14. yy.'da katıldıktan sonra 17. yy.'a kadar Rumeli Eyaleti'nin Paça Livasına bağlı kalmıştır. Bu yy.'dan itibaren ilk olarak tek kazalı Kırkkilise (Kırklareli) sancağı olmuştur. 19. yy.'da, Edirne İli'ne baglı bir kaza, sonrasında da Edirne İli'nin bir sancağı olan Kırklareli, Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılana dek, Rus Devleti ile 1. ve 2. Osmanlı-Rus Savaşları ve İtilaf Devletleri ile de 1. ve 2. Balkan Savaşları sonrasında pek çok işgale maruz kalmıştır. 19. yy.'da Kırklareli ve çevresinin savunmasına, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Seyfioğlu Tabya ve Taç Tabya'nın yapımı ile başlanmıştır. Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümeni'nce hazırlanan belgede, Kırklareli'nde iki tabyanın bulundugu, tabyaların en etkin olarak Balkan Savaşı'nda Kırklareli cephesinde yaşanan muharebeler sırasında kullanıldığı ve savunmada önemli bir rol oynadıgı belirtilmektedir [Yeler, 2015], (Şekil 2.10) [Yeler, 2015].

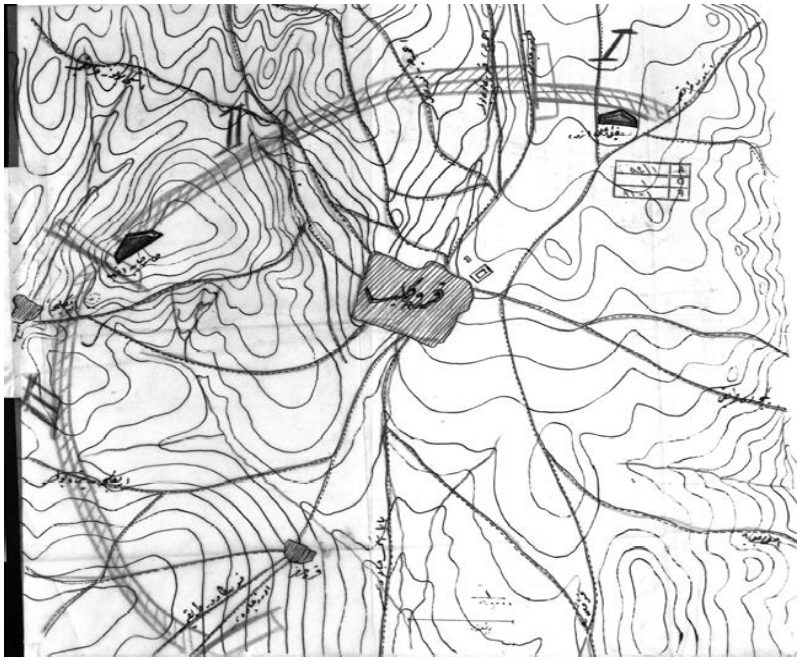

Şekil 2.10: Kırklareli'nin 1910 yılına ait tahkimat durumu.

- İstanbul Tabyaları

İstanbul, jeopolitik ve stratejik açıdan tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Arşiv belgelerinde Karadeniz Boğazı olarak isimlendirilen İstanbul Boğazı boyunca, İstanbul'u koruyacak ve geçiş kontrolünü sağlayacak kaleler ve tabyaların inşa edildiği bilinmektedir. Boğaz hattındaki savunma yapılaşması 18. ve 19. yy.'da yoğunlaşmıştır [Eyüpgiller, Yaşa, 2019].

İstanbul Boğazı savunma yapılarının, güvenlik nedeniyle 1980 li yıllara kadar ziyarete kapalı olması, bu konudaki akademik araştırmalar yapılmasının engellemiştir. Bu nedenle bu yapılarla ilgili bilgi ve belgeler Osmanlı Arşiv belgelerinden elde edilebilmektedir.

İstanbul tabyalarından arşiv belgelerinden yararlanılarak yeri tesbit edilebilen 19 ve adı geçen ama yeri belirlenemeyen 4 adet tabyadan, Kireçburnu Tabyası, Telli Tabya, Çit Tabya ve Papazburnu Tabyaları günümüze ulaşmıştır [Eyüpgiller, Yaşa, 2019], (Şekil 2.11) [Eyüpgiller, Yaşa, 2019].

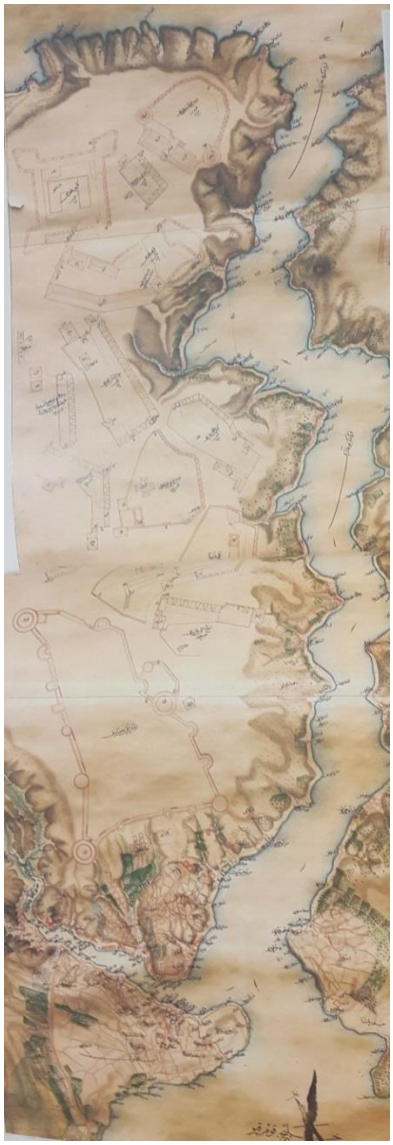

Şekil 2.11: İstanbul Boğaz Tabyaları'nı gösteren harita.

- Samsun Kalyon Tabya

Samsun'da inşa edildiği bilinen ilk tabya 1787 yılında Kalyon Burnu'nda yapılmıştır. Tabya arsa ve taşları 1910 yılında satışa çıkarılmıştır fakat alıcı bulamamıştır. Arsa ve taşlar 1912 yılında müzayede ile satılmıştır. Samsun Kale arsaları gibi tabya arsaları üzerinde de zamanla binalar inşa edildiği için, bugün tabyadan hiç bir iz kalmamıştır [Web 10, 2019], (Şekil 2.12) [Web 10, 2019].

Şekil 2.12: Kalyon Tabya, Samsun.

• Sinop Paşa Tabya

Sinop Yarımadası'nın doğusunda Karakum yolu üzerinde bulunan Paşa Tabya, denizden gelebilecek tehlikelere karşı tersanenin emniyetin sağlamak ve limanda bulunan gemileri korumak amacıyla 19. yy.'da yapılmıştır. Yarım ay şeklindedir. Üstte 11 adet top yuvası bulunan yapının alt bölümünde, cephanelik ve koğuş olarak kullanılan büyük mekanlar ve mahzen vardır [Sinop Valiliği, 1993], (Şekil 2.13) [Web 11, 2019].

Şekil 2.13: Paşa Tabya, Sinop.

- Erzurum Tabyaları

Erzurum, doğuda Topdağı ve Deveboynu, kuzeyde Mescid, güneyde Palandöken dağlarıyla çevrili ovanın doğusunda kurulmuştur. Şehir coğrafi konumu nedeniyle Rusya ve İran üzerinden gelecek bir saldırı anında çevresindeki geçitler kontrol altında tutulması gereken önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu nedenle Erzurum bölgesinde 16. yy. sonlarından itibaren tabyaların varlığından söz edilmektedir.

Erzurum Tabyaları'nı toprak tabyalar ve asıl Erzurum Tabyaları olarak iki grupta incelemek mümkündür. Erzurum çevresi toprak tabyalar ile çevrili olduğu bilinen tek şehirdir. Robert Kurson tarafından 1854'te yayınlanan esere göre Erzurum'da çevresi hendekle çevrili toprak tabyalardan, bu tabyaların toprak patikalarla çevre yollara bağlanmakta olduğundan ve tünelli dehlizlerinin bulunduğundan bahsedilmektedir. 1975 yılında Erzurum Valiliği sorumluluğundaki toprak tabya kalıntıları Karayolları tarafından kaldırılmış, yol altında kalmış olması nedeniyle günümüze ulaşmamıştır. Asıl Erzurum Tabyaları olarak anılan tabyalar ise 1851 yılı itibarıyle Erzurum'da inşa edilmiş tabyalardır [Akgün, 1996].

Erzurum Tabyaları 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı ve 1. Dünya Savaşı'nda aktif askeri üs olarak kullanılmıştır. Günümüze ulaşan Erzurum Tabyaları Bölüm 2.4'te ayrı bir başlık olarak anlatılmaktadır [Akgün, 1996].

2.3. Türkiye'deki Tabyaların Genel Mimari Özellikleri

Tabyalar, askeri savunma amacıyla ve güvenlik kaygıları ön planda tutularak inşa edilen yapılardır. Bu nedenle tabyaların planlanmasında ve inşasında öncelikle savunma yapılacak bölgesel özellikler etkili olmuştur. Tabya mimarisinde estetik kaygılar ve süsleme ikinci planda tutulmuştur. Tabyaların planlaması ve inşasında üslup endişesi duyulmamıştır. Tabya mimarisinin şekillenmesinde etkili olan en önemli faktör, yapı için seçilen alanın savunma için stratejik önemi düşünülerek belirlenmesidir. Kent merkezlerini çevreleyen dağlar veya tepeler üzerine inşa edilen tabyalar genellikle dairesel, yay, lineer ve dağınık biçimde planlamalarla yapılmışlardır [Ülkü, 2007], (Şekil 2.14) [Çam, 1993].

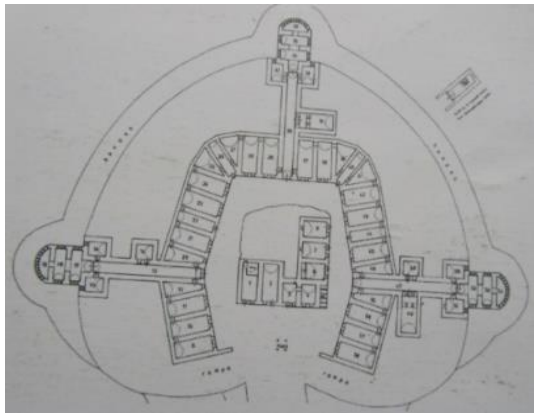

Şekil 2.14: Dairesel Planlı Tabya-Palandöken Tabya, Erzurum.

Sivri tepeler üzerinde yapılmış olan tabyalar genellikle, dairesel planlıdır, daha yayvan tepedelerde veya sırtlarda yapılan tabyalar yay ve lineer planlıdırlar (Şekil 2.15) [Çam, 1993], (Şekil 2.16) [Yeler,2013], (Şekil 2.17) [Çam, 1993], (Şekil 2.18) [Eyüpgiller, Yaşa, 2019].

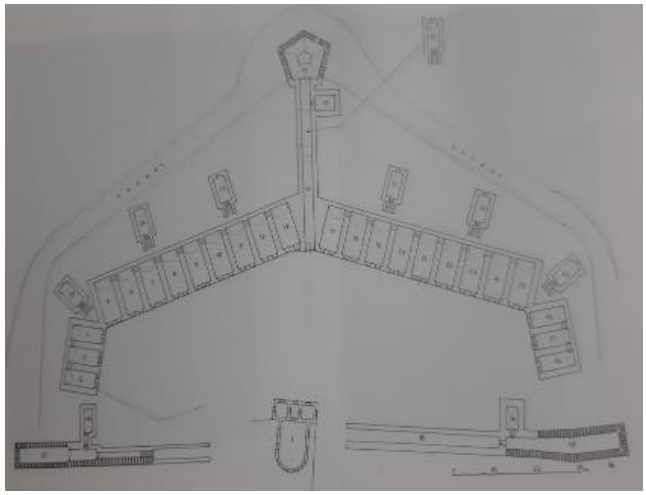

Şekil 2.15: Yay Planlı Tabya- Sivişli Tabya, Erzurum.

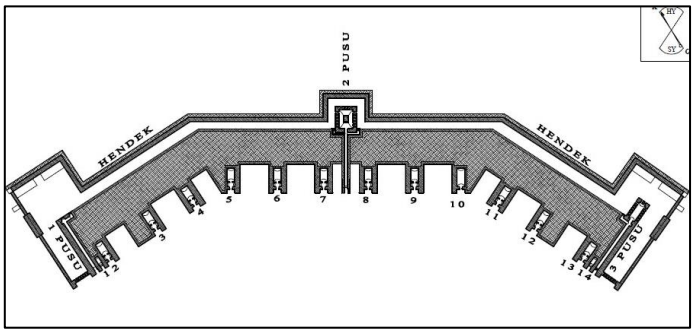

Şekil 2.16: Yay Planlı Tabya- Bolayır Merkez Tabya, Çanakkale.

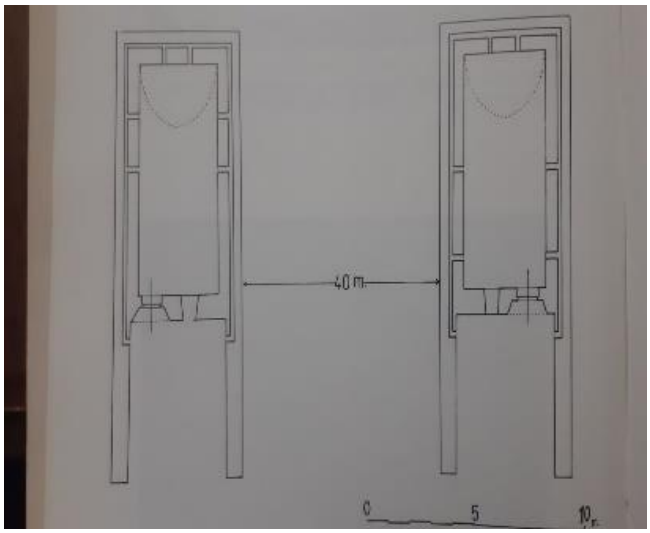

Şekil 2.17: Lineer Planlı Tabya- Küçük Kiremitlik Tabyası,Erzurum.

Şekil 2.18: Lineer Planlı Tabya- Çit Tabya, İstanbul.

Bazı tabyalar yerleştiği arazinin engebeli olması ya da yapı birimlerinin farklı zamanlarda yapılması nedeniyle dağınık planlı inşa edilmişlerdir (Şekil 2.19) [Acıoğlu,2016].

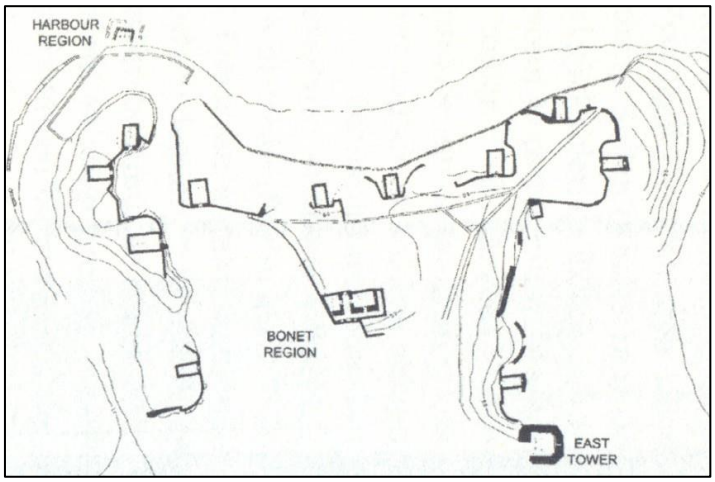

Şekil 2.19: Dağınık Planlı Tabya-Kumkale Tabyası, Çanakkale.

Genellikle yarı yükseklik seviyesine kadar, toprak içine gömülü inşa edilen tabyalar, üstten ve üç taraftan yaklaşık 5-10 metre kalınlığında toprak örtü ile kaplanmışlardır ve araziyle uyumlu olduklarından uzaktan net olarak görülmezler [Geçten, 2015].

Tabyalarda kapı ve pencere kenarları genellikle kesme taştan yapılmıştır. 19. yy.'da inşa edilen tabyalarda genellikle Horasan harcı kullanılmıştır. Açıklıklar genellikle kemerli ve beşik tonozludur. Ayrıca tabyalarda düşman hakkında istihbarat elde etmek için yapılmış gizli dehlizler de bulunabilmektedir [Akgün, 1996].

Tabyalar, plan şemasıyla bağlantısı olmadan, giriş düşmanın geliş yönünün tersi yönde olacak şekilde konumlandırılırmışlardır. Tabyalara çıkan yollar, düşman tarafından görülmeyecek yönde yapılmışlardır. Bütün tabyalara düşman geliş yönünün ters yönündeki bir ana kapıdan girilir. Bu kapılar çevredeki mazgallara yerleştirilen nöbetçi piyade askerler ile koruma altına alınmışlardır. Yapıların iki yanında ise tabyanın üstüne çıkabilmek amacıyla merdivenler inşa edilmiştir [N.Karabağ A.Ö.L. Proje Ekibi, 2008].

Tabyalar genellikle yan yana dizilmiş odalardan meydana gelmektedirler. Askerin talim ve toplanma yeri olarak kullanılan geniş bir dış avlunun bir kenarında sıralanan bu odalar kışla, revir, karargâh, korugan, topçu odaları, tüfek yuvaları, ahır, makineli tüfek yuvaları, cephanelik ve depo gibi amaçlarla kullanılmıştır. Tabyaların su ihtiyacını karşılayan sarnıç ve kuyular da genellikle dış avlularda inşa edilmiştir (Şekil 2.20) [Çam, 1993].

Şekil 2.20: Kuyu-Aziziye Tabyaları, Erzurum.

Tabyalar genellikle dışarıdan bir hendekle çevrilidirler. Bu hendekler tabyayı teslim almak için saldıran düşman askerleri için son bir tuzak vazifesi görmesi için düşünülmüş kazı alanlarıdır. Genellikle tabyalardan bu hendeklere açılan, pusu odaları

veya avcı odaları olarak adlandırılan eklentiler yapılmıştır [Çam, 1993], (Şekil 2.21) [Çam, 1993].

Şekil 2.21: Hendek-Toparlak Tabya, Erzurum.

Cephanelik, pusu odası gibi yardımcı yapılara giriş zaman zaman topoğrafyaya göre dehlizlerle sağlanmıştır (Şekil 2.22) [Yeler, 2009].

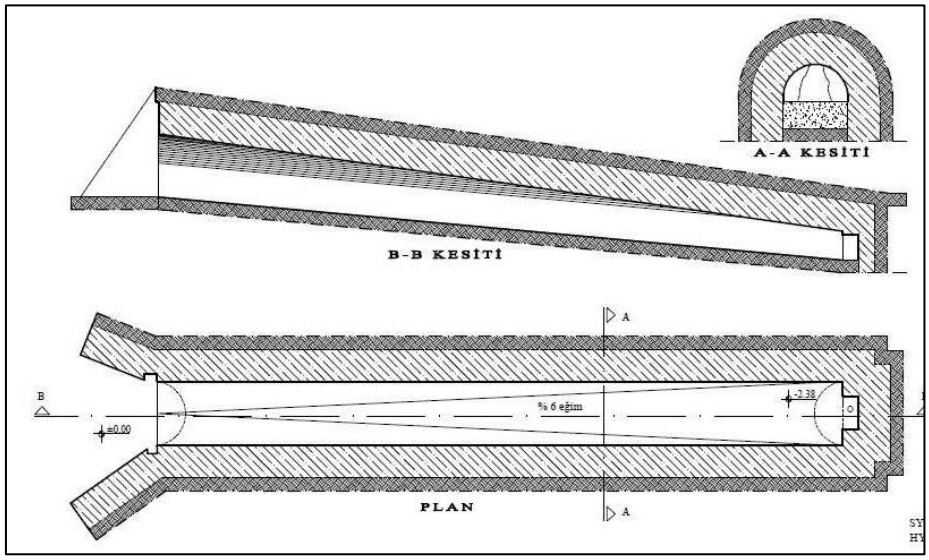

Şekil 2.22: Dehliz- Karagöz Tabya,Kırklareli.

2.3.1. Tabyaları Oluşturan Mekanlar

Tabyalar, işlevlerine göre kışla, karargah, topçu odaları, pusu odaları ve servis mekanları olarak adlandırılan mekanlardan oluşturulmuşlardır. Tabyanın bulunduğu topoğrafya ile çevresindeki hendek ve mevziler de plan şemasının şekillenmesine etkili olmuştur [İnan, 2011].

Tabyaları oluşturan mekanlar ve özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

• Kışla Bölümü

Tabyaların en geniş alanlı mekanları kışla bölümleridir. Kışlalar, yan yana sıralanmış ve birbirlerine birer kapı ile bağlanan dikdörtgen planlı odalardan meydana gelmektedir. Kışlaları oluşturan odalar genellikle 3-4 metre genişlikte olup, uzunluğu 6 metre ile 15 metre arasında değişmektedir. Kışla bölümleri genellikle tek katlı inşa edilmişlerdir. Kışla odalarına giriş genellikle bir geçiş koridoru üzerinden sağlanır. Çoğunlukla odalara iki pencere açılmıştır. Bazı tabyalarda altlı üstlü çift sıra pencereler de görülmektedir (Şekil 2.23) [Acıoğlu, 2016].

Şekil 2.23: Kışla Binası-Değirmenburnu Tabyası-Çanakkale.

Kışla odalarında havalandırma delikleri ve ocaklar da bulunur. Özellikle Doğu bölgesi tabyalarında genellikle, her kenarı 30-40 ar cm olan kare şeklindeki delikler, dış cepheden başlayarak duvarın içinden yapıyı bir kanalla dolaşarak ocaklara ulaşır ve böylece hem ateşin yanması için gerekli havayı temin eder hem de sıcak havanın

koğuşların her tarafına ulaşmasını sağlarlar. Baltık mimarisinden etkilenerek gelişmiş olan bu sisteme peç sitemi denmektedir.

Koğuş odalarının zeminleri ahşap döşeme ile kaplıdır. Duvar diplerinde ahşap döşemeleri taşımak için kiriş yastıkları bulunmaktadır.

Koğuş odaları askerlerin kaldığı odalardır. Strüktürün verdiği sınırlara göre 3-5 m. arasında değişen genişlikleri olan odalar, tonozlarla örtülüdür ve bu mekânlar kemerli açıklıklarla birbirlerine bağlanırlar (Şekil 2.24). Bu kemerli koridorlar sayesinde iç dolaşım yapılmakta, herhangi bir durumda toplu harekete imkan sağlanmaktadır [Çam, 1996], (Şekil 2.25) [KKTV, 2011].

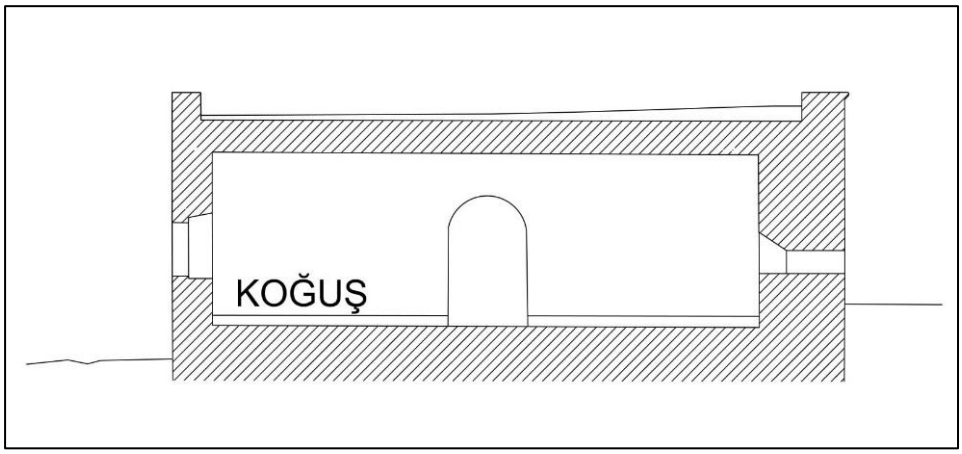

Şekil 2.24: Koğuş-Mecidiye Tabyası, Erzurum.

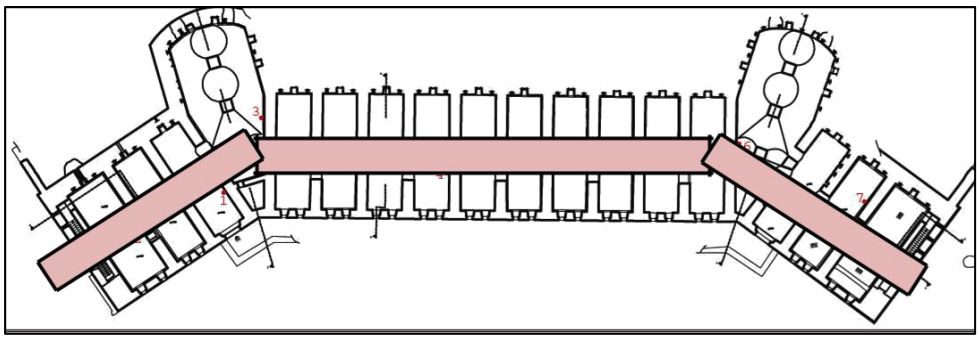

Şekil 2.25: Mecidiye Tabyası koğuşlar arası iç koridor, Erzurum.

Yan yana dizili koğuş odalarının genellikle dışarıya bakan tek cepheleri bulunmaktadır. Tabyalardaki bu genel özellik, düşman geliş yönünde pencere açıklıkları bulunan ilk tabya örneklerinden Erzurum Mecidiye tabyası için de geçerlidir. Özellikle lineer ve yay planlı tabyalarda, iki tarafta açıklığı bulunan ve

savunmada zayıf kalan mekânlar, sonradan düşman geliş hattında dıştan toprak yığınla kapatılmıştır [Çam, 1996]. Ayrıca düşman geliş hattında tüfeklikler bulunmaktadır. Bu tüfeklikler saldırı anında kullanılan savunma boşluklarıdır (Şekil 2.26).

Şekil 2.26: Tüfeklik, Mecidiye Tabyası, Erzurum.

- Karargâh Bölümü

Karargâh, komuta merkezi olup askerler dışında üst rütbeliler için ayrılmış mekânlardır. Karargâhlar tabya planında koğuşlardan ayrı, müstakil bir konumda veya koğuşlardan farklılaşmış mekânlar şeklinde olabilir. Erzurum'daki ilk tabya örneklerinde karargâh yoktur. Karargâhı olan tabya örneklerinden Erzurum Büyük Kiremitlik ve 1 no'lu Aziziye Tabyası'nda karargâh iki katlı olup, koğuşlardan farklılaşmıştır. 1884-96 yılları arasında yapılan ikinci grup olarak tanımladığımız tabyalarda karargâhların tabya içindeki konumu tam merkezi noktada özelleşmiştir (Şekil 2.27) [Çam, 1993], (Şekil 2.28) [Edirne Müze Md,2017], (Şekil 2.29) [Çam, 1993].

Şekil 2.27: Karargah, Ağzıaçık Tabyası,Erzurum.

Şekil 2.28: Karargah-Hıdırlık Tabya,Edirne.

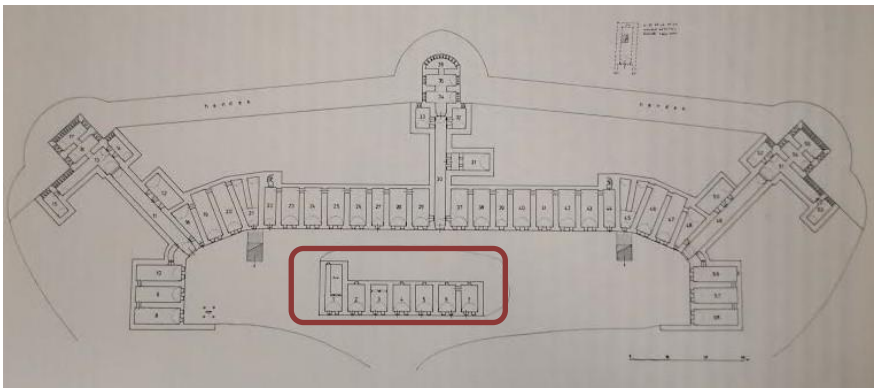

Şekil 2.29: Karargah-Palandöken Tabyası, Erzurum.

1884-96 yılları arasında inşa edilen tabyalarda komuta merkezi olan karargâhlar, tabyaya hâkim, orta noktalarda bulunurlar. Servis mekânları karargâha yakın konumlandırılmıştır [İnan, 2011].

• Topçu Odaları

Topçu odaları, tabyaların avlularının yan taraflarında rampalarla çıkılan damların uygun yerlerinde yuvarlak top mevzilerinin hemen yanında inşa edilmişlerdir. Bu mekanlar 1884 yılı sonrasında yapılan tabyalarda görülmektedir. Topçu odaları alttaki koğuş odalarının hemen arkasına ve dehliz gibi dar mekânların tam üstüne yapılarak burada görev yapan askerlerin alttaki odayla irtibat kurmasını sağlanmak amacıyla kurgulanmıştır. Tabyaların büyüklerinde göre, topçu odalarının sayısı değişiklik gösterebilmektedir. Topçu odaları genellikle 3 metre genişlikte, 7 metre derinlikte, beşik tonozla örtülmüş oldukça sade mekânlar olarak inşa edilmiştir [Çam, 1996], (Şekil 2.30) [Çam, 1993].

Şekil 2.30: Topçu odaları-Tafta Tabya, Erzurum.

Tabya mimarisi, topçu birliklerinin alan içindeki konumlarına bağlı olarak gelişim göstermiştir. Savunma, topçu birliklerinin alana yerleşmelerine göre yapılmıştır. Kışladan daha uzak alanlarda konumlandırılan topçular için kapalı bir alan içerisinde bir yerleşim anlayışı gelişmiş, mimariye de yansımıştır. Alan savunması yapan kışla ve uzak konumlu topçular giderek birbirlerine yakınlaştırılmıştır. 1860-76 yılları arasında yapılan tabyalarda siperler ve toprak mevzilerle güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Zamanla topçu birimleri tabya merkezine gitgide yakınlaştırılarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak

Doğu Anadolu tabyalarının ilk örneklerinde topçu birimleri için yapılmış ayrı mekânlar yoktur [Tanyeli, 1972], (Şekil 2.31) [Yeler,2005].

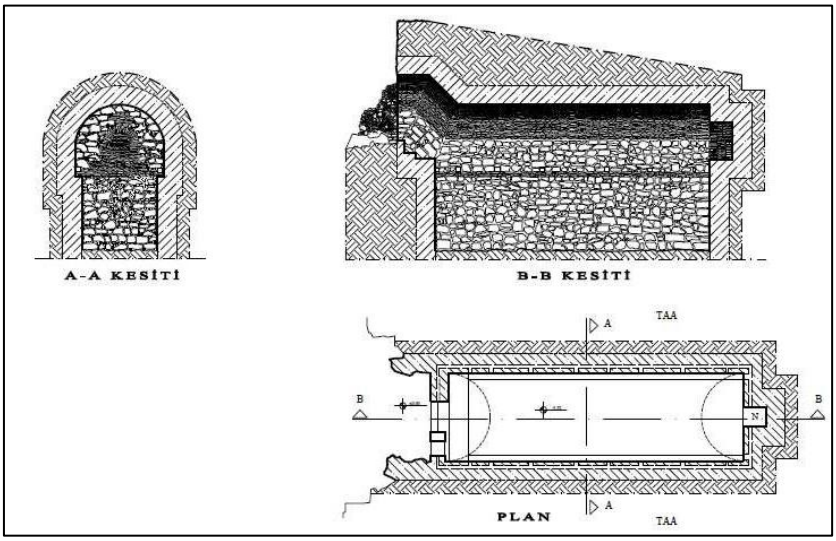

Şekil 2.31: Topçu Odası-Seyfioğlu Tabyası, Kırklareli.

Tabya mimarisi topçu birliklerinin alan içindeki konumlarına bağlı olarak gelişim göstermiştir. Savunma topçu birliklerinin alan içerisindeki yerleşmelerine göre yapılmıştır. Kışladan daha uzak alanlarda konumlandırılan topçular için kapalı mekânlar olmayıp siperler, toprak mevzilerle güvenlikleri sağlanmaya çalışılmıştır. Zaman içerisinde bu savunma anlayışı gelişmiş, mimariye de yansımıştır. Alan savunması yapan kışla ve uzak konumlu topçular giderek birbirlerine yakınlaştırılmıştır. 1860-76 yılları arasında yapılan tabyalarda topçu birimleri tabya merkezine gitgide yakınlaştırılarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Erzurum Tabyaları'nda olduğu gibi Kars ve Ardahan Tabyaları'nın ilk örneklerinde topçu birimleri için yapılmış ayrı mekânlar yoktur [Tanyeli, 1972].

- Pusu Odaları

Pusu odaları çoğunlukla düşmanın kuşatma harekâtı yapabileceği tabyalara inşa edilmiş mekanlardır. Pusu odalarının yapılış gayesi, düşmanın piyade ve süvari harekâtına karşı koymaktır. Düşmanın başlatacağı bir piyade hücumuna ve kuşatma harekâtına karşı tabyanın etrafını çeviren hendeği tamamen kontrol altında tutan bu odalara gizlenen askerlerin, saldırı sırasında tüfek ateşleriyle düşmanı tabyadan uzak tutmasının temin edilmesi pusu odalarının yapılış gayesidir. Pusu odaları tabyalara

öyle bir şekilde yerleştirilmiştir ki düşmanın geliş cephesine doğru en küçük bir kör alan bırakılmamıştır [Çam, 1996].

Koruganlar ise bir çeşit savunma mevzisi olarak kullanılan yine toprak yığınla cepheleri ve üstü kapatılmış mekanlardır. Tabyaların ilk örneklerinde pusu odası yerine koruganlar kullanılmıştır. 1872 öncesi yapılan Erzurum Tabyaları'nda nadiren görebilen koruganlar tabya üzerindeki konumlarına bağlı olarak hendek ve tünel sistemleri ile birbine bağlanabilir. Koruganlar daha çok Kars ve Çanakkale Tabyaları'nda görülmektedir [İnan, 2011], (Şekil 2.32) [Acıoğlu, 2016], (Şekil 2.33) [Edirne Müze Md, 2014].

Şekil 2.32: Hendek ve Pusu Odası-Bolayır Merkez Tabya-Çanakkale.

Şekil 2.33 Pusu Odaları-Karagöz Tabya,Edirne.

Pusu odalarından tabyaların bulunduğu alan, hendek ve düşmanın geliş yönü kontrol altında vurmayacak şekilde tutulur. Pusu odalarının konumlanmasında, her bir pusu odasının ateşleme sırasında birbirini yönelmeleri dikkate alınmıştır. Odanın içinden dışarıya ateş açmak için yapılan, tüfeklikler birbirinde farklı açılarla konumlandırılmıştır [İnan, 2011], (Şekil 2.34) [Çam, 1993].

Şekil 2.34: Pusu Odası- Ağzıaçık Tabyası, Erzurum.

- Ahır Bölümü

Tabyalarda, top çekmek, yük taşımak gibi işlerde kullanılan ve süvari birlikleri için hayvan barınakları bulunmaktadır [Arif, 1995].

Binek ve top çekimi için kullanılan hayvanların tabyalarda orduyla birlikte tutulması gerektiğinden Mehmet Arif Bey'in hatıratından her taburda en az 25 beygirin bulunduğu belirtilmekte, ancak Erzurum'daki tabyaların çoğunda ahır olarak kullanılabilecek mekanlar bulunmadığından ve ahırların koğuşlardan ayrı bir yerde müstakil binalar halinde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Çanakkale Hamidiye Tabyası'nda koğuşlardan ayrı müstakil binalar halinde ahır ve hayvan reviri bulunduğu bilinmektedir [Çam, 1996]. Erzurum'da ise Mecidiye Tabyası içinde iki adet eş ahır bulunmaktadır (Şekil 2.35).

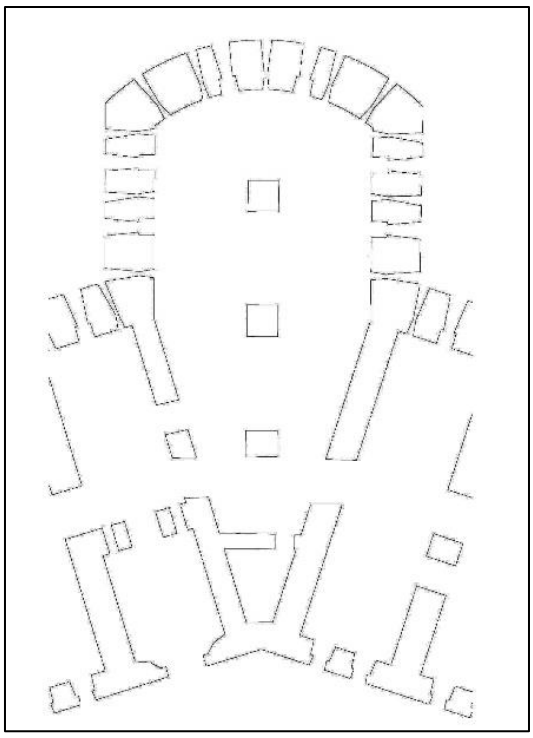

Şekil 2.35: Ahır Planı-Mecidiye Tabyası, Erzurum.

- Servis Mekanları

Tabyalarda yaşamın devam edebilmesi için zaruri olarak bazı servis mekânları da tabya içinde tasarlanmıştır. Fırın, mutfak, hamam, çamaşırhane ve helâlar ya karargâh-koğuş planı içinde ya da ayrı bir yerde bulunmaktadır. Mekanlar arasında ısı kaybını engellemek ve tesisatı çözebilmek amacıyla mutfak, fırın ve hamam yan yana gelmektedir. Helâlar genellikle tabyaların içinde uygun bir köşeye veya bazen de tabyaların dış kısımlarına yerleştirilmiştir [Çam, 1996], (Şekil 2.36) [İnan,2011].

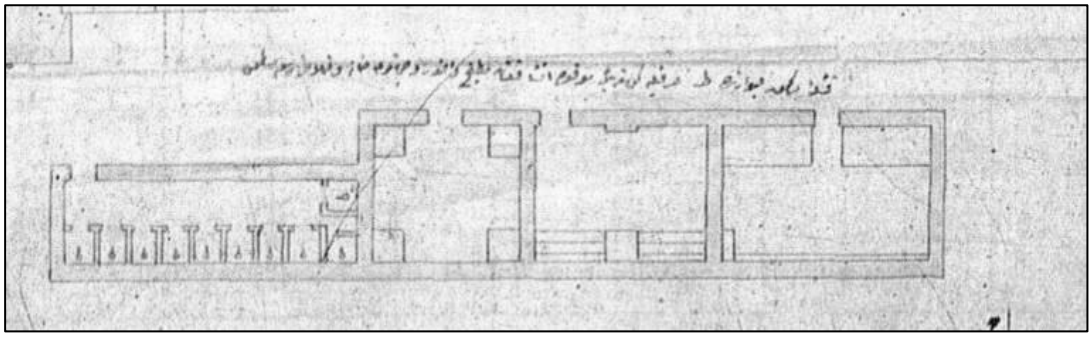

Şekil 2.36: Büyük Kiremitlik Tabyası Kışla çevresinde servis mekanları.

- Cephanelik

Tabyalarda cephanelikler ana tabya binasının dışında inşa edilen ilave binalarda tesis edilmiştir[ÇAM, 1996]. Bonet olarak da anılan cephanelikler, tabyanın koğuş birimlerine yakın konumu ile savunmadan çok depo olarak kullanılan tek gözlü mekanlardır. Depo olmaları sebebiyle dışa açıklıkları sadece bir kapı ile olur. Tabyalarda olduğu gibi düşman geliş yönünde toprak yığınla kapatılan bu mekanların havalandırma amacıyla belki bir küçük penceresi de olabilir (Şekil2.37), (Şekil 2.38) [İnan, 2011], (Şekil 2.39) [Acıoğlu, 2016].

Şekil 2.37: Mecidiye Tabyası Cephaneliği, Erzurum.

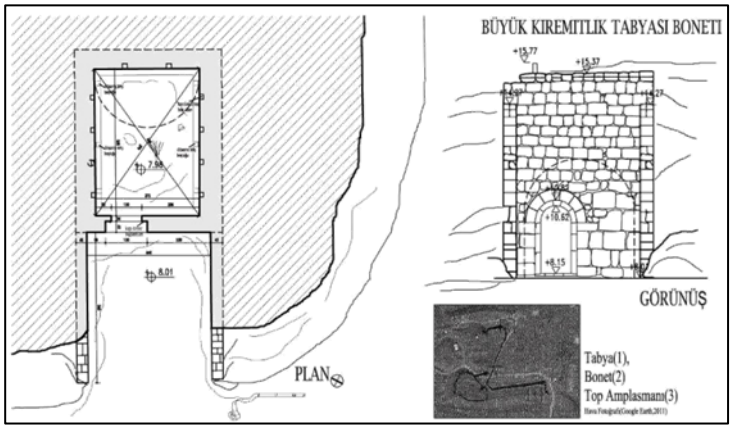

Şekil 2.38: Büyük Kiremitlik Tabyası Cephaneliği, Erzurum.

Şekil 2.39: Bonet, Rumeli Yıldız Tabya, Çanakkale.

• Hendek ve Savunma Mevzileri

Tabyaları oluşturan yapı grubunu dışarıdan çepeçevre saran hendekler, tabyalara gelebilecek saldırılarda tuzak oluşturulmak amacıyla yapılmışlardır. Özellikle düşman süvari birliklerinde çok etkili olan hendekler kimi tabyada mazgallı siperliklerle takviye edilmiştir.

Erzurum tabyalarındaki hendekler sade ve basit kurgulu olup, doğal zeminden yaklaşık 3-5 m. derinlikte yapılmaktadır. 2 ila 4 metre arasında değişen taban genişlikleri tesbit edilmiştir [İnan, 2011], (Şekil 2.40) [Çam, 1996].

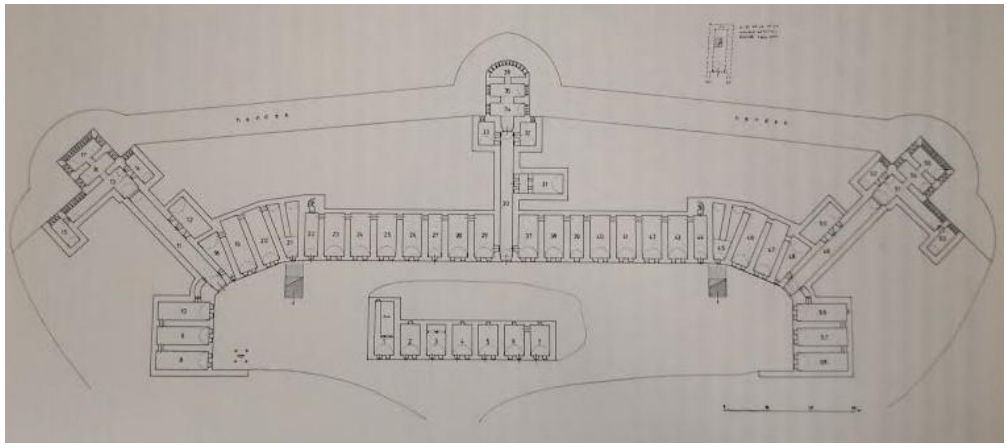

Şekil 2.40: Hendek-Palandöken Tabyası, Erzurum.

• Sarnıç ve Kuyular

Doğu tabyalarında barınan askerin su ihtiyacının karşılanması için tabya avlusunda veya tabya yan bölümlerinde toprağa gömülü olarak kesme taştan sarnıçlar ve kar kuyuları inşa edilmiştir. Bu sarnıç ve kuyuların üstleri kalın bir toprak tabakası ile örtülmüştür [Çam, 1996], (Şekil 2.41) [Çam, 1996].

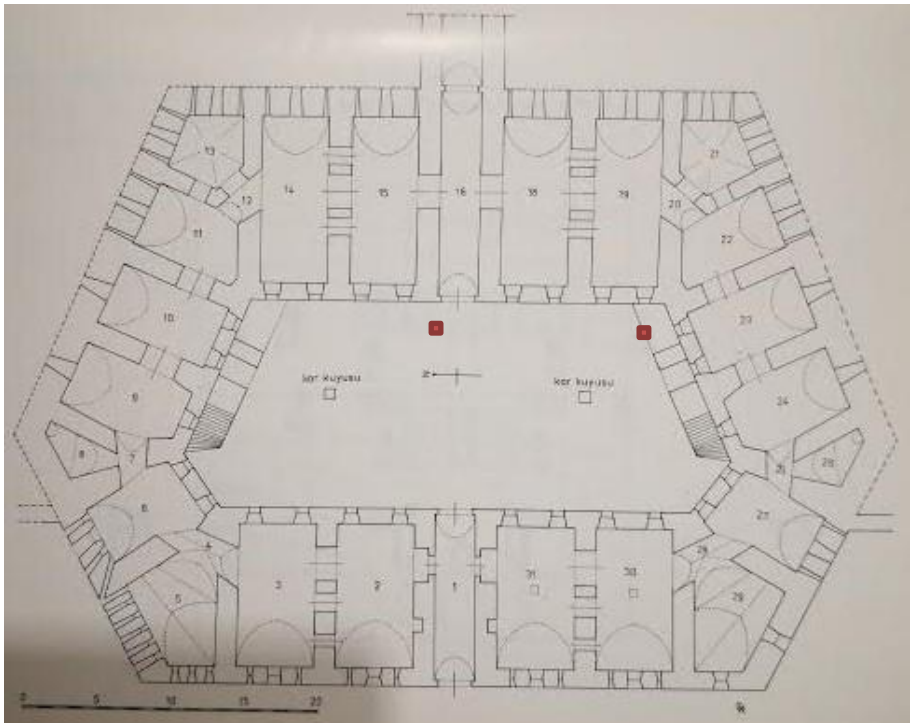

Şekil 2.41: Kar kuyuları, 1 nolu Aziziye Tabyası, Erzurum.

Kar ve su kuyuları, su ihtiyacının sağlanmasında zor yerlerde bulunan tabyalarda yer altında yapılmış küçük mekânlardır.

Genellikle dikdörtgensel planlı olan kar kuyuları ve sarnıçlar, boyutları yaklaşık 3x6 m olan ve derinlikleri yaklaşık 3-4 m olan mekanlardır [İnan, 2011], (Şekil 2.42) [Çam, 1996].

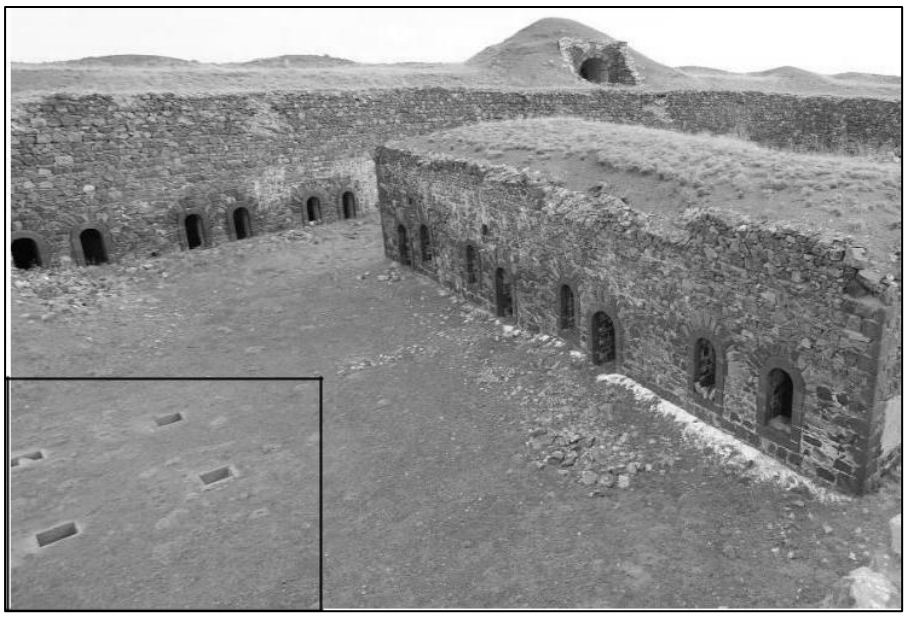

Şekil 2.42: Büyük Palandöken Tabyası kar kuyuları.

Üst örtüsü tuğla örgü tonoz ile kapatılan bu mekânlardan zemine yakın bir yerde küçük bir açıklık bırakılıp içinden su alınır. Erzurum Tafta Tabyası'nda da çeşme yapıldığı bilinmektedir [İnan, 2011], (Şekil 2.43) [Kktv, 2011].

Şekil 2.43: Tafta Tabyası'nda çeşme, Erzurum.

2.4. Erzurum Tabyaları

Osmanlı Devleti'nde tabyalı tahkimatlara ilişkin ilk belgeler 1576 ve 1577 yıllarına aittir. M. Fahrettin Kırzıoğlu tarafından nakledilen bu belgelere göre Osmanlı Devleti tarafından 22 Aralık 1576 tarihinde doğuda İran tehdidine karşı tedbir olmak

üzere Erzurum ve diğer beylerbeylerine gönderilen hükümler ile askerin silâh ve donatımı ile hazır bekletilmesi ve kalelerin tahkim edilmesi, hendek ve top yerlerinin temizlenmesi emredilmiştir [Kırzıoğlu, 1976], (Şekil 2.44) [AK Arşivi].

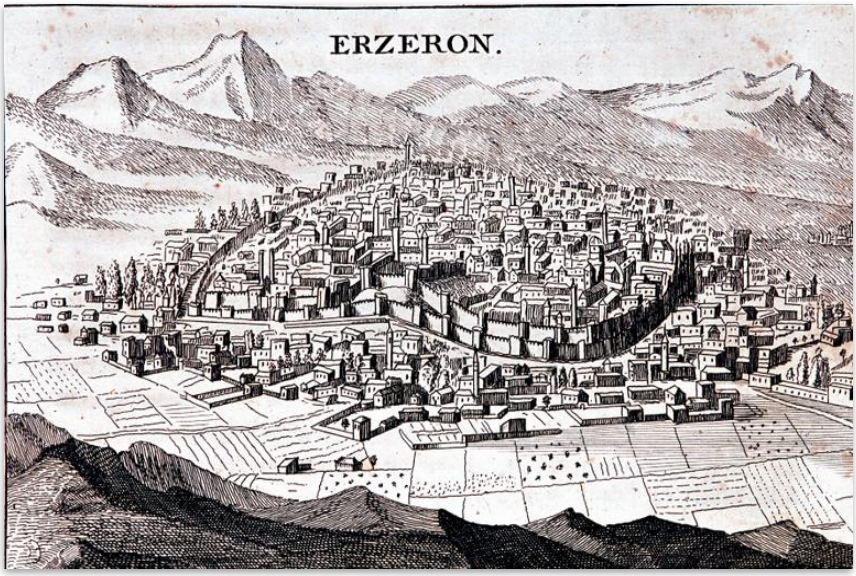

Şekil 2.44: Erzurum Şehir Surlarını gösteren gravür-18. yy.

Erzurum çevresindeki mevcut tabyaların yenilenmesi ve üç tane yeni tabyanın inşa edilmesini emreden padişah fermanına, Erzurum kadısının cevabını gösteren 1740 yılına ait bir belgede ise Erzurum şehrinde bu tarihten çok önceleri tabyaların yapılmış olduğu anlaşılmaktadır [Çam, 1996]. 1. Dünya Savaşı'na ait olduğu düşünülen Erzurum tabyalarını gösteren harita Şekil 2.15'te gösterilmektedir (Şekil 2.45) [AK Arşivi].

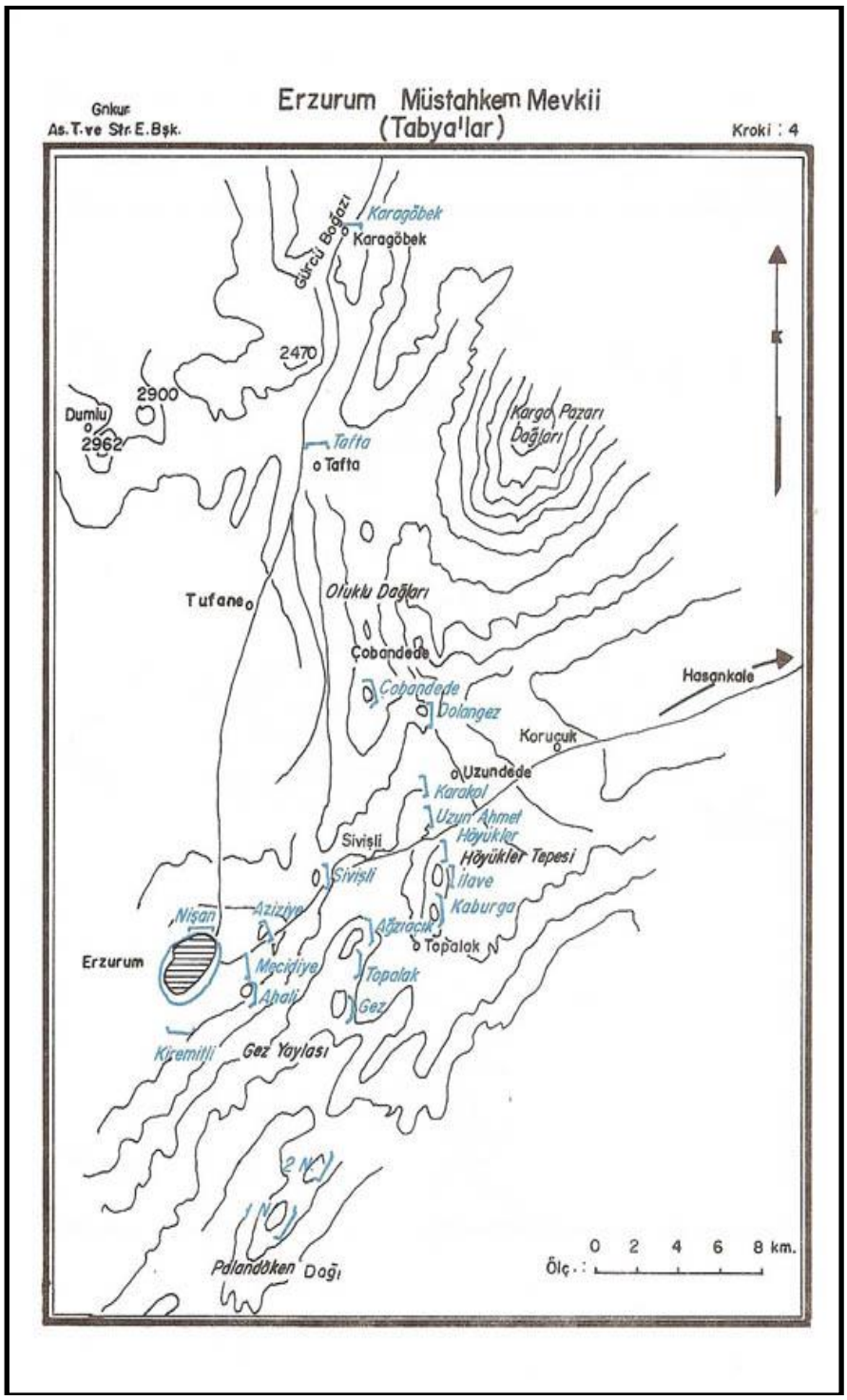

Şekil 2.45: Erzurum Tabyaları'nı gösteren harita.

Erzurum'un dış kale surlarının büyük bir bölümü şehirdeki birçok taş bina ve cami ile birlikte, 1829 yılında yaşanan Rus işgali sonrasında Ruslar tarafından yıktırılmıştır. 1852 ve 1859 yıllarında meydana gelen iki şiddetli deprem nedeniyle Erzurum Kalesi'nde büyük hasarlar oluşmuştur. Şehrin Rus işgalinden kurtulmasının ardından 1829 işgalinden ve top teknolojisindeki gelişmelerden yola çıkılarak,

muhtemel Rus tehlikesine karşı şehrin savunulması için, kale sisteminden tabya sistemine geçilmesine karar verilmiş, Erzurum kalesinin dış sur duvarlarına ait taşlar tabyaların inşasında kullanılmıştır [Küçükuğurlu, 2013], (Şekil 2.46) [AK Arşivi].

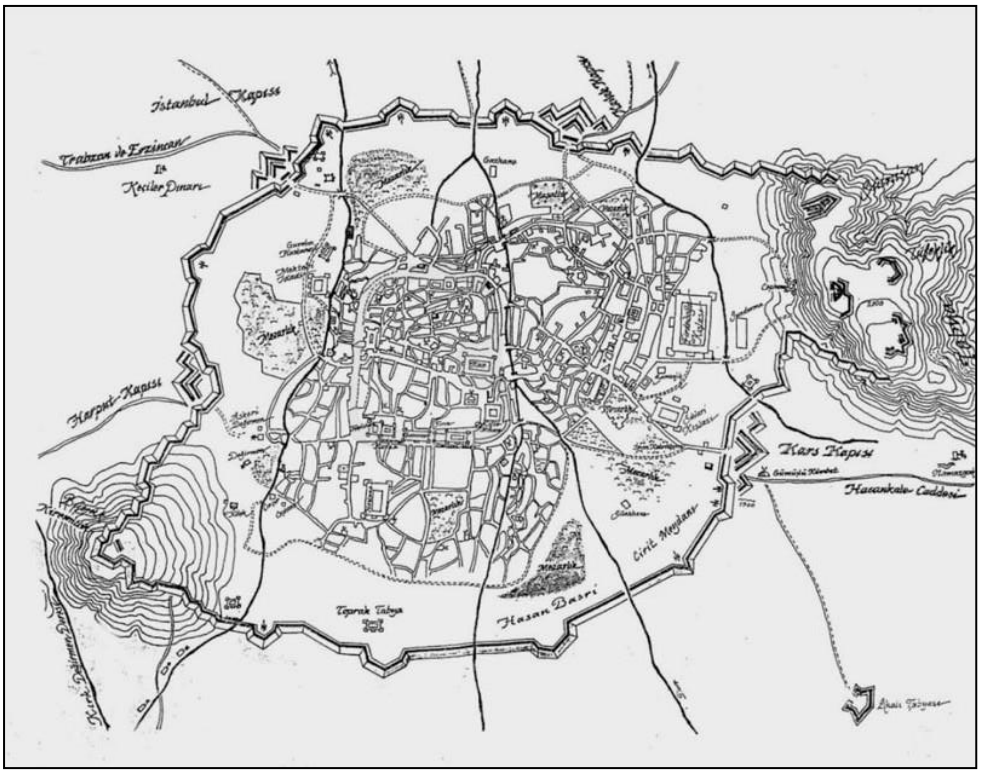

Şekil 2.46: Erzurum şehri ve kalesini gösteren 1904 tarihli Fuat Bey haritası.

Nusret ÇAM tarafında aktarılan bilgilere göre; Erzurum'un doğusunda bulunan Deveboynu Geçidi, kuzeyinde bulunan Gürcüboğazı, güneyinde bulunan Palandöken geçidini gelebilecek Rus ve İran saldırılarına karşı koruyabilmek için Erzurum'da, 7 adedi 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan önce yapılmış, diğerleri ise daha sonra olmak üzere 21 tabya inşa edilmiştir. Ancak son dönemde yapılan araştırmalara göre Erzurum'da inşa edilmiş 42 adet tabyanın ismi tespit edilmiştir. Bu tabyaların ancak 23'ü günümüze ulaşabilmiştir [Küçükuğurlu, 2016], (Şekil 2.47) [Küçükuğurlu, 2016].

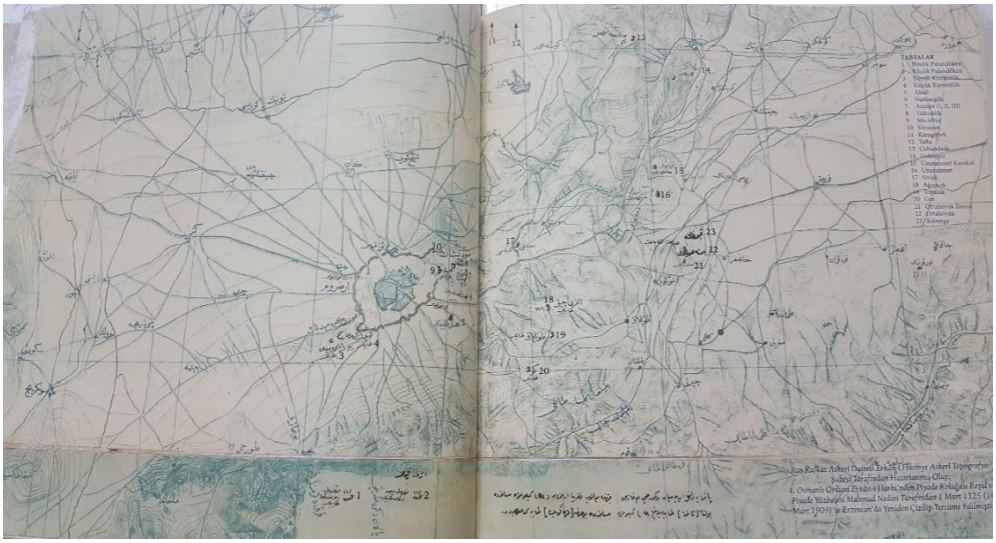

Şekil 2.47: Ruslar tarafından hazırlanan Erzurum Tabyaları haritası, 1909.

Rus yazar Korsun'un Erzurum Operasyonu isimli eserinde Erzurum'da inşa edilmiş 42 tabyanın büyük bölümünün isimleri krokiler üzerinde belirtilmiştir (Şekil 2.48) [Küçükuğurlu, 2016].

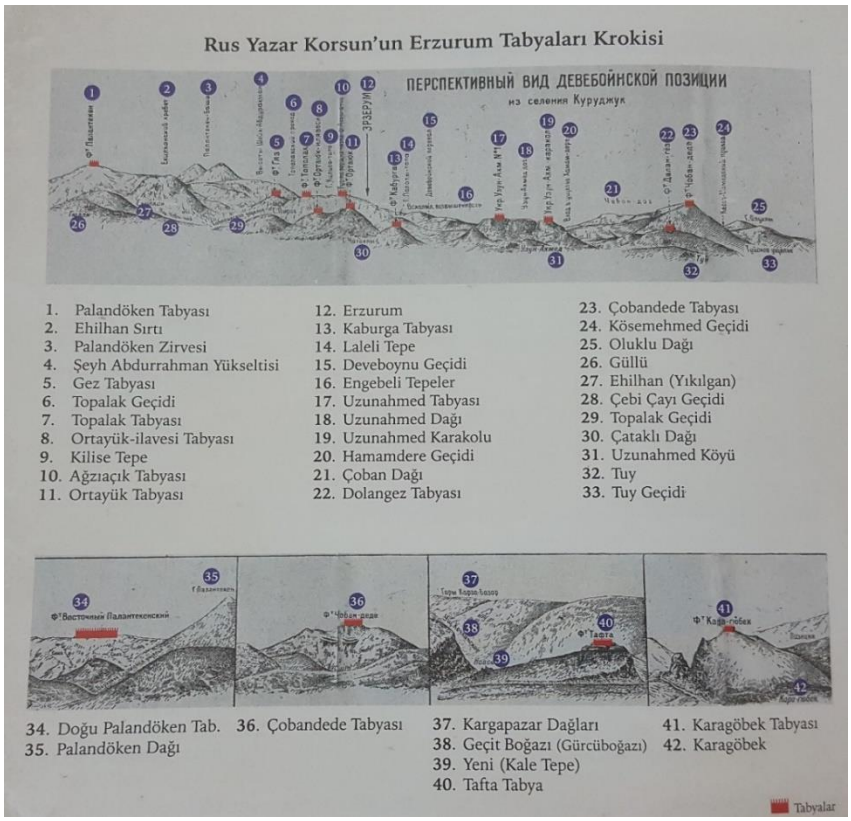

Şekil 2.48: Korsun'un Erzurum Tabyaları Krokileri.

Ayrıca Küçükuğurlu, Erzurum Tabyaları'nın mevki ve inşa dönemi bilgilerini bir tabloda toplamıştır (Şekil 2.49) [Küçükuğurlu, 2016].

	Tabyanın Adı	Konumu ve Durumu
	19. Yüzyıl Başında Mevcut Tabyalar	
1	Dolma Tabya	Kiremitlik Tepesi'nin karşısındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
2	Cedit Tabya	Tebrizkapı ile Gürcükapı arasındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
3	Kanlı Tabya	Kalenin Topdağı'na bakan tarafındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
4	Kebir Tabya	Tebrizkapı'nın hemen sağında, kale duvarına bitişik vaziyetteydi.
5	Tophane Tabyası	İçkale yakınındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
6	Toprak Tabya	Hasanbasri Mahallesi'nin üstündeydi. Günümüzde mevcut değildir.
	19. Yüzyıl Ortalarında (1851-1855) Yapılan Tabyalar	
7	Arap Tabya	Gez Mahallesi yakınındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
8	Gez Tabyası	Gez Mahallesi yakınındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
9	Bostan Tabya	Alipaşa Mahallesi'nin güneyindeydi. Günümüzde mevcut değildir.
10	Ömer Paşa Tabyası	Çaykara'nın batısındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
11	Büyük Kiremitlik	Şehrin güneybatısındadır.
12	Vilyams Paşa Tabyası	Köşk yakınlarındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
13	Kumlu Tabya	Gavurboğan Mahallesi'nin kuzeyindeydi. Günümüzde mevcut değildir.
14	Gavurboğan Tabyası	Gavurboğan'ın kuzeydoğusundaydı. Günümüzde mevcut değildir.
15	Tepe Mezarlık Tabya	Demirayak Mahallesi'nin doğusundaydı. Günümüzde mevcut değildir.
16	Top Tabya	Höllük (?) Mahallesi'nin doğusundaydı. Günümüzde mevcut değildir.
17	Vasıf Paşa Tabyası	Kavak Mahallesi yakınında Topdağı'nın solundaydı. Mevcut değildir.
18	Karabaş Tabyası	Kavak Mahallesi yakınındaydı. Günümüzde mevcut değildir.
19	Mecidiye Tabyası	Topdağı'nın batı kısmında, şehre hâkim bir noktadadır.
	93 Harbi (1877-78 Osmanlı Rus Savaşı) Öncesinde Yapılan Tabyalar	
20	Küçük Kiremitlik	Şehrin güneybatısındaki tepe üzerindedir.
21	Aziziye I	Topdağı'nın doğu kısmında, üç tabyadan güneydeki Kumandanlık Binasıdır.
22	Aziziye III	Üç tabyadan kuzeyde yer alan kışladır.
23	Aziziye II	İki tabyanın ortasını kapatmak üzere yapılmış olan tabyadır.
24	Ahali Tabyası	Şehrin güneydoğusunda Pasinler yolu üzerindedir.
25	Sütnişan (Hamidiye)	Mecidiye Tabyası'nın 750 m kuzeyindedir.
26	Tüfenklik Tabyası	Aziziye Tabyası'nın güneyinde, Sütnişan ile Aziziye arasındaydı. Yaptığımız alan araştırmalarında bu tabyayı bulamadık. Yıkılmış olmalı.
27	Namazgâh Tabyası	Aziziye'nin güneyinde, Topdağı'nın güney yamacında, Erzurum-Hasankale yolunun yakınındaydı. Yaptığımız araştırmalarda bu tabyayı bulamadık.
	93 Harbi Sonrasında Yapılan Tabyalar	
28	Topalak (Toparlak)	Toparlak Köyü yakınındadır.
29	Ağzıaçık (Yıldırım)	Toparlak Köyü yakınındadır.
30	Gez Tabyası	Deveboynu Geçidi'nin doğusunda Toparlarak Köyü yakınındadır. Tahribatın en fazla olduğu tabyalardan biridir.
31	Dolangez Tabya	Erzurum'un 18 km doğusunda Hamamderesi'nin doğu ağzında, güneydeki sırtlar üzerindedir. Büyük Tuy Köyü yakınındadır.
32	Çobandede Tabyası	Erzurum'un 20 km doğusunda Çobandede Dağı'nın üstündedir. Dağın bu kısmının ova tarafında Kösemehmet, Pasinler tarafında ise Küçük Tuy Köyü vardır. En çok tahrip olmuş tabyalardan biridir.
33	Kaburga (Osmaniye?)	Erzurum'un 17 km doğusunda Nebi Hanları yakınında, eski Erzurum şosesinin güneyindeki tepededir.
34	Ortahöyük Tabyası	Nebi Hanları yakınında Kaburga Tabyası'nın güneyindedir.
35	Ortahöyük İlavesi	Nebi Hanları yakınında Orta Höyük Tabyası'nın güneyindedir.
36	Uzunahmet Tabyası	Uzunahmet Köyü yakınında, Karadedeler mevkiindedir.
37	Uzunahmet İlavesi (Karakol)	Uzunahmet Köyü yakınında, Araptarlası mevkiindedir. Son zamanlarda bazı kısımları yıkılmıştır.
38	Tafta (Şahap Paşa)	Şehrin 20 km kuzeyinde, Dumlu'nun kuzeyindeki Gökçeyamaç köyü yakınlarındadır.
39	Karagöbek Tabyası	Şehrin 30 km kuzeyinde, Karagöbek Köyü yakınındadır. Neredeyse tamamen yok olmuştur.
40	Sivişli Tabyası	Pasinler yolu üzerinde Sivişli Köyü yakınındadır.
41	Küçük Palandöken	Erzurum'un 15 km güneyinde, Palandöken Dağları'nda, Ejder Tepesi'nin güney batısındadır. Yakınından Tekman yolu geçer. (II Numaralı Tabya)
42	Büyük Palandöken	Küçük Palandöken Tabyası'nın güneybatısındadır. (I Numaralı Tabya)

Şekil 2.49: Mevki ve inşa dönemlerine göre Erzurum Tabyaları.

Erzurum Tabyaları'ndan günümüze ulaşanlar, 1976 yılında Erzurum Müzesi Müdürü Tahsin AŞIROĞLU ve Müze Asistanı Haşim KARPUZ tarafından belgelenerek, 1976-1977 yıllarında tescil edilmiştir. Ayrıca 8 Temmuz 1977 tarihli Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı'yla onarım projelerinin yapılmasına ve onarılmalarına karar verilmiştir. Erzurum Tabyaları 1970 lerden itibaren, tahsisli oldukları askeri birliklerin kullanımlarından çıkmış, terk edilme sürecine girmiştir.

Günümüze ulaşan 23 adet Erzurum Tabyası ile ilgili yapım yılları, konumları, hangi savaşlarda kullanıldıkları, ilgili tarihi kişilikleri ve plan tipleri gibi bilgileri içeren tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 2.2). Bu tablo (Küçükuğurlu, 2016; N.Karabağ A.Ö.L. Proje Ekibi, 2008; Çam, 1993) kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.2: Günümüze ulaşan Erzurum Tabyaları künye ve envanter tablosu.

GÜNÜMÜZE ULAŞAN ERZURUM TABYALARI								
Sıra	**Tabyanın Adı**	**Yapım Yılı**	**Konumu**	**Hangi Savaşlarda Kullanılmış?**	**Tarihi Kişilikler**	**Plan Tipi**	**Plan**	**Fotoğraf**
1	Mecidiye Tabyası	1852-1855	Topdağı'nın kuzey ucunda	1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşları ve 1. Dünya Savaşı	Ahmet Muhtar Paşa Nene Hatun	Yay Planlı		
2	Büyük Kiremitlik Tabyası	1867 - 1872	Atatürk Üniversitesi Kampüsü ile Yenişehir semti arasında kalan, Kiremitlik adı verilen tepe üzerinde	1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşları ve 1. Dünya Savaşı	Ahmet Muhtar Paşa	Lineer Planlı	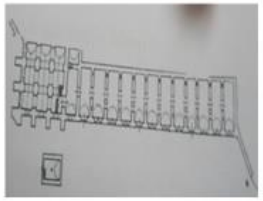	
3	Aziziye Tabyaları (Aziziye 1 nolu, 2 nolu ve 3 nolu tabyalar)	1867 - 1872	Karskapı'nın kuzeyinde bulunan Topdağı'nın güney ucunda	1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşları ve 1. Dünya Savaşı	Ahmet Muhtar Paşa Nene Hatun	Yay Planlı		
4	Ahali Tabyası	1872-1874	Kars yolu çıkışında, Asri Mezarlığın yanındaki askeri birliğin içinde	1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşları ve 1. Dünya Savaşı		Lineer Planlı	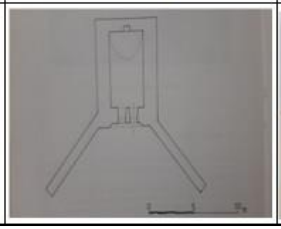	

Tablo 2.2: Devam.

Sıra	Tabyanın Adı	Yapım Yılı	Konumu	Hangi Savaşlarda Kullanılmış?	Tarihi Kişilikler	Plan Tipi	Plan	Fotoğraf
5	Küçük Kiremitlik Tabyası	1884-1896	Büyük Kiremitlik Tabyanın doğusunda bulunan tepede	1. Dünya Savaşı	Ahmet Muhtar Paşa	Lineer Planlı	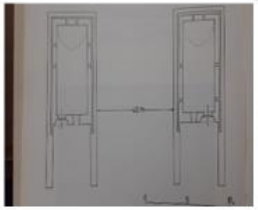	
6	Büyük Palandöken Tabyası	1884-1896	Erzurum - Tekman yolu 20. km. sinde 2850 m. yükseklikte bir tepede	1. Dünya Savaşı		Lineer Planlı	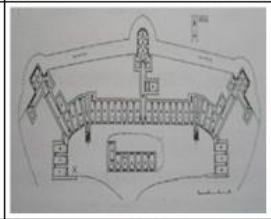	
7	Küçük Palandöken Tabyası	1884-1896	Erzurum - Tekman yolu üzerinde 20. km. de 2800 m. yükseklikte	1. Dünya Savaşı		Dairesel Planlı	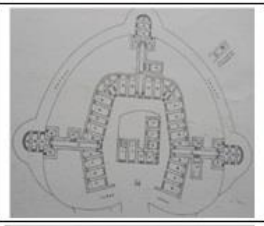	
8	Gez Tabyası	1884-1896	Gez yaylasında bulunan bir tepe üzerinde	1. Dünya Savaşı		Dağınık Planlı	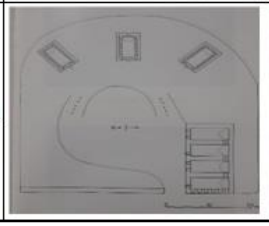	

Tablo 2.2: Devam.

Sıra	Tabyanın Adı	Yapım Yılı	Konumu	Hangi Savaşlarda Kullanılmış?	Tarihi Kişilikler	Plan Tipi	Plan	Fotoğraf
13	Küçük Höyük Tabyası (Orta Höyük Tabyası)	1884-1896	Büyük Höyük Tabyasına 300 metre mesafede 1985 metre rakımlı tepe üzerine	1. Dünya Savaşı		Dairesel Planlı	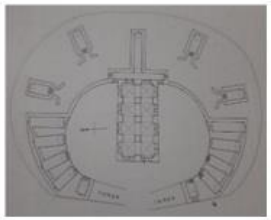	
14	Uzun Ahmet Tabyası	1884-1896	Uzunahmet Köyünün batı kesimde 2050 m. rakımlı tepe üzerine	1. Dünya Savaşı		Lineer Planlı	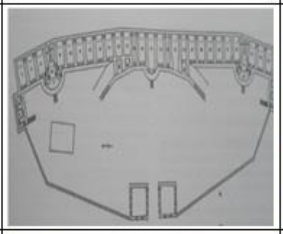	
15	İlave Tabya	1884-1896	Erzurum-Kars karayolunun güneyinde, Deve Boynu Dağlarında dik bir tepe üzerinde	1. Dünya Savaşı		Lineer Planlı	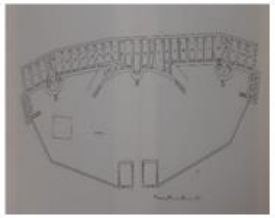	
16	Dolangez Tabyası	1884-1896	Büyük Tuy ve Küçük Tuy köylerinin batısındaki 2039 m rakımlı tepe üzerine	1. Dünya Savaşı		Dağınık Planlı	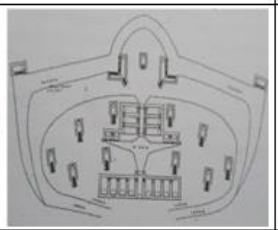	

Tablo 2.2: Devam.

Sıra	Tabyanın Adı	Yapım Yılı	Konumu	Hangi Savaşlarda Kullanılmış?	Tarihi Kişilikler	Plan Tipi	Plan	Fotoğraf
21	Süt Nişan Tabya (hamidiye Tabyası)	1884-1896	Top Dağının ve Mecidiye Tabyasının 750m kuzeyinde ve toprak istihdamların bitişiğinde	1. Dünya Savaşı		-	45 yıldır bir vatandaş tarafından ahır olarak kullanılmaktadır.	
18	Şahap Paşa Tabyası(Tafta Tabya)	1884-1896	Tafta ve Köşk köyleri arasındaki 1910 m rakımlı tepe üzerine	1. Dünya Savaşı		Dağınık Planlı	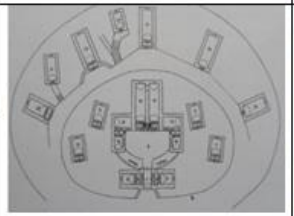	
19	Karagöbek Tabyası	1884-1896	Gürcü Boğazı'nda Karagöbek Köyünün 1 km güneyindeki bir tepe üzerine	1. Dünya Savaşı		-	Tabya planına ulaşılamamıştır.	
20	Kaburga Tabya	1884-1896	Pasinler eski karayolu üzerinde nebihanları mevkii	1. Dünya Savaşı		Lineer Planlı	Tabya planına ulaşılamamıştır.	

Tablo 2.2: Devam.

Sıra	Tabyanın Adı	Yapım Yılı	Konumu	Hangi Savaşlarda Kullanılmış?	Tarihi Kişilikler	Plan Tipi	Plan	Fotoğraf
21	Süt Nişan Tabya (hamidiye Tabyası)	1884-1896	Top Dağının ve Mecidiye Tabyasının 750m kuzeyinde ve toprak istihdamların bitişiğinde	1. Dünya Savaşı		-	45 yıldır bir vatandaş tarafından ahır olarak kullanılmaktadır.	

3. MECİDİYE TABYASI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Erzurum Mecidiye Tabyası, Erzurum ili Palandöken ilçesi Şehitler Mahallesi 12664 ada, I46-b-06-c pafta, 2 parselde bulunan, Hazine mülkiyetinde, Gayrımenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 08.07.1977 tarihli A-630 sayılı kararıyla tescillenmiş kültür varlığıdır (Şekil 3.1) [Web 12, 2019], (Şekil 3.2).

Şekil 3.1: Mecidiye Tabyası'nın hava fotoğrafı.

Şekil 3.2: Mecidiye Tabyası'nın avludan görünüşü.

Tablo 3.1: Erzurum Mecidiye Tabyası Envanter Fişi.

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT	ENVANTER NO:	
TÜRKİYE	KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						
İLİ: ERZURUM	İLÇESİ:PALANDÖKEN	MAHALLE: ŞEHİTLER	HARİTA NO:				
SOKAK: -		PAFTA: I46-b-06-c	KORUMA DERECESİ:		İYİ		
ADI: ERZURUM MECİDİYE TABYASI		YAPTIRAN: SULTAN ABDÜLMECİD		YAPIM TARİHİ: 1852-1855	ÜSLUP: KLASİK		
GENEL TANIM:1855 YILINDA YAPILMIŞ TRAKİT ANDEZİT TÜFÜ VE BAZALTİK YAPILI TAŞLARDAN 2 KATLI YAY BİÇİMLİ TOPRAK DAMLI YIĞMA ASKERİ YAPIDIR		YAPAN:ZARİF MUSTAFA PAŞA		KİTABE:	VAKFİYE:		
KORUNMUŞLUK DURUMU:	TAŞIYICI YAPI:	CEPHE DURUMU:	İÇ YAPI:	BEZEME:	RUTUBET:		
İYİ	YIĞMA	TEMİZ	ÖZGÜN	-	ZEMİN KATTA BÖLGESEL		
VAZİYET PLANI:			FOTOĞRAF:				

Tablo 3.1: Devam.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:HAZİNE MALI		BAKIMINDAN SORUMLU KİŞİ: ORMAN VE SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
YAPILAN ONARIMLAR:						
YAPININ AYRINTILI TANIMI:						
1855 YILINDA YAPILMIŞ TRAKİT ANDEZİT TÜFÜ VE BAZALTİK YAPILI TAŞLARDAN 2 KATLI YAY BİÇİMLİ TOPRAK DAMLI YIĞMA ASKERİ YAPIDIR						
TARİHSEL DÖNEM:	TANZİMAT DÖNEMİ	ISITMA SİSTEMİ: -		SU:-		
PLAN:	YAY PLANLI					
CEPHE:	KÖŞELERDE KESME TAŞLI, YIĞMA MOLOZ TAŞ DUVARLARDAN OLUŞMAKTADIR.	KANALİZASYON: MEVCUT		ELEKTRİK:-		
BEZEME:	BEZEME BULUNMAMAKTADIR.	BUGÜNKÜ KULLANIM: KULLANILMAMAKTADIR		ÖZGÜN KULLANIM:TABYA		
İÇ YAPI ELEMANLARI:	YAPI PENCERELERDEKİ DEMİR PARMAKLIKLAR VE AHŞAP KAPILAR DIŞINDA ÖZGÜN ŞEKİLDE KORUNMAKTADIR.	ÖNERİLEN KULLANIM: HARP TARİHİ MÜZESİ				
MALZEME VE YAPIM TEKNİĞİ:	YIĞMA SİSTEMDE, KÖŞELERDE KESME TAŞ KULLANILARAK MOLOZ TAŞTAN İMAL EDLMİŞTİR.	HAZIRLAYAN:	TARİH:			
		ELİF SİBEL KOTAN	22.12.2017			

3.1. Konumu

Mecidiye Tabyası, Erzurum şehrinin doğusunda bulunan 2042 m. rakımlı Topdağı tepesinin kuzey ucunda bulunmaktadır (Şekil 3.3) [Web 13, 2019].

Şekil 3.3: Mecidiye Tabyası ve Erzurum'un hava fotoğrafı.

Tabya, Erzurum şehrini doğudaki Yanıkdere ile kuzeydeki Gürcü Boğazı'ndan gelebilecek düşman tehlikelerine karşı korumak amacıyla yapılmıştır [Çam, 1993].

Coğrafi konumu itibariyle Erzurum Ovası'nın doğu ve kuzeydoğu bölümlerini ve Deve boynu geçidini etkileyen Mecidiye Tabyası, yakın konumda olan Aziziye, Ahali ve Hamidiye tabyaları ile de stratejik olarak ilişkili olduğu bilinmektedir [Aşıroğlu,1996], (Şekil 3.4) [Çam, 1993].

Şekil 3.4: Mecidiye Tabyası ve çevresini gösteren topografik harita, 1864.

Erzurum merkezinden, Mecidiye Tabyası'nın da içinde olduğu Nene Hatun Milli Parkının giriş kısmına, Erzurum-Ağrı yolunun doğu yönünde yaklaşık 5 km sonra ulaşılmaktadır. Milli park girişinden sonra Mecidiye Tabyasına ulaşmak için Top Dağı'na kuzey yönünde 5 km kadar tırmanmak gerekmektedir. Günümüzde Mecidiye Tabyası'nın içinde bulunduğu Nene Hatun Milli Parkı'na şehir merkezinden otobüs seferleri düzenlenmektedir (Şekil 3.5) [Web 14, 2019], (Şekil 3.6).

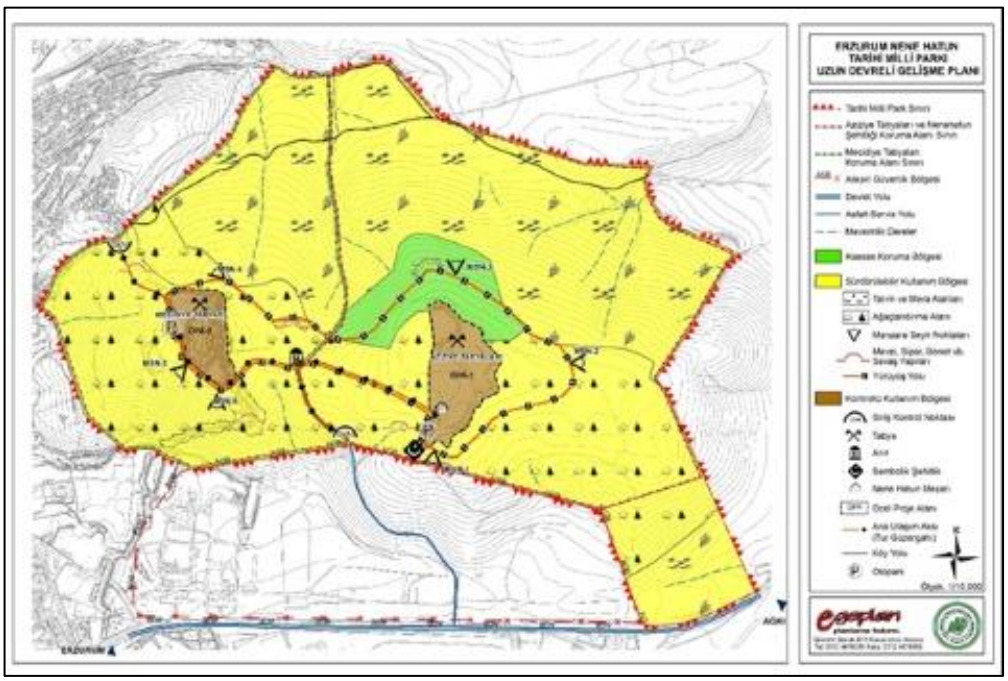

Şekil 3.5: Nene Hatun Tarihi Milli Parkı.

Şekil 3.6: Mecidiye Tabyası'nın Erzurum'dan görünüşü.

3.2. Tarihi

Askerî açıdan büyük öneme sahip Erzurum surları 19. yy.'da silah teknolojilerinin gelişmesiyle şehrin korunması açısından yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu nedenle Sultan 2. Mahmut zamanında şehrin çevresine, 5 – 10 metre derinliğindeki hendekler ve toprak tabyalardan oluşan istihkamlar yapılmıştır. Fakat 1829 yılında Ruslar Erzurum'a ilk saldırıları sırasında şehri Topdağı'ndan bombardımana tutmuşlar ve şehri teslim almışlardır. Rusların Topdağı'nda mevzilenerek yaptıkları saldırının başarıya ulaşması, Türk ordusunun savunma planlarının yetersiz olduğunu ortaya koymuştur [Konyalı, 1960], (Şekil 3.7) [AK Arşivi].

Şekil 3.7: Erzurum Şehir Surları, 18. yy.

1829 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Edirne Anlaşması sonrasında, Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından, yaşanan askerî başarısızlığın sebepleri ve buna karşı alınması gereken tedbirlere ilişkin incelemeler yapılmıştır. Dönemin Erzurum Valisi Ali Şefik Paşa, yaptığı incelemeler sonucunda Erzurum şehrinin artık kale ile muhafaza edilemeyeceği fikrini ileri sürmüş ve şehrin muhtelif yerlerine istihkâm ve tabyalar yapılmasını teklif etmiştir. 1830 yılında Erzurum'a vali tayin edilen Esat Muhlis Paşa ise Ali Şefik Paşa'nın görüşlerinden de yararlanarak Erzurum kalesinin tamir edilmesiyle ilgili düşüncelerini İstanbul'a bildirmiştir [Tozlu, 1886].

Bu çalışmalarda, Erzurum şehrinin savunma sistemlerini geliştirmek için, " taş surlardan vazgeçmek, onları yıkıp topraktan yeni bir siper çevirmek, eski kaleyi ve bütün varoşları bunun içine almak ve şehre göre daha yüksek olan Kiremitlik ve Top Dağı gibi tepelere birer destek noktası (ayrı tabyalar) kondurmak." gerektiği düşüncesine varılmıştır [Kocagüney, 1942].

Bu dönemde başlayan Erzurum şehrinin askeri tahkimatına ilişkin çalışmalar Zarif Mustafa Paşa'nın 1852 yılında Erzurum'a atanması ile birlikte hızlanmıştır. Zarif Mustafa Paşa Mecidiye Tabyası'nın inşaatına şahsen katılmıştır. Kırım Savaşı öncesinde ve sırasında Osmanlı Devleti ile müttefik olan İngiltere'de General William Fenwick Williams'ı askeri ataşe olarak Erzurum'a göndermiştir. General Williams özellikle Erzurum ve Kars'taki tabyaların inşasında rol oynamıştır. 1855 başında, Anadolu Ordu-yı Humâyunu kumandanlığı kontrolünde Dersaadet Ordu-yı

Humâyunu müşirliğine getirilen Vasıf Paşa Erzurum'a gelmiştir. Erzurum'da bu dönemde yapılan tabyaların projelerinin hazırlanmasında ve inşasında Vasıf Paşa'nın ve General Williams'ın etkisi büyüktür. İtalyan mühendis Calandrelli'de istihkâmların inşasına nezaret etmiştir. İstanbul'da yayımlanmakta olan Ceride-i Havadis Gazetesi Erzurum'da bu dönemde yapılan tabya çalışmaları ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: " *Vasıf Paşa ve Williams, Mart 1855'den itibaren Erzurum tabyalarının yapılmasına gayret etmektedirler. Erzurum ahalisi de bu inşaatta gönüllü olarak çalışmaktadır. Üç tabyanın yapımı sona ermiştir. En büyüğüne Mecidiye, ikincisine Vasıfiye, diğerine de Williams isimleri verilmiştir. Bu tabyaların açılışı 1855'de dua ile yapılacaktır."* [Karal. 1940].

1829'da Erzurum'u teslim alan ve daha sonra Türklere iade eden Ruslar, Albay Ushakov başkanlığında keşif haritaları çalışmaları yapmışlar, 1853 ve 1855 yıllarında yapılan bu haritalara göre Erzurum'da 1855 yılı itibariyle Mecidiye Tabyası da dahil olmak üzere 14 adet tabya bulunduğu bilinmektedir [Yeşilyurt, 2015], (Şekil 3.8) [AK Arşivi].

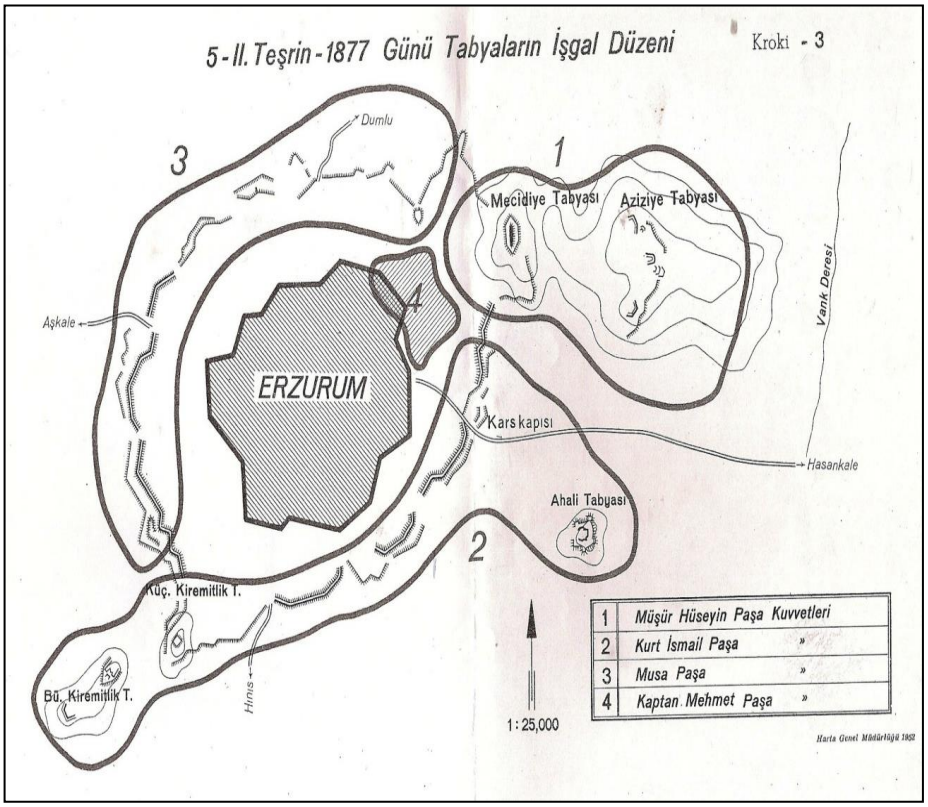

Şekil 3.8: Tabyaların İşgal Düzeni- Askeri Belge, 1877.

Mecidiye Tabyası 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1914-1918 1. Dünya Savaşı’n da askeri üs olarak kullanılmıştır. Tabyada, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’da Ahmet Muhtar Paşa komutasında büyük bir savunma gerçekleşmiş ve kahraman Nene Hatun işgal direnişinde önemli rol oynamıştır (Şekil 3.9) [AK Arşivi].

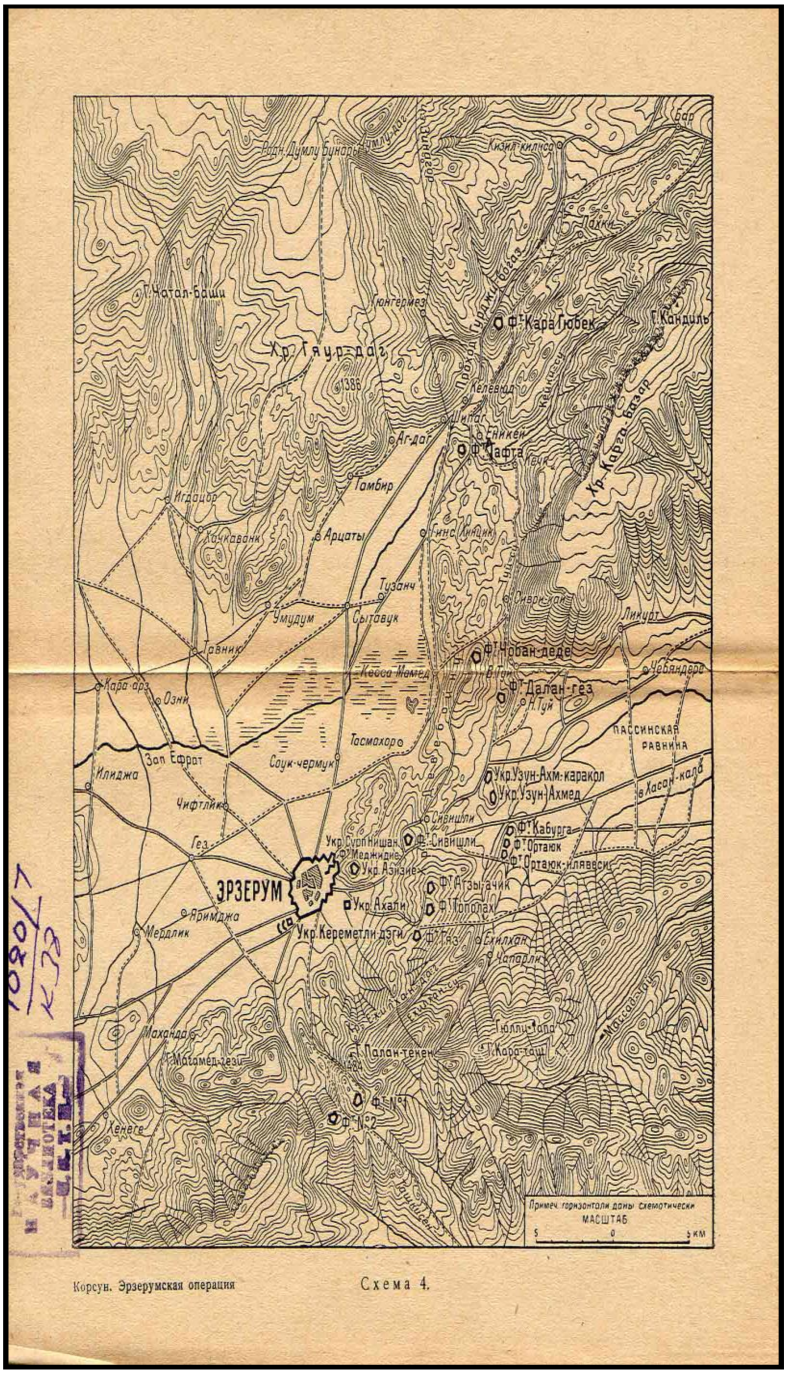

Şekil 3.9: 1.Dünya Savaşı’nda Erzurum Tabyalarının gösteren Rus Askeri Haritası.

Mecidiye Tabyası, Cumhuriyet döneminde askeriyeye tahsis edilmiştir. 1970'li yıllarda askeriyenin Erzurum çevresindeki birçok tabyadan çekilmesiyle, Erzurum Müzesi Müdürü Tahsin Aşıroğlu ve Müze Asistanı Haşim Karpuz tarafından 1976 ve 1977 yıllarında yapılan belgeleme çalışmalarıyla, Erzurum Tabyaları tarihi eser olarak tescil edilmiştir. 109. Topçu Alayı Komutanlığı tarafından kullanılmış olan Mecidiye Tabyası'nın yaklaşık 400-600 asker kapasiteli olduğu bilinmektedir ve Erzurum Tabyaları arasında en iyi durumda olan tabyalar arasındadır [Küçükuğurlu, 2016].

9. Kolordu tarafından Valiliğe gönderilen 1982 tarihli yazıda, Aziziye, Mecidiye, Büyük ve Küçük Kiremitlik tabyalarının koruması amacıyla çevre düzenleme projeleri yapılmasını önerilmiştir. 2000 yılı itibariyle Mecidiye Tabyası hazine mülkiyetine geçmiş, Askeriyenin kullanımından çıkmıştır [Küçükuğurlu, 2016].

3.3. Mimari Özellikleri

Erzurum Mecidiye Tabyası, yay planlı tabyaların klasik örneklerindendir. Tabya; koğuşlar ve servis mekanlarından oluşan ana bina, büyük cephanelik, kanat cephanelikleri, kar kuyusu ve sarnıçtan oluşmaktadır. Yapı, Top Dağına kuzey-güney doğrultusunda uzanır , doğu cephesi savunma amaçlı, tabii zemin kotunun altında inşa edilmiştir. Mecidiye Tabyası'nın rölöve projeleri Ek 1'de verilmiştir.

3.3.1. Planlama Özellikleri

Tabyalar, askeri işlevi nedeniyle sağlamlığın ön planda olma zorunluluğu olan yapılardır. Mecidiye Tabyası da, iklimsel şartlar ve toprak yükü nedeniyle, yapı bütünlüğünü koruması, estetik unsurlardan daha ön planda tutularak planlanmıştır (Şekil 3.10) [Çam, 1993].

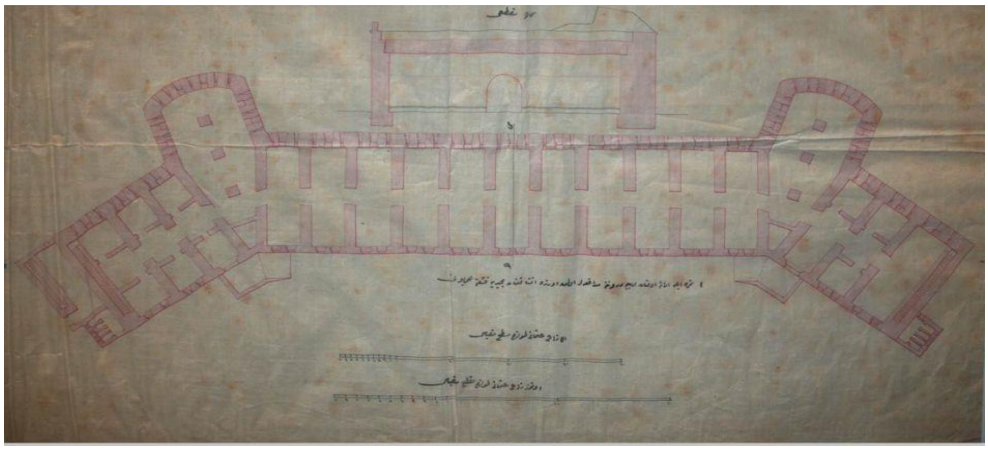

Şekil 3.10: Mecidiye Tabyası 19. yy. planı.

Yay planlı yapı lineer orta bölüm ve 2 kanat bölümünden oluşmaktadır. Lineer orta bölüm tek katlıdır. Kanat bölümleri mevcut izlerinden ahşap döşeme ile ayrıldığı düşünülen 2 kat şeklinde planlanmıştır. Bu ahşap döşemeler günümüze ulaşmamıştır, fakat döşemeyi taşıyan kirişler görülebilmektedir. Kanat bölümlerinde mutfak, hela, çamaşırhane gibi servis mekanları konumlandırılmıştır. Orta kısım yan yana koğuş odalarından oluşmaktadır. Koğuş odalarının avluya bakan 2 şer adet kemerli penceresi bulunmaktadır. Kanat ve orta kısımların birleştiği alanlarda çokgen planlı ve fil ayaklı ahırlar bulunmaktadır. Çatı toprakla örtülüdür ve çatıda yapının iki ucunda 1 er adet top kulesi inşa edilmiştir.

Tabya kanatları 19.40x21.27 m boyutlarında, lineer bölüm ise yaklaşık 19.40x58.84 m'dir. Kanat bölümleri ile lineer bölüm arasında simetrik olarak yerleşen çokgen planlı ahır bölümleri yer almaktadır.

Yapının doğusunda büyük cephanelik yapısı bulunmaktadır. Bu bölüm yan yana dikdörtgen biçimli odacıklar ve yay planlı bir pusu odasından meydana gelmiştir. Sadece giriş cephesi açık olan yardımcı yapının, bütün iç mekanları tonozlarla, 3 tarafı ve çatısı da toprakla örtülüdür.

Kanat akslarında bulunan 2 adet cephanelik yapısı, 2 bölümden oluşan, tek cephesi açık, tonozla örtülü, ikiz yapılardır.

Avluda bulunan kar kuyusu tek bir mekandan oluşur ve kar kuyusuna basamaklı bir dehlizden inilmektedir.

Sarnıç, üzeri kapatılmış olduğu ve giriş mümkün olmadığı için belgelenememiştir (Şekil 3.11).

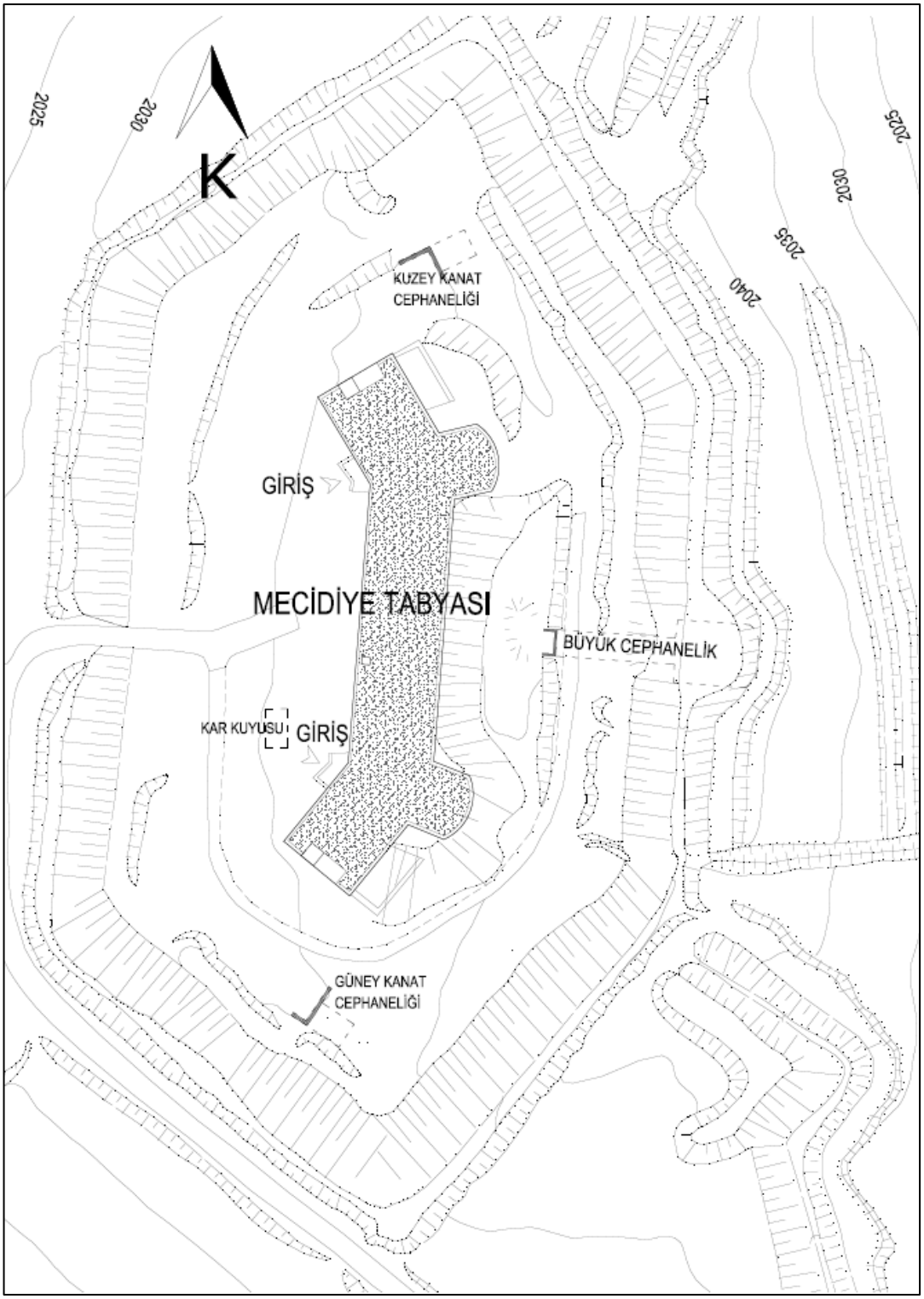

Şekil 3.11: Mecidiye Tabyası Vaziyet Planı.

Mecidiye Tabyası'nda ısıtma sistemi olarak peç sisteminin kullanıldığı düşünülmektedir. Peç sistemi, 18. yy.'da Baltık Mimarisi'nde gelişmiş, 19 yy.'da Kars şehrinde soylu sınıfa ait yapılar ya da resmi binalarda kullanılmış olan, soba veya ocak

kaynaklı, çift cidarlı duvarlar ve ya duvar içinde hava kanalları oluşturularak, sıcak havanın bina içinde dolaştırılmasıyla ısınmayı sağlayan merkezi sistemdir. Aynı dönemde Batı ülkelerinde kalorifer sistemi kullanılmaya başlanmasına rağmen, ucuz maliyeti nedeniyle büyük ölçekli yapılarda tercih edilmiştir [GÜNDOĞDU, 2007].

Aynı dönemde inşa edilmiş, tabyalar gibi savaş yapılarının da büyük ölçekli olması, sistem maliyetinin düşük olması ve Mecidiye Tabyası incelendiğinde duvar kalınlıklarının 120-160 cm aralığında olması ve ocak ve sobalıklar dışında bir ısıtma sistemi görülmemesi nedeniyle yapının peç sistemiyle ısıtıldığı düşünülmektedir. Kesin tespit edilmemiş olmakla birlikte, yapıda uygulandığı düşünülen peç sistemiyle ilgili şematik çizim Şekil 3.12 de gösterilmiştir.

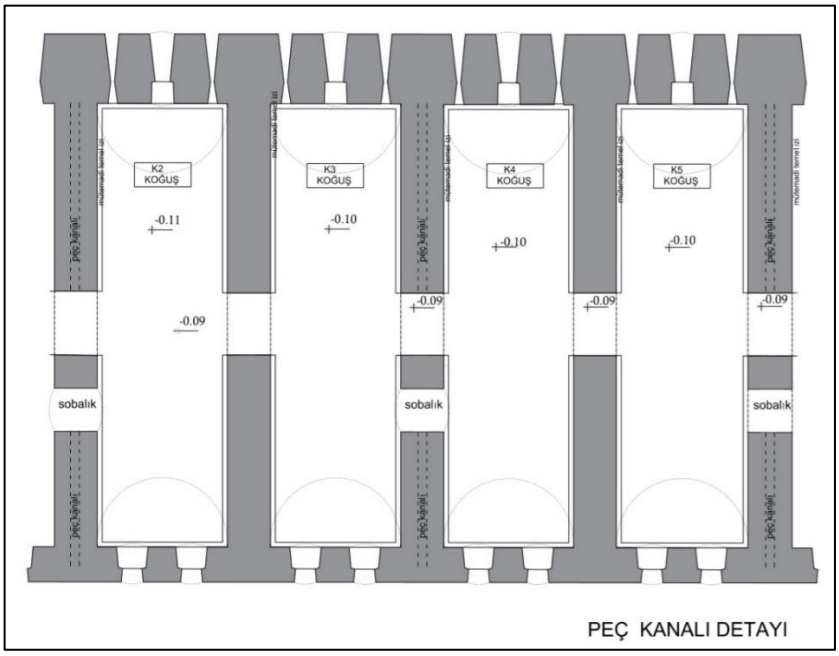

Şekil 3.12: Mecidiye Tabyası Peç Kanal Detayı.

3.3.1.1. Mecidiye Tabyası Ana Yapısı

Erzurum Mecidiye Tabyası, Erzurum şehrinin doğu tarafının tutan Top Dağı üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 63 m x19 m boyutlu bir ana dikdörtgen yapıya, yanlarda 145° açıyla bağlanmış yaklaşık 23 mx 19 m boyutlu 2 kanattan oluşmaktadır. Oturum alanı yaklaşık 2600 m² dir. Yapının yüksekliği kuzey cephesinde 9m, güney cephesinde tabii zemin kotunun farklı olmasından dolayı 11 m yi bulmaktadır (Şekil 3.13).

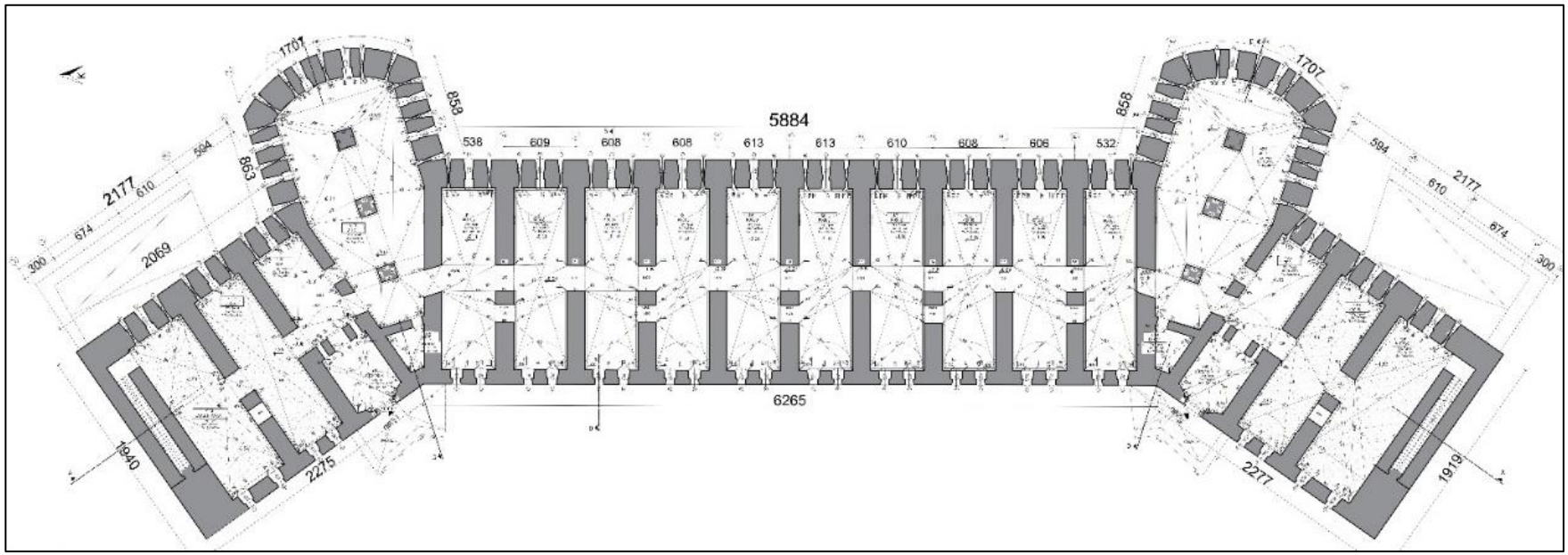

Şekil 3.13: Mecidiye Tabyası Planı.

Mecidiye Tabyası'nın çatısı ve doğu cephesi toprakla örtülüdür (Şekil 3.14) [Web 15, 2019].

Şekil 3.14: Mecidiye Tabyası çatısı ve toprak örtü.

Mecidiye tabyasına iki adet istinat duvarı arasından bir boğazla yaklaşılmaktadır. Yapı, batı tarafındaki büyük bir avluya bakmaktadır. Bu avludan Erzurum şehir merkezi de görülebilmektedir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15: Mecidiye Tabyası avlu girişi

Yapıya batı cephesinden 2 ana girişle girilmektedir. Tabii zeminden yaklaşık 1,6 m yükseklikte birer rampayla giriş kotuna çıkılmaktadır. Yaklaşık 13 m2 lik birer toprak sahanlıkla giriş kapılarına ulaşılmaktadır. Giriş kapıları 1.7 m genişlikte ve 3 m yüksekliği olan kesme taştan , kemerli kapılardır. Günümüzde burada, orijinal olmayan çift kanatlı ahşap kapılar bulunmaktadır.

Giriş kapılarından yaklaşık 4m x 5m ölçülerinde birer rüzgarlığa girilmektedir. Rüzgarlıklar yapının iklimsel olumsuzluklardan korunmasını sağlamaktadır. Rüzgarlık alanlarında dışa açılan pencere bulunmamaktadır. Bu bölüm, 2 adet kemerli iç pencere arası 1.5 mx 2.5 m boyutlarında kemerli bir kapıdan koğuşların bulunduğu koridora açılmaktadır (Şekil 3.16) [Web 16, 2019].

Şekil 3.16: Mecidiye Tabyası koğuş koridoru.

Koğuşlar ve diğer bölümler yapının kuzey-güney ekseninde boylu boyunca uzanan 2.2 m genişlikte kemerli bir koridorla bağlanmıştır. Yapının kırılma noktalarında 160 m2 lik 2 adet ahır bulunmaktadır. Ahırların içinde 1.5 m x1.5 m boyutlarda 3 er adet fil ayağı bulunmaktadır. Ahırlar tonozlarla örtülüdür. Yükseklikleri 4.8 m dir. Zemini toprakla örtülüdür. Duvar diplerinde döşeme kirişleri görülmektedir. Yapının doğu cephesine bakan duvar yay şeklindedir ve üzerinde

tüfeklike ve havalandırma açıklıkları bulunur. Yapının bu cephesi tamamen toprak altında olduğundan duvar kalınlıkları 1.6 m yi bulabilmektedir. Ahırların batı yönüne 12 m² lik 3.5 m yükseklikte birer depo bulunmaktadır.

Koğuşlar 4.6 m x6.6 m ölçülerde 4.7 m yükseklikte tonozlarla örtülü bölümlerdir. Yapı bütününde bütün koğuş odalarının birbirine çok yakın ölçülerde olması dikkat çekicidir. Karşılıklı dizilmiş koğuş odalarının ahşap döşemeleri günümüze ulaşmamıştır ve zemini topraktır. Batı cephesine bakan koğuşlarda 2şer adet kemerli pencereyle avluya bakılmaktadır. Doğu cephesine bakan koğuşlar odalarında dikdörtgen biçimli tüfeklikler ve 1 er adet kemerli niş bulunmaktadır. Tüfekliklerin ölçüleri, duvar içinde doğru azalmakta ve yeniden artmaktadır.

Yapının güney kanadının ucunda mutfak konumlanmaktadır. Mutfak iki kottan oluşan bir mekandır. . Mutfak mahalinin zemin kotu, ana yapı giriş kotundan 2 m düşüktür ve mekanda bir adet fırın bulunmaktadır. Mutfak mahalinin geçmişte, ahşap döşeme ile ayrılmış 2 kattan oluştuğu düşünülmektedir. Mekan ölçüleri yaklaşık 6m x 15m dir. Mutfak alanı içinde koğuş katı, 0.00 kotundan çatıya, güney top kulesine çıkan, 1.2 m genişlikte kesme taştan inşa edilmiş, tonozla örtülü bir merdiven bulunmaktadır.

Mecidiye Tabyası'nın kuzey ucunda , mutfak ile simetrik konumlandırılmış tuvalet ve hamam alanı bulunmaktadır. Yine zemin kotu mutfakta olduğu gibi koğuş kotundan 2 m düşüktür. -2.00 kotunda 6 adet özgün tuvalet bölmesi bulunmaktadır. Bu bölmeler 1.5 mx1.5 m boyutlarındadır ve kemerli kapılarla girilmektedir. Tuvalet alanından tabyanın kuzey ucundan kemerli bir çıkış kapısı bulunmaktadır. Bu kapının ÇAM'ın kitabında ki eski rölöveye göre hemen bitişik ek olarak inşa edilmiş fakat günümüze ulaşmamış olan çamaşırhaneye açıldığı düşünülmektedir. Yine mutfakta olduğu gibi koğuş kotundan çatıya, kuzey top kulesine çıkan, 1.20 m genişlikte, tonoz örtülü, kesme taştan inşa edilmiş bir merdiven bulunmaktadır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17: Mecidiye Tabyası top kulesi merdivenleri.

Yapının çatısında batı cephesine bakan tarafında yaklaşık 0.8 m lik bir parapet duvarı bulunmaktadır. Doğu cephesinde ise topraktan dışarıda kalan beden duvarı boyunca kartal gagası biçiminde bir harpuşta dönmektedir.

Çatıda kuzey ve güney beden duvarlarına bitişik yapılmış 2 adet top kulesi bulunur. Top kulelerine tuvalet-hamam ve mutfak mahallerinden çıkan tonoz örtülü merdivenlerle ulaşılmaktadır (Şekil 3.18), (Şekil 3.19).

Şekil 3.18: Mecidiye Tabyası kuzey top kulesi .

Şekil 3.19: Mecidiye Tabyası güney top kulesi .

Askeriye ye tahsis edildiği süreçte inşa edildiği düşünülen, betonarme den 1.7 m x 1.9 m taban kaidesi üzerine 2.2 m yükseklikte inşa edilmiş bir nöbet kulesi bulunmaktadır. Niteliksiz ek olan nöbet kulesinin kaldırılması gerekmektedir.

Yapının kanat bölümlerinde, Y103-Y104 ve Y203-Y204 mahalleri arasında , bulunduğu duvarın her iki yüzüne hizmet verecek biçimde tasarlanmış ocaklar bulunur (Şekil 3.20), (Şekil 3.21). Ocak havalandırma kanallarının, yapıda bulunduğu düşünülen peç sistemiyle bağlantısının, restorasyon uygulaması öncesinde ileri tekniklerle araştırılması önerilmektedir.

Şekil 3.20: Taş ocak (Y103- Y104).

Şekil 3.21: Taş ocak (Y203- Y204).

Koğuş duvarları içinde, kapı boşluklarının yanında, her iki oda arasında bir tane olmak üzere yaklaşık 150 cm genişlikte kemerli açıklıklar bulunmaktadır. Bu açıklıkların , literatür taramalarından edinilen bilgilere göre sobalık olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22: Sobalık (Solda).

Yapıya kuzey kanadından girildiğinde mekan özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Y101-Rüzgarlık

Topraktan rampalı bir sahanlıktan ulaşılan rüzgarlık, 452x536 cm boyutlarında ve 454 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu 0.00 dır.Tavan kotu +4.54 tür. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Rüzgarlığa güney batı yönünden özgün olmayan 265 cm yükseklikte, 177 cm genişlikte, kemerli, çift kanatlı ahşap bir kapı ile girilmektedir. Rüzgarlıktan tabyanın ana geçiş koridoruna 158x232 cm boyutlarında kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Bu kapının iki yanında 46x55 cm ölçülerinde ve 0.00 m kotuna göre parapet yüksekliği 105 cm olan birer kemerli pencere boşluğu bulunmaktadır (Şekil 3.23).

Şekil 3.23: Y101 Rüzgarlık.

- Y102-Oda

Y101 nolu rüzgarlığın kuzeydoğusunda, 456x896 cm boyutlarında ve 480 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır.Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Y102 nolu mahalden, Y101 nolu rüzgarlığa 158x232 cm boyutlarında kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Bu kapının iki yanında 46x55 cm ölçülerinde ve -0.10 kotuna göre parapet yüksekliği 105 cm olan birer kemerli pencere boşluğu bulunmaktadır. Kuzeybatı yönünden 224x229 cm, güneydoğu yönünden 201x336 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır (Şekil 3.24).

Şekil 3.24: Y102 Oda.

- Y103-Koğuş

Y101 nolu rüzgarlık ve Y102 nolu odanın kuzeybatı duvarına bitişik 458x1559 cm boyutlarında ve 695 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -2.24 m dır.Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzeybatı yönünden 224x224 cm, güneydoğu yönünden 224x229 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin kuzeydoğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.09 kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.09 kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır. Aynı duvar üzerinde 40x50 cm boyutlarında -2.24 kotuna göre parapet yüksekliği 165 cm olan 3 adet tüfeklik ve +4.06 kotunda 30x35 cm boyutlarında bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın havalandırma amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 115x150 cm boyutlarında yerden yükseliği 120 cm olan ve 110x150 cm boyutlarında yerden yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.25).

Şekil 3.25: Y103 Koğuş.

• Y104-Tuvalet-Hamam

Tuvalet –Hamam mahali, Y103 nolu kuzey kanat koğuşunun kuzeybatı duvarına bitişik 538x1556 cm boyutlarında ve 754 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -2.84 m dır.Tavan kotu +4.70 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. +0.08 kotunda kuzeybatı yönünden kuzey top kulesine 88x214 cm boyutlarında kemerli bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Kuzey top kulesine çıkan merdivenin üzeri tuğla tonozla örtülüdür. Merdiven tavan yüksekliği ilk basamakta 236 cm, son basamakta 255 cm dir. Merdiven(Y104A), 31x120 cm boyutlarında, yaklaşık 17 cm rıhtlı 31 basamaktan oluşmaktadır. Merdiven boyunca yapının kuzey cephesine açılan 30x35 cm boyutlarında 5 adet tüfeklik bulunmaktadır.

Y104 mahalinin, döşeme izleri ve taşıyıcı kirişlerden geçmişte 2 katlı olduğu anlaşılmaktadır. Katları ayıran ahşap döşeme günümüze ulaşmamıştır. Kuzey duvarına dayanmış, -2.84 m kotunda 153x148 cm boyutlarında 6 adet yerden giderli kabin odası bulunmaktadır. Mahalin kuzeydoğu duvarı üzerinde -0.08 kotuna göre 82x115 cm

boyutlarında, parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.08 kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır. Aynı duvar üzerinde 40x50 cm boyutlarında -2.84 kotuna göre parapet yüksekliği 222 cm olan 3 adet tüfeklik ve +4.05 kotunda 30x35 cm boyutlarında bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın havalandırma amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Güneybatı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında yerden yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır. Aynı duvar üzerinde 30x35 boyutlarında -2.84 kotuna göre yerden 150 cm yükseklikte 3 adet tüfeklik vardır (Şekil 3.26), (Şekil 3.27).

Şekil 3.26: Y104 Tuvalet ve Hamam.

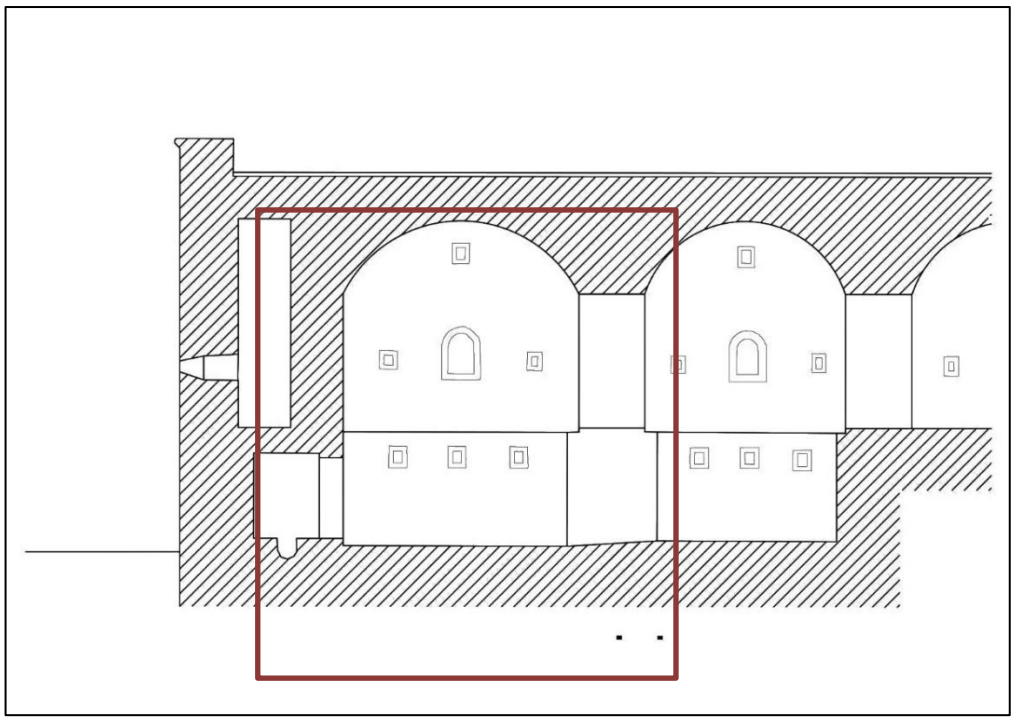

Şekil 3.27: Y104 Tuvalet ve Hamam kesiti.

- A101-Ahır

A101 nolu ahır; Y101 nolu rüzgarlık ve Y102 nolu odanın güney duvarına bitişik yaklaşık 1064x1800 cm boyutlarında ve 491 cm yükseklikte çokgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.12 m dır. Tavan kotu +4.79 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Ahır içinde 151x152 cm boyutlarında, 152x152 cm boyutlarında ve 126x151 cm boyutlarında A1B aksı boyunca sıralammış üç adet fil ayağı bulunmaktadır. Kuzey yönünden 201x336 cm, güney yönünden 236x336 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin kuzey-doğu-güney doğrultusunda uzanan 3 duvar boyunca , tamamı kapatılmış, 75x115 cm boyutlarında, -0.12 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan, kemerli dört pencere ve 75x115 cm boyutlarında parapet yüksekliği 120 cm olan kemerli iki pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin yanlarında bir tüfeklik bir pencere sırasıyla dizilmiş, 30x40 cm boyutlarında parapet yüksekliği 135 cm olan 11 adet tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 89x203 cm boyutlarında dikdörtgen biçimli bir kapı vardır (Şekil 3.28).

Şekil 3.28: A101 Ahır.

• A102-Depo

A101 nolu depo, ahırın batısında, duvar genişlikleri 364,350,369 ve 159 cm olan ve 358 cm yükseklikte yamuk planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.12 m dır. Tavan kotu +3.46 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Depoya dikdörtgen biçimli 89x203 cm ölçülerinde bir kapı ile girilmektedir (Şekil 3.29).

Şekil 3.29: A102 Depo.

• K1-Koğuş

A101 nolu ahırın ve A102 nolu deponun güney, K2 Koğuşunun kuzey duvarına bitişik 465x1547 cm boyutlarında ve 483 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.11 m dır. Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 236x336 cm, güney yönünden 223x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x33 cm boyutlarında yerden 152 cm yükseklikte ve 28x33 cm boyutlarında yerden yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 115x150 cm boyutlarında -0.11 kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan ve 110x150 cm boyutlarında parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.30), (Şekil 3.31).

Şekil 3.30: K1 Koğuşu doğu duvarı.

Şekil 3.31: K1 Koğuşu batı duvarı.

• K2-Koğuş

K1 Koğuşunun güney K3 Koğuşunun kuzey duvarına bitişik 463x1547 cm boyutlarında ve 482 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.11 m dır. Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 223x305 cm, güney yönünden 217x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, -0.11 kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x33 cm boyutlarında -0.11 kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan ve 28x33 cm boyutlarında parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 115x150 cm boyutlarında yerden yüksekliği 120 cm olan ve 110x150 cm boyutlarında parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.32), (Şekil 3.33).

Şekil 3.32: K2 Koğuşu doğu duvarı.

Şekil 3.33: K2 Koğuşu batı duvarı.

• K3-Koğuş

K2 Koğuşunun güney K4 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 457x1547 cm boyutlarında ve 483 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.73 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 217x305 cm, güney yönünden 219x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotunda 125 cm yükseklikte kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında

28x33 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.34), (Şekil 3.35).

Şekil 3.34: K3 Koğuşu doğu duvarı.

Şekil 3.35: K3 Koğuşu batı duvarı.

• K4-Koğuş

K3 Koğuşunun güney K5 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 456x1546 cm boyutlarında ve 481cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 219x305 cm, güney yönünden 217x303 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, yerden 125 cm yükseklikte kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x33 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan ve 30x35 cm boyutlarında parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında yerden yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.36) (Şekil 3.37)

Şekil 3.36: K4 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.37: K4 Koğuşu doğu duvarı.

• K5-Koğuş

K4 Koğuşunun güney K6 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 461x1545 cm boyutlarında ve 477 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.67 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 217x303 cm, güney yönünden 223x306 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 84x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 28x33 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm ve 30x35 cm boyutlarında parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.38) (Şekil 3.39).

Şekil 3.38: K5 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.39: K5 Koğuşu doğu duvarı.

• K6-Koğuş

K5 Koğuşunun güney K7 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 461x1545 cm boyutlarında ve 477 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.67 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 223x306 cm, güney yönünden 215x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 84x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.40) (Şekil 3.41).

Şekil 3.40: K6 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.41: K6 Koğuşu doğu duvarı.

• K7-Koğuş

K6 Koğuşunun güney K8 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 461x1546 cm boyutlarında ve 481 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 215x305 cm, güney yönünden 223x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu

pencerenin iki yanında 28x33 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan ve 30x35 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.42), (Şekil 3.43).

Şekil 3.42: K7 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.43: K7 Koğuşu doğu duvarı.

• K8-Koğuş

K7 Koğuşunun güney K9 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 455x1546 cm boyutlarında ve 475cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.08 m dır. Tavan kotu +4.67 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 223x305 cm, güney yönünden 216x304 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, -0.08 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 28x33 cm boyutlarında -0.08 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan ve 30x35 cm boyutlarında -0.08 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.08 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm ve 115x150 cm boyutlarında -0.08 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.44), (Şekil 3.45).

Şekil 3.44: K8 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.45: K8 Koğuşu doğu duvarı.

• K9-Koğuş

K8 Koğuşunun güney K10 koğuşunun kuzey duvarına bitişik 456x1548 cm boyutlarında ve 476 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.09 m dır. Tavan kotu +4.67 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 216x304 cm, güney yönünden 222x305 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 80x115 cm boyutlarında, -0.09 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.09 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm ve 115x150 cm boyutlarında parapet yüksekliği 152 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.46) (Şekil 3.47).

Şekil 3.46: K9 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.47: K9 Koğuşu doğu duvarı.

• K10-Koğuş

K9 Koğuşunun güney ve A201 nolu ahırın kuzey duvarına bitişik 456x1550 cm boyutlarında ve 483 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.10 m dır. Tavan kotu +4.73 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 222x305 cm, güney yönünden 217x336 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin doğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x33 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan birer tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.48), (Şekil 3.49).

Şekil 3.48: K10 Koğuşu batı duvarı.

Şekil 3.49: K10 Koğuşu doğu duvarı.

Yapıya 2. girişten girildiğinde mekan özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Y201-Rüzgarlık

Topraktan rampalı bir sahanlıktan ulaşılan rüzgarlık, 436x537 cm boyutlarında ve 449 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu 0.00 m dır.Tavan kotu +4.49 m dir. Döşemesi taş, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Rüzgarlığa kuzey batı yönünden özgün olmayan 263 cm yükseklikte, 189 cm genişlikte, kemerli, çift kanatlı ahşap bir kapı ile girilmektedir. Rüzgarlıktan tabyanın ana geçiş koridoruna 158x232 cm boyutlarında kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Bu kapının iki yanında 46x55 cm ölçülerinde ve 0.00 m kotuna göre parapet yüksekliği 105 cm olan birer kemerli pencere boşluğu bulunmaktadır. (Şekil 3.50).

Şekil 3.50: Y201 Rüzgarlık.

- Y202-Oda

Y201 nolu rüzgarlığın doğusunda, 449x871 cm boyutlarında ve 483 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.12 m dır.Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Mahalden(Y202) rüzgarlığa(Y201) 158x232 cm boyutlarında kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Bu kapının iki yanında 46x55 cm ölçülerinde ve -0.12 m kotuna göre parapet yüksekliği 117 cm yükseklikte birer kemerli pencere boşluğu bulunmaktadır. Kuzeydoğu yönünden 224x229 cm, güneybatı yönünden 200x336 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin güneydoğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.12 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.12 kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır (Şekil 3.51).

Şekil 3.51: Y202 Oda.

- Y203-Koğuş

Y201 nolu rüzgarlık ve Y202 nolu odanın güneybatı duvarına bitişik 458x1656 cm boyutlarında ve 689 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -2.31 m dır.Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzeydoğu yönünden 224x229 cm, güneybatı yönünden 223x224 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin güneydoğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm yükseklikte kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.10 kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır. Aynı duvar üzerinde 40x50 cm boyutlarında -2.18 m kotuna göre parapet yüksekliği 156 cm olan 3 adet tüfeklik ve +4.03 m kotunda 30x35 cm boyutlarında bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın havalandırma amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Kuzey batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.10 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.52).

Şekil 3.52: Y203 Koğuş.

• Y204-Mutfak

Mutfak, güney kanat koğuşunun(Y203) güney batı duvarına bitişik 562x1554 cm boyutlarında ve 786 cm yükseklikte dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -3.15 m dır. Tavan kotu +4.71 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. +0.09 m kotunda güney batı yönünden güney top kulesine 88x214 cm boyutlarında bir kapıyla geçiş sağlanmaktadır. Güney top kulesine çıkan merdivenin üzeri tuğla tonozla örtülüdür.. Yüksekliği ilk basamakta 236 cm, son basamakta 255 cm dir. Merdiven(Y204A), yaklaşık 31x120 cm boyutlarında, yaklaşık 17 cm rıhtlı 31 basamaktan oluşmaktadır. Merdiven boyunca yapının güney cephesine açılan 30x35 cm boyutlarında 5 adet tüfeklik bulunmaktadır. Döşeme izleri ve taşıyıcı kirişlerden geçmişte mahalin 2 katlı olduğu anlaşılmaktadır. Katları ayıran ahşap döşeme günümüze ulaşmamıştır. Zemin kotunda (-3.15) yaklaşık 238x562 ölçülerinde 194 cm yükseklikte kümbet bir fırın bulunmaktadır. Ancak fırın bütünlüğünü koruyamamıştır Mahalin güney doğu duvarı üzerinde 82x115 cm boyutlarında, -0.09 kotuna göre parapet yüksekliği 125 cm olan

kemerli bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin iki yanında 30x35 cm boyutlarında -0.09 m kotuna göre parapet yüksekliği 152 cm olan 2 adet tüfeklik vardır. Aynı duvar üzerinde 40x50 cm boyutlarında -3.15 m kotuna göre parapet yüksekliği 259 cm olan 3 adet tüfeklik ve +4.03 m kotunda 30x35 cm boyutlarında bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın havalandırma amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Kuzey batı cephesine bakan duvar üzerinde 110x150 cm boyutlarında -0.09 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan iki adet kemerli pencere bulunmaktadır. Aynı duvar üzerinde 30x35 boyutlarında -3.15 m kotuna göre parapet yüksekliği 150 cm olan 3 adet tüfeklik vardır (Şekil 3.53), (Şekil 3.54), (Şekil 3.55).

Şekil 3.53: Y204 Mutfak doğu duvarı.

Şekil 3.54: Y204 Mutfak fırını.

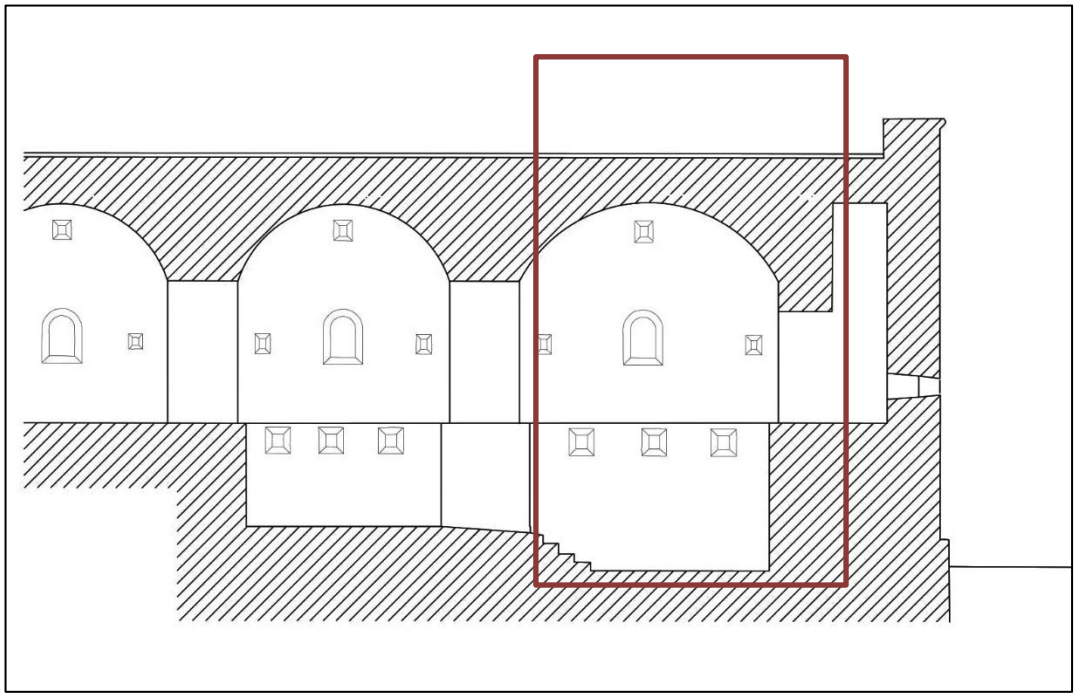

Şekil 3.55: Y204 Mutfak kesiti.

• A201-Ahır

A201 nolu ahır; Y201 nolu rüzgarlık ve Y202 nolu odanın kuzey duvarına bitişik yaklaşık 1064x1800 cm boyutlarında ve 491 cm yükseklikte çokgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.12 m dır. Tavan kotu +4.79 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Ahır içinde 151x152 cm boyutlarında, 152x152 cm boyutlarında ve 125x151 cm boyutlarında A2B aksı boyunca sıralanmış 3 adet fil ayağı bulunmaktadır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kuzey yönünden 217x336 cm, güney yönünden 200x336 cm boyutlarında kemerli 2 adet kapıyla geçiş koridoruna açılmaktadır. Mahalin kuzey-doğu-güney doğrultusunda uzanan 3 duvar boyunca, tamamı kapatılmış, 75x115 cm boyutlarında, yerden 125 cm yükseklikte, kemerli dört pencere ve 84x115 cm boyutlarında -0.12 m kotuna göre parapet yüksekliği 120 cm olan kemerli iki pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin yanlarında bir tüfeklik bir pencere sırasıyla dizilmiş, 30x40 cm boyutlarında -0.12 m kotuna göre parapet yüksekliği 135 cm olan 11 adet tüfeklik vardır. Batı cephesine bakan duvar üzerinde 91x203 cm boyutlarında dikdörtgen biçimli bir kapı vardır (Şekil 3.56).

Şekil 3.56: A201 Ahır.

• A202-Depo

A201 nolu ahırın batısında, duvar genişlikleri 364,350,369 ve 159 cm olan, 358 cm yükseklikte yamuk planlı bir mekandır. Zemin kotu -0.12 m dır. Tavan kotu +3.46 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan

tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Depoya dikdörtgen biçimli 91x203 cm ölçülerinde bir kapı ile girilmektedir (Şekil 3.57).

Şekil 3.57: A202 Depo.

3.3.1.2. Büyük Cephanelik Yapısı

Büyük cephanelik yapısı, Mecidiye Tabyası'nın doğu batı aksında, yapının doğusunda sadece giriş duvarı görünmektedir, üzeri toprakla örtülüdür. Yapıya bir dehlizle girilir. Karşılıklı 6 adet oda ve bir pusu odasından oluşmuştur. Toplam oturum alanı yaklaşık 420 m2 dir (Şekil 3.58), (Şekil 3.59).

.

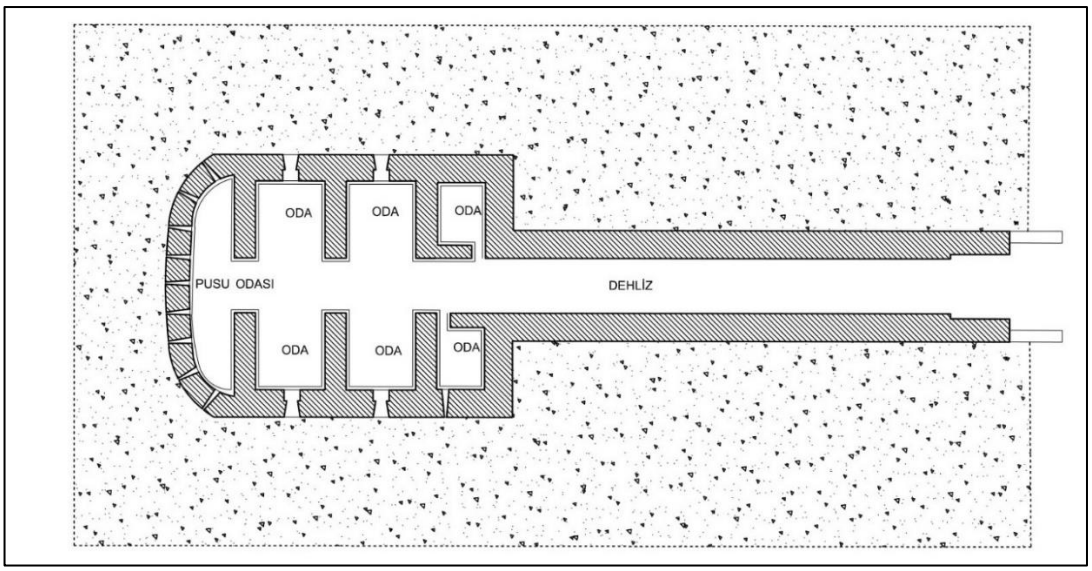

Şekil 3.58: Büyük Cephanelik planı.

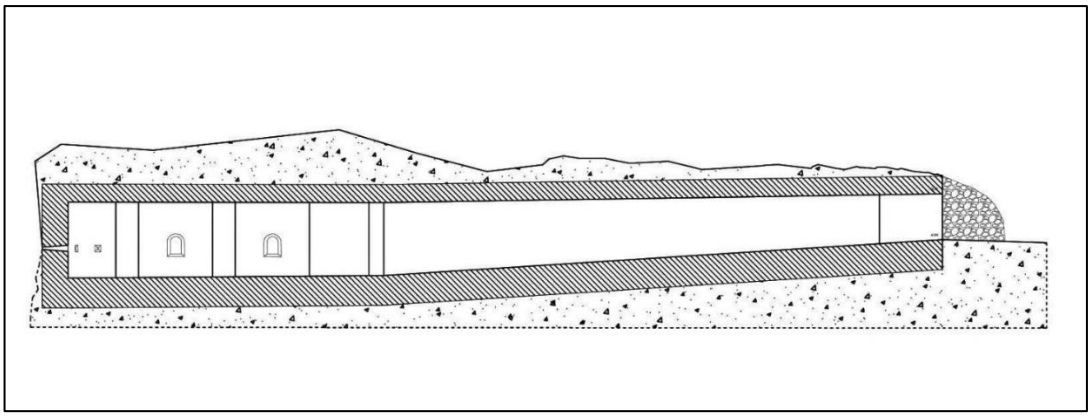

Şekil 3.59: Büyük Cephanelik kesiti.

• C101-Dehliz

Büyük cephanelik yapısı girişi ana tabya yapısı giriş kotundan yaklaşık 1,46 m yukarıda yer almaktadır.

Büyük Cephanelik Yapısı'na kendi giriş kotu 0.00m olarak kabul edildiğinde, 28 m uzunluğunda bir dehlizle girilmektedir. Dehliz, girişten 347 cm genişlikte başlayıp, yanlardan 26 cm daralmakta ve 320 cm sonra genişliği 295 cm e düşmektedir. ve 28 m de -1.85 kotuna kadar inilmektedir. Dehliz, boyu 4190 cm olan T planlı bir mahaldir. Alt kotta zemin kotu -2.02m dir. Tavan kotu +2.31 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Doğu yönünde pusu odasına doğrudan bağlanmaktadır. Batı yönünden 347x231 cm boyutlarında kemerli bir kapıyla girişe açılmaktadır. Dehlizin kuzey ve

güney duvarları boyunca yerden 203 cm yükseklikte zemin eğimine paralel izler bulunmaktadır(Şekil 3.60), (Şekil 3.61).

.

Şekil 3.60: C101 Dehliz doğu yönü.

Şekil 3.61: C101 Dehliz batı yönü.

• C102-Oda

C102 nolu oda, C101 nolu dehlizin güneyinde 260x337 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 318 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.85 m dır. Tavan kotu +1.33 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odaya dikdörtgen biçimli 70x150 cm ölçülerinde bir kapı ile girilmektedir (Şekil 3.62).

.

Şekil 3.62: C102 Oda.

• C103-Oda

C103 nolu oda, C101 nolu dehlizin kuzeyinde, 260x334 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 318 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.85 m dır. Tavan kotu +1.33 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odaya dikdörtgen biçimli 75x147 cm ölçülerinde bir kapı ile girilmektedir. Odanın kuzey duvarında 33x35 cm boyutlarında -0.85 m kotuna göre 150 cm parapet yüksekliğinde kapatılmış bir tüfeklik bulunmaktadır (Şekil 3.63).

.

Şekil 3.63: C103 Oda.

- C104-Oda

C104 nolu oda , C101 nolu dehlizin güneyinde, C102 nolu odanın doğusunda, 376x415 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 330 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.92 m dır. Tavan kotu +1.38 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odanın güney duvarında 85x115 cm boyutlarında -1.92 m kotuna göre 105 cm parapet yüksekliği olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Odayı geçiş koridorundan ayıran bir duvar yapılmamıştır (Şekil 3.64).

Şekil 3.64: C104 Oda.

• C105-Oda

C105 nolu oda , C101 nolu dehlizin kuzeyinde, C103 nolu odanın doğusunda, 375x415 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 330 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.92 m dır. Tavan kotu +1.38 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odanın güney duvarında 87x115 cm boyutlarında -1.92 m kotuna göre 105 cm parapet yüksekliği olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Odayı geçiş koridorundan ayıran bir duvar yapılmamıştır (Şekil 3.65).

Şekil 3.65 C105 Oda.

- C106-Oda

C106 nolu oda, C101 nolu dehlizin güneyinde, C104 nolu odanın doğusunda, 376x415 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 360 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.99 m dır. Tavan kotu +1.61 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odanın güney duvarında 87x115 cm boyutlarında -1.99 m kotuna göre 128 cm parapet yüksekliği olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Odayı geçiş koridorundan ayıran bir duvar yapılmamıştır (Şekil 3.66).

Şekil 3.66: C106 Oda.

- C107-Oda

C107nolu oda, C101 nolu dehlizin kuzeyinde, C105 nolu odanın doğusunda, 375x414 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 360 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Zemin kotu -1.99 m dır. Tavan kotu +1.61 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odanın kuzey duvarında 87x112 cm boyutlarında -1.92 m kotuna göre 122 cm parapet yüksekliği olan kemerli bir pencere bulunmaktadır. Odayı geçiş koridorundan ayıran bir duvar yapılmamıştır (Şekil 3.67).

.

Şekil 3.67: C107 Oda

- C108-Pusu Odası

C108 nolu pusu odası, C101 nolu dehlizin doğusunda, büyük cephanelik yapısının en doğu ucunda, 240x1191 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 366 cm olan yarım ay planlı bir mekandır. Zemin kotu -2.02 m dır. Tavan kotu +1.64 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Odanın yay biçimli doğu duvarı boyunca 3 adet 32x35 cm boyutlarında -2.02 m kotuna göre 122 cm parapet yüksekliği olan, 2 adet 35x35 cm boyutlarında -2.02 m kotuna göre 120 cm parapet yüksekliği olan ve 4 adet 35x40 cm boyutlarında -2.02 m kotuna göre 114 cm parapet yüksekliği olan tüfeklikler bulunmaktadır. Pusu odasını geçiş koridorundan ayıran bir duvar yapılmamıştır. Geçiş boşluğunun genişliği 295 cm dir. Pusu odası doğu duvarı boyunca 17 cm genişlikte mütemadi taş temel izleri görülmektedir (Şekil 3.68).

Şekil 3.68: C108 Pusu Odası.

3.3.1.3. Kanat Cephanelikleri

Mecidiye Tabyası'nın kuzey doğusunda ve güney doğusunda olmak üzere 2 adet cephanelik bulunmaktadır. Cephaneliklerin ikisinin de giriş duvarları dışardan görülmektedir,

her ikisi de toprakla örtülüdür. Giriş kapılarının bulunduğu payandalı duvarlardan kesme ve moloz taştan inşa edildiği görülmektedir. Tonoz ile örtülü 1 er oda ve giriş sahanlıklarından oluşmaktadırlar.

- C201-Cephanelik (Kuzey Kanat Cephaneliği)

Kuzey kanat cephaneliği girişi ana tabya yapısı giriş kotundan 0,60 m yukarıda yer almaktadır.

Mecidiye Tabyası'nın kuzey doğu kanadında bulunan cephanelik 384x744 cm boyutlarında tavan yüksekliği 404 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Oturum alanı yaklaşık 55 m2 dir. Giriş kotu 0.00 m kabul edildiğinde, zemin kotu -0.66 m, tavan kotu +3.38 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Cephaneliğe 95x169 cm boyutlarında, kesme taştan kemerli bir kapı ile girilmektedir. Giriş bölümü ana mekandan 156 cm genişlikte 26 cm kalınlıkta bir duvar ile ayrılmıştır. Yapıya 4 basamakla inilen giriş alanı, 172x384 cm ölçülerinde, 382 cm yükseklikte, -0.32 kotundadır (Şekil 3.69), (Şekil 3.70), (Şekil 3.71).

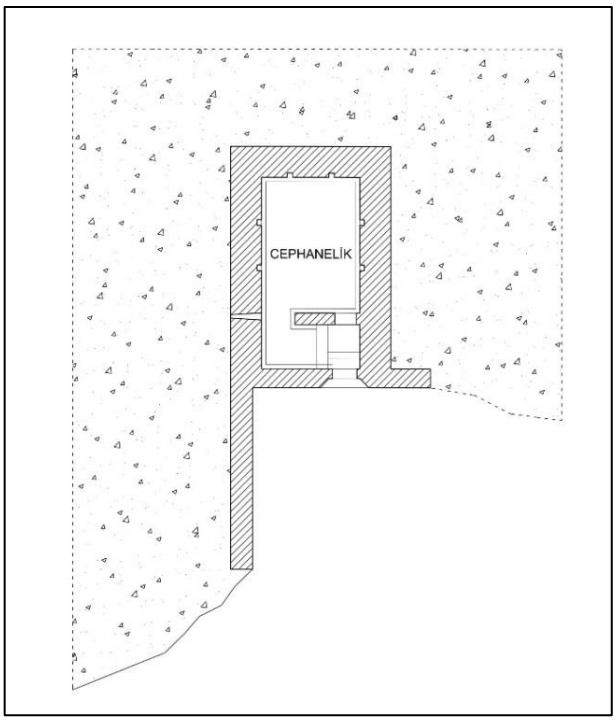

Şekil 3.69: C201 Cephanelik planı

Şekil 3.70: C201 Cephanelik girişi.

Şekil 3.71: C201 Cephanelik cephesi.

• C301-Cephanelik (Güney Kanat Cephaneliği)

Kuzey kanat cephaneliği girişi ana tabya yapısı giriş kotundan yaklaşık 0,80 m yukarıda yer almaktadır.

Mecidiye Tabyası'nın güney doğu kanadında bulunan cephanelik 376x739 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 312 cm olan dikdörtgen planlı bir mekandır. Oturum alanı yaklaşık 55 m2 dir. Giriş kotu 0.00 m kabul edildiğinde, zemin kotu -0.18 m, tavan kotu +2.94 m dir. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Cephaneliğe 94x170 cm boyutlarında, kesme taştan kemerli bir kapı ile girilmektedir. Giriş bölümü ana mekandan 254 cm genişlikte ve 24 cm kalınlıkta bir duvar ile ayrılmıştır (Şekil 3.72), (Şekil 3.73).

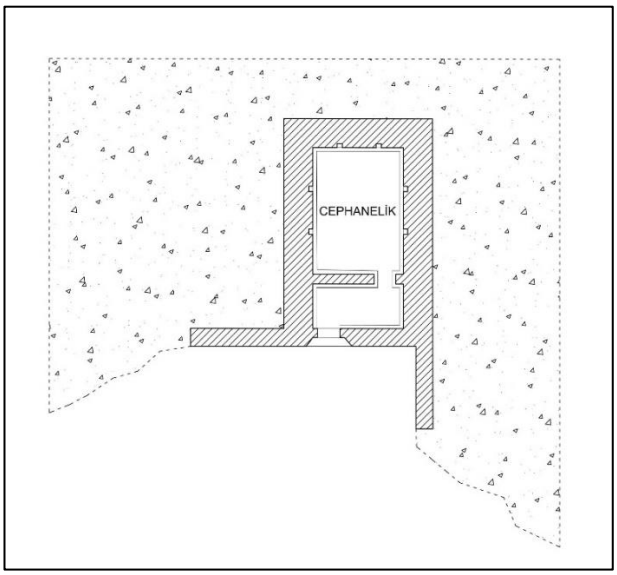

Şekil 3.72: C301 Cephanelik planı.

Şekil 3.73: C301 Cephanelik .

3.3.1.4. Kar Kuyusu ve Sarnıç Yapıları

Mecidiye Tabyasının avlu tarafında bir adet kar kuyusu ve yapının güney batı tarafında bir sarnıç bulunmaktadır. Kar kuyusu içine kısmen girilebilen, merdivenle inilebilen bütünlüğünü büyük ölçüde korumuş bir yardımcı yapıdır. Oturum alanı yaklaşık 90 m2 dir. Sarnıcın ise sadece doğal zemin kotuna açıldığı kısım fotoğraflanabilmiştir. İçerisine girilememiş ve fotoğraf çekilememiştir (Şekil 3.74).

.

Şekil 3.74: Sarnıç.

• E01- Kar Kuyusu

Kar kuyusu girişi ana tabya yapısı giriş kotundan yaklaşık 2,2 m alt kotta yer almaktadır.

Kar kuyusu, Mecidiye tabyasının batısındaki avlu içinde 518x1079 cm boyutlarında ve tavan yüksekliği 462 cm olan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Giriş kotu 0.00 m kabul edildiğinde, kar kuyusunun zemin kotu -5.28 m dir. Tavan kotu -0.66 dır. Döşemesi toprak, duvarları taştır ve duvarların üzeri sıvalıdır. Tavan tuğla tonozdur, üzeri sıvalıdır. Kar kuyusuna Mecidiye Tabyası'nın avlu tarafından bir merdivenle inilmektedir. 75 cm genişlikte 24 basamak ve 3 sahanlıktan oluşan bu merdivenle, -5.28 kotuna ulaşılmaktadır (Şekil 3.75), (Şekil 3.76), (Şekil 3.77).

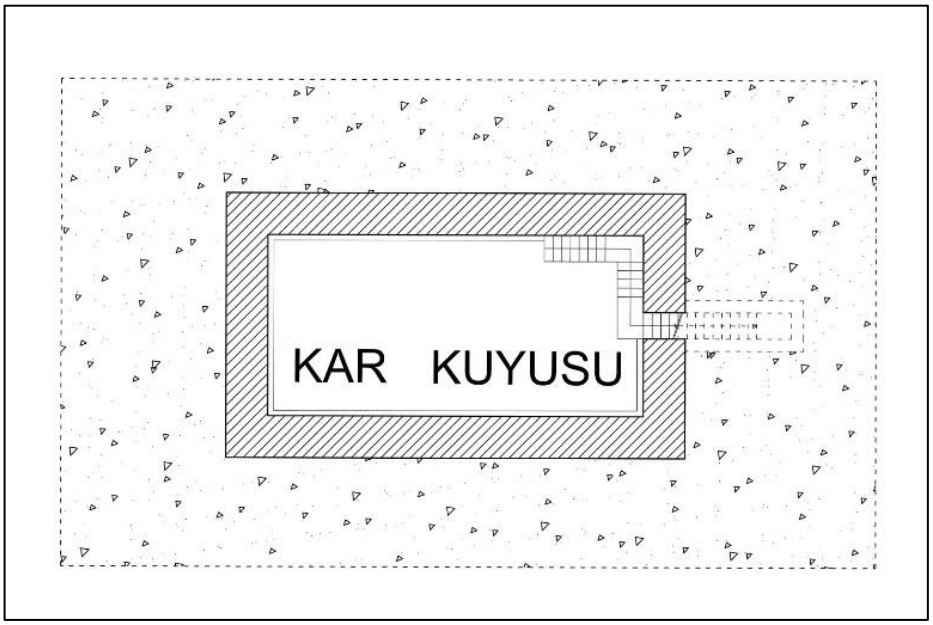

Şekil 3.75: Kar kuyusu planı.

Şekil 3.76: Kar kuyusu girişi.

Şekil 3.77: Kar kuyusu içinden görünüş.

Tablo 3.2: Erzurum Mecidiye Tabyası Mahal Tablosu.

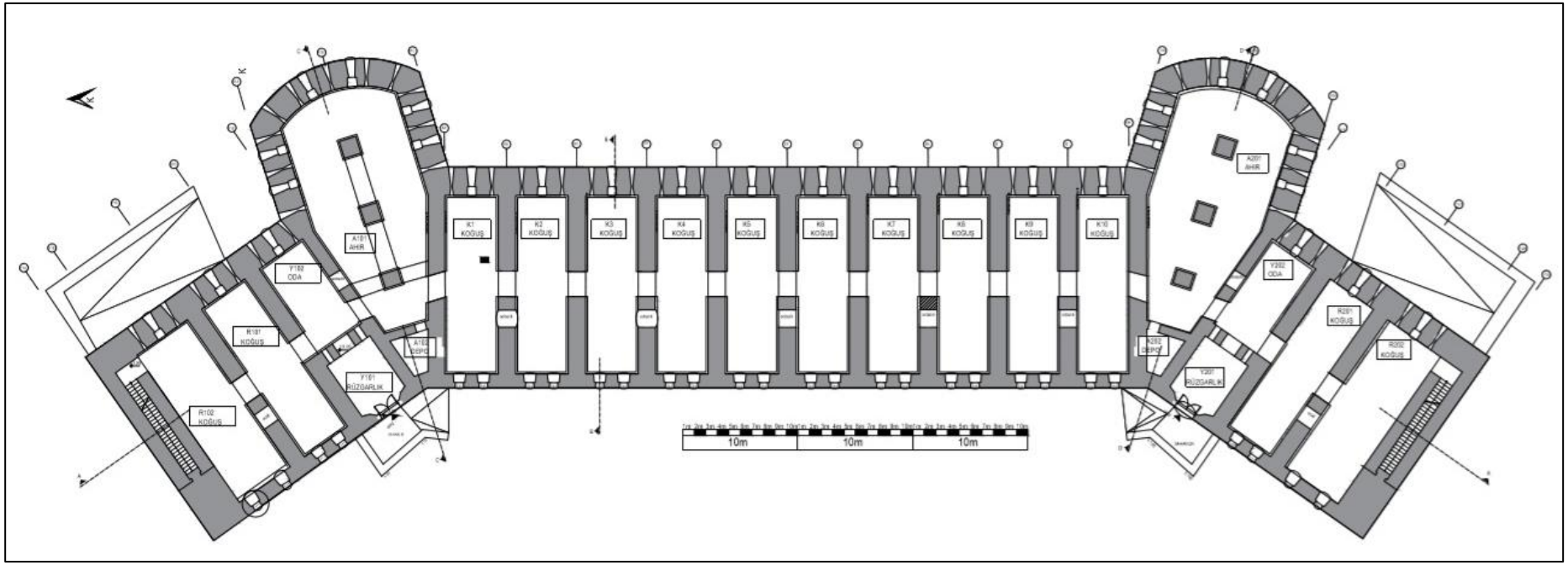

Tablo 3.2: Devam.

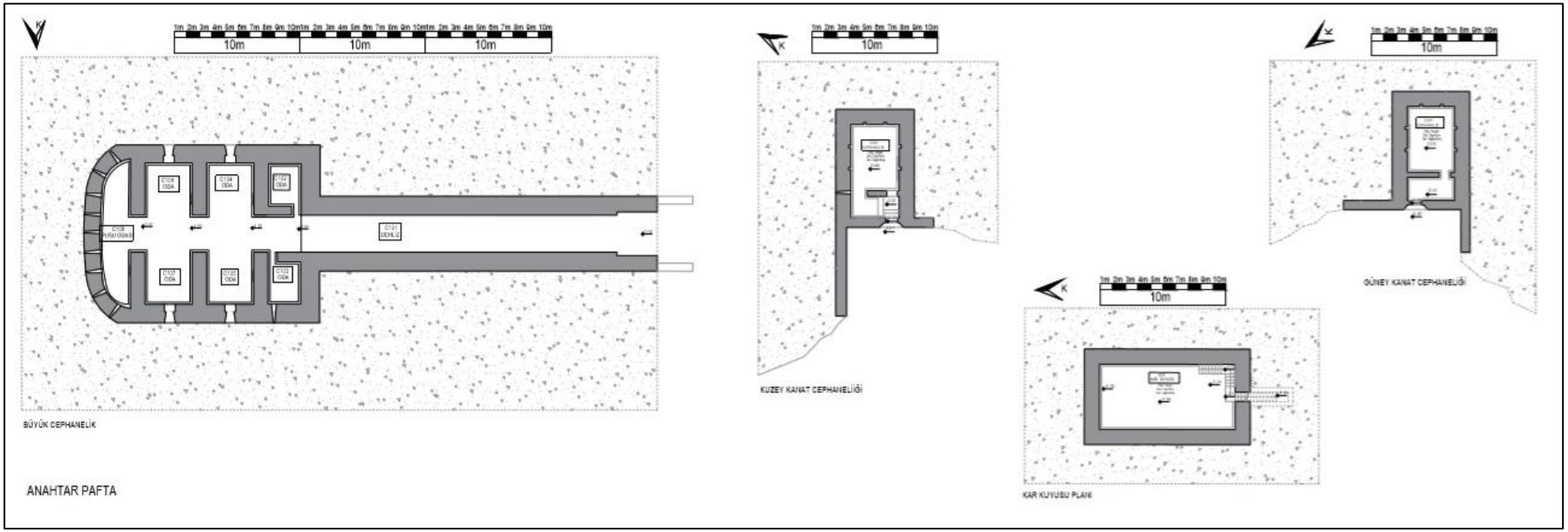

Tablo 3.2: Devam.

ERZURUM MECİDİYE TABYASI MAHAL TABLOSU													
SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
1	Y101	RÜZGARLIK	452*536	454	0,00	4,54	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP8(46*55 hp:105)	117*265 158*232	---	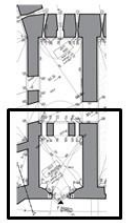
2	Y102	ODA	456*896	480	-0,10	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP5(82*115 hp:125) 2xP8(46*55 hp:105)	201*336 224*229 158*232	2xT3(30*35 hp:152)	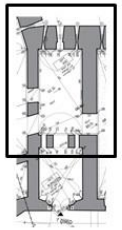
3	Y103	KOĞUŞ	458*1559	695	-2,24	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP1(115*150 hp:120) 1xP2(110*150 hp:120) 1xP5(82*115 hp:125) 1x(30*35 hp:415)(HAVALIK)	224*224 224*229	2xT3(30*35 hp:152) 3xT5(40*50 hp:165)	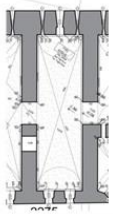
4	Y104	TUVALET-HAMAM	538*1556	754	-2,84	4,70	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP5(82*115 hp:125) 1x(30*35 hp:413)(HAVALIK)	224*224	2xT3(30*35 hp:152) 3xT6(40*50 hp:222)	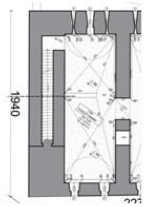

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
	Y104A	**MERDİVEN**	31*120 BOYUTLARINDA 17 CM RIHTLI 31 BASAMAK	236 - 255	0,08 - 5,28	2,44 - 7,83	TAŞ	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	88*214	5xT3(30*35 hp:152)	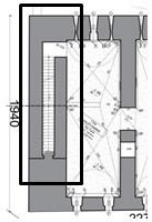
5	**A101**	**AHIR**	1064*1800	491	-0,12	4,79	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	4xP7(75*115 hp:125) 2xP6(75*115 hp:120)	201*336 236*336 89*203	11xT4(30*40 hp:135)	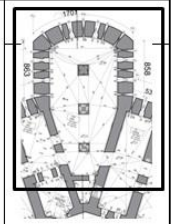
6	**A102**	**DEPO**	364*369	358	-0,12	3,46	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	89*203	---	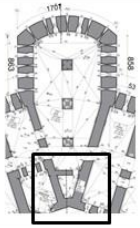
7	**K1**	**KOĞUŞ**	465*1547	483	-0,11	4,72	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP1(115*150 hp:120) 1xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	223*305 236*336	1xT1(30*33 hp:152) 1xT2(28*33 hp:152)	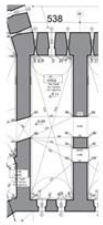

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
8	**K2**	**KOĞUŞ**	463*1547	482	-0,11	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP1(115*150 hp:120) 1xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	217*305 223*305	1xT1(30*33 hp:152) 1xT2(28*33 hp:152)	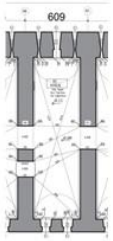
9	**K3**	**KOĞUŞ**	457*1547	483	-0,10	4,73	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	217*305 219*305	1xT2(28*33 hp:152) 1xT3(30*35 hp:152)	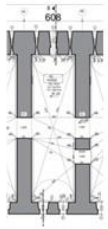
10	**K4**	**KOĞUŞ**	456*1546	481	-0,10	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	219*305 217*303	1xT1(30*33 hp:152) 1xT3(30*35 hp:152)	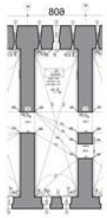
11	**K5**	**KOĞUŞ**	461*1545	477	-0,10	4,67	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP4(84*115 hp:125)	217*303 223*306	1xT2(28*33 hp:152) 1xT3(30*35 hp:152)	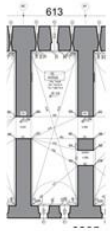

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
12	**K6**	**KOĞUŞ**	461*1545	477	-0,10	4,67	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP4(84*115 hp:125)	223*306 215*305	2xT3(30*35 hp:152)	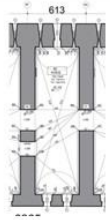
13	**K7**	**KOĞUŞ**	461*1546	481	-0,10	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	215*305 223*305	1xT2(28*33 hp:152) 1xT3(30*35 hp:152)	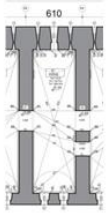
14	**K8**	**KOĞUŞ**	455*1546	475	-0,08	4,67	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP1(115*150 hp:120) 1xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	223*305 216*304	1xT2(28*33 hp:152) 1xT3(30*35 hp:152)	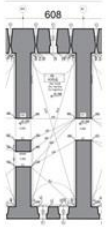
15	**K9**	**KOĞUŞ**	456*1548	476	-0,09	4,67	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP1(115*150 hp:120) 1xP2(110*150 hp:120) 1xP3(80*115 hp:125)	216*304 222*305	2xT3(30*35 hp:152)	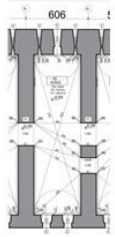

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
16	**K10**	**KOĞUŞ**	456*1550	483	-0,10	4,73	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	2xP2(110*150 hp:120) 1xP5(82*115 hp:125)	222*305 217*336	2xT1(30*33 hp:152)	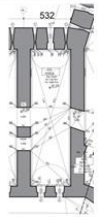
17	**A201**	**AHIR**	1064*1800	491	-0,12	4,79	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	4xP7(75*115 hp:125) 2xP4(84*115 hp:125)	217*336 200*336 91*203	11xT4(30*40 hp:135)	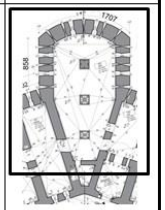
18	**A202**	**DEPO**	350*364	358	-0,12	3,46	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	91*203	---	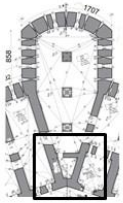
19	**Y201**	**RÜZGARLIK**	436*537	449	0,00	4,49	TAŞ	TAŞ+SIVA	TUĞLA+SIVA	2xP8(46*55 hp:105)	189*263 158*232	---	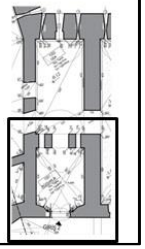

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
20	**Y202**	**ODA**	549*871	483	-0,12	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP5(82*115 hp:125) 2xP8(46*55 hp:105)	200*336 224*229 158*232	2xT3(30*35 hp:152)	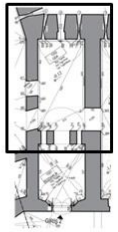
21	**Y203**	**KOĞUŞ**	458*1656	689	-2,18	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP5(82*115 hp:125) 2xP2(110*150 hp:120) 1x(30*35 hp:413)(HAVALIK)	224*229 223*224	2xT3(30*35 hp:152) 3xT7(40*50 hp:156)	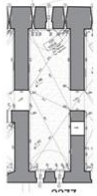
22	**Y204**	**MUTFAK**	562*1554	786	-3,15	4,71	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP5(82*115 hp:125) 2xP2(110*150 hp:120) 1x(30*35 hp:412)(HAVALIK)	223*224	2xT3(30*35 hp:152) 3xT8(40*50 hp:259)	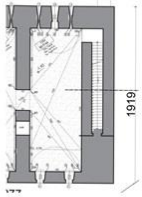
	Y204A	**MERDİVEN**	31*120 BOYUTLARINDA 17 CM RIHTLI 31 BASAMAK	236 - 255	0,08 - 5,28	2,44 - 7,83	TAŞ	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	88*214	5xT3(30*35 hp:152)	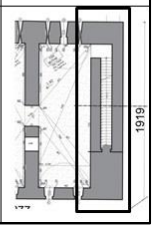

Tablo 3.2: Devam.

KANAT CEPHANELİKLERİ													
SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
23	C201	KUZEY KANAT CEPHANELİĞİ	384*744	404	-0,66	3,38	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	95*169	---	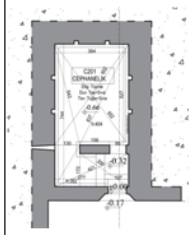
24	C301	GÜNEY KANAT CEPHANELİĞİ	376*739	312	-0,18	2,94	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	94*170	---	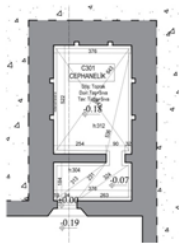
25	E01	KAR KUYUSU	518*1079	462	-5,28	-0,66	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	---	---	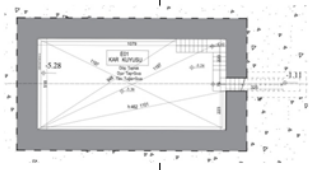

Tablo 3.2: Devam.

BÜYÜK CEPHANELİK													
SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
26	C101	DEHLİZ	295*4190	433	-2,02	2,31	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	347*231	---	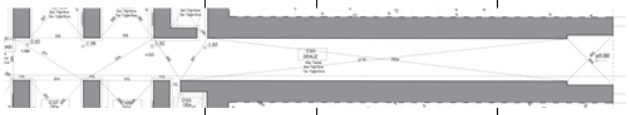
27	C102	ODA	260*337	318	-1,85	1,33	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	70*150	---	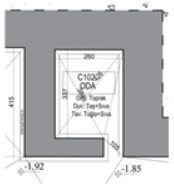
28	C103	ODA	260*334	318	-1,85	1,33	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---	75*147	1xT9(33*35 hp:150)	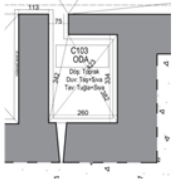
29	C104	ODA	376*415	330	-1,92	1,38	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP9(85*115 hp:105)	---	---	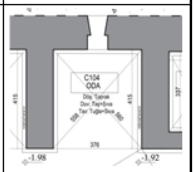

Tablo 3.2: Devam.

SIRA	MAHAL KODU	MAHAL ADI	BOYUTLARI (cm)	YÜKSEKLİĞİ (cm)	ZEMİN KOTU	TAVAN KOTU	DÖŞEME	DUVAR	TAVAN	PENCERE (cm)	KAPI(cm)	TÜFEKLİK (cm)	PLAN
30	**C105**	**ODA**	375*415	330	-1,92	1,38	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP10(87*115 hp:105)	---	---	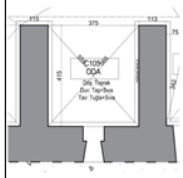
31	**C106**	**ODA**	376*415	360	-1,99	1,61	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP11(87*115 hp:128)	---	---	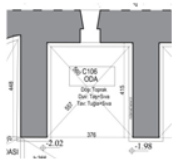
32	**C107**	**ODA**	375*414	360	-1,99	1,61	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	1xP12(87*112 hp:122)	---	---	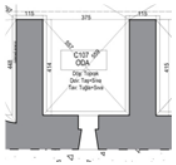
33	**C108**	**PUSU ODASI**	240*1191	366	-2,02	1,64	TOPRAK	TAŞ+SIVA	TUĞLA TONOZ +SIVA	---		3xT10(32*35 hp:122) 2xT11(35*35 hp:120) 4xT12(35*40 hp:114)	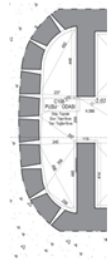

3.3.2. Cephe Özellikleri

Mecidiye Tabyası, karasal iklim şartlarına maruz kalmasına rağmen, cephe bütünlüğü bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Tabyanın 3 cephesi tam olarak görülebilmektedir ancak doğu cephesi toprak altındadır.. Toprak altında olan doğu cephesinde yer yer bozulmalar görülmektedir. Ahır duvarlarında göçükler ve özel kesimli harpuştaların bir kısmı zarar görmüştür (Şekil 3.78)

.

Şekil 3.78: Mecidiye Tabyası'nın avludan görünüşü.

- Batı Cephesi

Batı cephesi tabyanın giriş cephesidir. Yay şeklinde planlanmış olan Mecidiye Tabyası, biçimsel olarak batısında bir avluyu sınırlar. Bu avluya bakan cephenin 2 kırılma noktası vardır. 22.7 m lik kanat duvarları 62.6 m lik ana beden duvarına 145 derecelik açılarla bağlanır. Batı cephesinin kırılma noktalarında 550x400 cm ve 495x401 cm ölçülerinde iki adet rampalı sahanlık bulunmaktadır. Sahanlıklar doğal zeminden 180-190 cm yüksektedir. Sahanlıklardan, kesme taştan 265x228 cm ölçülerinde kemerli kapılarla yapıya giriş sağlanmaktadır. Orijinal olmayan ahşap kapı kanatlar yapının terk sürecinde zarar görmüştür. Yapının batı cephesini oluşturan 3 beden duvarı boyunca, 110x150 cm ölçülerinde 28 adet kemerli pencere vardır. Giriş kotuna göre pencere parapet yükseklikleri aynıdır. Çatı kotunda kapıları batı cephesine açılan 2 adet top kulesi bulunur. Batı cephesine bakan tüm pencere kapı ve tüfeklikler 20-28 cm genişlikte kesme küfeki taşı kullanılarak çerçevelenmiştir. Duvar bitimlerinde de kesme taş kullanılmış, duvarlar moloz taş örgüsüyle tamamlanmıştır. Çatının batı cephesi tarafında 10 adet yaklaşık 30x20x25 cm boyutlarında kesme taştan yapılmış çörten bulunmaktadır.(Şekil 3.79).

Şekil 3.79: Mecidiye Tabyası batı cephesi.

Batı cephesine bakan duvarların yüksekliği arazinin doğal kotundan dolayı kuzey ucunda 10 m, güney ucunda ise 9 m olarak ölçülmektedir.

Çatı katında bulunan parapetlerin dikdörtgen biçimli harpuştaları yer yer yok olmuştur.

• Kuzey Cephesi

Kuzey cephe duvarının ölçüsü 19.4 m dir. Yüksekliği yaklaşık 10 m dir. Bu cephede 90x125 ölçüsünde dışarı açılan bir kapı boşluğu bulunmaktadır. Zemin kotundan 103 cm yükseklikte, tuvalet-hamam mahaline ait 30x30 ölçülerinde 7 adet küçük pencere bulunmaktadır. Ayrıca kuzey top kulesine çıkan merdiven duvarı üzerinde de yakın ölçülerde 5 adet tüfeklik bulunmaktadır. Kuzey top kulesi ve rampası, 280 cm yükseklikte ve 760 cm taban üzerine oturacak biçimde inşa edilmiştir. Kuzey cephesine bakan tüm pencere kapı ve tüfeklikler 20-28 cm genişlikte kesme küfeki taşı kullanılarak çerçevelenmiştir. Duvar bitimlerinde de kesme taş kullanılmış, duvarlar moloz taş örgüsüyle tamamlanmıştır. Cephe bütününde strüktürel bir bozulma görülmemektedir. Ancak, Nusret ÇAM'ın kitabında aktardığı 19. yy. tarihli plana göre tuvalet-hamam alanına bitişik bir yapı eki olduğu ve bu ekin günümüze ulaşmadığı, cephe üzerindeki duvar ve sıva izlerinden anlaşılmaktadır (Şekil 3.80).

Şekil 3.80: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi.

• Güney Cephesi

Güney cephe duvarının ölçüsü 19.2 m dir. Yüksekliği yaklaşık 9 m dir. Zemin kotundan 103 cm yükseklikte, mutfak mahaline ait 30x30 ölçülerinde 4 adet küçük pencere bulunmaktadır. Ancak içerde bu pencereler görülmemektedir. Ayrıca güney top kulesine çıkan merdiven duvarı üzerinde de yakın ölçülerde 5 adet pencere bulunmaktadır. Kuzey top kulesi ve rampası, çatı parapetinin 225 cm üzerine çıkmaktadır ve 740 cm taban üzerine oturacak biçimde inşa edilmiştir. Güney cephesine bakan tüm pencere kapı ve tüfeklikler 20-30 cm genişlikte kesme küfeki taşı kullanılarak çerçevelenmiştir. Duvar bitimlerinde de kesme taş kullanılmış, duvarlar moloz taş örgüsüyle tamamlanmıştır. Cephe bütününde strüktürel bir bozulma görülmemektedir. Günümüze büyük ölçüde korunarak ulaşmıştır. Nusret ÇAM tarafında nakledilen 2. Restitüsyon da kaynak olarak kullanılan 19. yy.'a ait planda bu cepheye tuvaletler eklendiği bilinmektedir. Fakat cephe yüzeyince bu eke ait bir duvar yada döşeme izine rastlanmamıştır (Şekil 3.81).

Şekil 3.81: Mecidiye Tabyası güney cephesi.

3.3.3. Yapım Tekniği ve Malzeme

Mecidiye Tabyası'nın inşasında kullanılan ana malzeme, literatür kaynaklarında küfeki taşı olarak geçmesine rağmen, 2006 yılında Erzurum Rölöve Anıtlar Müdürlüğü tarafından yaptırılan 5777 evrak nolu, Mecidiye Tabyası Malzeme İnceleme Raporu'nda yapının trakit andezit tüfü ve bazaltik yapılı taşlar kullanılarak inşa edildiği bilgisi edinilmektedir (Erz.Rölöve ve Anıtlar Md). Tabya yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Yapının beden duvarlarının köşe birleşimlerinde, kapı, pencere, tüfeklik gibi boşluklarının bitimlerinde kesme taş kullanılmıştır. Diğer taşıyıcı duvarlar kaba yonu moloz taştan, aynı Malzeme İnceleme Teknik Raporun'a göre saman, kum, gri renkli toprak içerikli bir harç kullanılarak örülmüştür (Şekil 3.82). Yapı beden duvarlarının kalınlığı avluya bakan batı cephesinde yaklaşık 120 cm, diğer cephelerde yaklaşık 160 cm dir. Beden duvarlarından, özgün taş dokusu net biçimde görülmektedir. Yapının iç taşıyıcı beden duvarları yaklaşık 150 cm kalınlığındadır. Yapının temeli doğrudan görülememekle beraber, iç taşıyıcı beden duvarlarından her iki yönden yaklaşık 17 şer cm taşan, yüksekliği zemin kazısı yapılmadığı için anlaşılmayan, mütemadi taş temel izleri tüm mekanlarda görülmektedir. Buna dayanarak iç taşıyıcı beden duvarlarının temel genişliğinin yaklaşık 185 cm olduğu söylenebilir. Bu mütemadi temelleri üzerine ahşap döşeme kirişlerinin oturtulduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.82: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi beden duvarı.

Beygu'ya göre, Mecidiye Tabyası ve bu dönemde yapılan tabyalar Erzurum kalesinden ve surlarından sökülen taşlarla inşa edilmiştir. Erzurum şehir surları, tabyaların inşa edildiği dönemde tamamen yok olmuştur [BEYGU, 1936].

Yapı bütününde, tüm hücreler tuğla tonozla kapatılmıştır. Tonozlardaki tuğlaların boyutları değişkendir ve kalınlıkları yaklaşık 3-8 cm dir. Yapının tuğla bağlayıcılarının da kireç harcı olduğu görülmektedir. Avluya bakan pencerelerin dış çerçevesinin kesme taşla, iç çerçevesinin yine tuğla ile örüldüğü sıvası kalkmış kısımlarda görülmektedir (Şekil 3.83).

Şekil 3.83: Mecidiye Tabyası koğuş odası tuğla tonoz örgüsü.

Çatı üzeri toprakla örtülüdür.Toprak altındaki odaların tonozla örtülü olduğu bilindiğinden yapının düz bir çatısı olduğu anlaşılmaktadır. Çatı döşemesini üzerindeki toprak örtüyle birlikte kalınlığı yaklaşık 120 cm'dir. Doğu tarafından yapının görünmesini önlemek amacıyla doğu cephesi de toprağa gömülüdür (Şekil 3.84).

.

Şekil 3.84: Mecidiye Tabyası çatı ve doğu cephesi toprak dolgu.

Özgün duvar ve tavan dokuları çoğunlukla, sonradan üzerine yapılan kireç esaslı sıva nedeniyle görünememektedir. Bu sıvaların yapının askeriyenin kullanımında olduğu dönemde, yapıyı koruma amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

Yapının Y201 nolu rüzgarlık mahali dışında her mahalinde zemin toprakla örtülüdür. Sadece Y201 nolu mahalde kesme taş döşeme görülmektedir. (Şekil 3.85)(Şekil 3.86).

Şekil 3.85: Mecidiye Tabyası'nda kesme taş döşeme-Y201.

Şekil 3.86: Mecidiye Tabyası mütemadi temel kirişleri.

Yapının kuzey ve güney kanatlarının, 2 katlı olarak inşa edildiği 0.00 m kotundaki yaklaşık 18 cm genişlikteki, alt bölüm duvarıyla hemyüz olduğundan yüksekliği belirlenemeyen döşeme kirişlerinden anlaşılmaktadır. Fakat aradaki ahşap döşeme günümüze ulaşmamıştır.

Yapının 2 ana giriş kapısının, yapının dönem özelliklerine göre ahşap olduğu düşünülmektedir. Bugün yerinde bulunan ahşap kapılar özgün değildir, sonradan yenilenmiştir. Fakat terkedilme sürecinden etkilenmiştir (Şekil 3.87).

Şekil 3.87: Özgün olmayan tabya giriş kapısı-Y201.

Pencerelerde, dönem özellikleri ve kenar taşlarındaki izlerden, demir parmaklıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bugün hiçbir pencerede parmaklık bulunmamaktadır (İNAN, 2011).

Yapının malzeme analizleri Ek 7'de verilmiştir.

3.3.4. Koruma Sorunları

Bir yapının koruma sorunlarının giderilebilmesi için bozulma nedenlerini incelemek gerekmektedir. Bozulma nedeni ortadan kaldırılmadığında yapı bozulma sürecine devam eder.

Anıtsal yapılar incelendiğinde, yapıdaki koruma sorunlarını iki ana başlık altında sınıflandırılabilmektedir.

-Yapının konumu, zemin özellikleri, tasarım ve malzeme hatalarından kaynaklanan iç nedenler

-Doğal etkenler, kullanıcı hataları ve afetler.

Mecidiye Tabyası özelinde bakıldığında, yapıdaki bozulmaların sebebinin doğal etkenler ve kullanıcı hataları olduğu anlaşılmaktadır.

• Doğal Etkenler Nedeniyle Oluşan Bozulmalar

İklim şartları ve topoğrafya yapı taşıyıcı sistemini etkilemese de, yapı malzemelerini etkilemiştir. Bölgesel iklime bağlı olarak özellikle kış mevsiminin çok soğuk geçmesi ve çevrenin uzun süre kar altında kalması yapıyı yıpratan en önemli sebeptir. Erzurum'da kış mevsiminde sıcaklık -30 dereceye düşmektedir. Bu da taş duvarların arasındaki derz dolgularının bozulmasına neden olmaktadır. Ayrıca Topdağı'nın üst noktasında inşa edilmiş olması, tabyayı sert kuzey rüzgarlarına karşı savunmasız bırakmaktadır. Bununla birlikte yapının ilk inşa sürecinde büyük ve dengeli bir kütle halinde yapılmış olması ve doğu yönünde toprak altında gizlenmiş olması nedeniyle günümüze büyük ölçüde korunarak ulaşmıştır. Tipik savunma yapılarında olduğu gibi sade, süslemeden uzak bir yapı olan Mecidiye Tabyası'nda, birçok deprem geçirmiş olmasına rağmen strüktürel bir sorun yada hasar görülmemektedir.

Yapının çatısındaki toprak yükünün, strüktürel bir soruna sebep olduğu henüz gözlemlenmemiştir. Fakat karasal iklimin etkisiyle çevre uzun süre kar altında kalmaktadır ve bu durum çatı yükünü arttırmaktadır (Şekil 3.88).

Şekil 3.88: Mecidiye Tabyası çatısı toprak örtüsü

Doğu cephesindeki kesme harpuştaların bir kısmı doğal sebeplerle(yoğun kar yağışı, don olayları ve rüzgar) ortadan yok olmuştur.Ahır bölümlerindeki doğu cephe duvarlarının taşlarında yer yer kopmalar ve derz boşalmaları görülmektedir.

Tabya içindeki sıvalarda yer yer dökülme ve kabarmalar görülmektedir. Ancak duvar ve tonoz tuğla örgülerinde büyük bozulmalara rastlanmamıştır (Şekil 3.89), (Şekil 3.90).

Şekil 3.89: Mecidiye Tabyası doğu cephesi harpuştası.

Şekil 3.90: Mecidiye Tabyası Kuzey Top Kulesi Duvarı

Yapı bütününde sıvalardaki dökülmeler ve duvar yüzeyleri ile tuğla tonozlarda yer yer görülen rutubet izleri en çok karşılaşılan koruma sorunudur. Mecidiye

Tabyası ana yapısında daha az görülen rutubet problemi, hava sirkülasyonunun az olduğu kanat cephaneliklerinde daha çok görülmektedir(Şekil 3.91).

Şekil 3.91: Kuzey Kanat Cephaneliği Tavanı.

- Kullanıcı Hataları

Yapının kuzey ve güney kanadında çatıda bulunan top kulelerine ulaşılan 2 merdivenden güney kanadı üzerinde bulunanın çatıya çıkışı Askeri kullanım döneminde kapatılmıştır.

Yapının ulaşılabilinen ilk planında (Çam, 1993) varlığı görülen çamaşırhane ve tuvalet mahallerini içeren yapı ekleri.) günümüze ulaşamamıştır. Bunlardan yapının kuzey ucundakinin sıva izleri görülebilmektedir. Bu ek bölümlerin yapının ana beden duvarlarına doğrudan bir bağlantısı olmadığı mevcut izlerinden görülmektedir (Şekil 3.92).

Şekil 3.92: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi.

Yapı içinde bulunan ahşap ve demir yapı elemanlarının (döşemeler , kapılar ve lokmalı parmaklıklar) günümüze ulaşamamıştır. Bu yapı elemanlarının izleri yapıda gözlenebilmektedir. Batı cephesinde pencere kenarlarında bulunan kesme taşların üzerinde demir parmaklık delikleri bulunmaktadır ancak hiçbir pencerede doğrama yada parmaklık bulunmamaktadır. Giriş kapıları, ahşaptır fakat orijinal değildir (Şekil 3.93).

Şekil 3.93: Özgün olmayan tabya giriş kapısı-Y201.

Erzurum Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından hazırlatılan 2006 tarihli malzeme teknik analiz raporuna göre, yapının duvar ve tavan tonozlarında, taş ve tuğla aralarında çimento içerikli dolgu ve sıva tesbit edilmiştir. Bu dolguların taşların üzerine taşırılarak uygulanmış olduğundan söz edilmektedir (Şekil 3.94). Bu çimento harcı takviyesinin Askeri dönemde eki olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.94: Mecidiye Tabyası kuzey cephesi beden duvarı detayı.

Çatı üzerinde sonradan askeriye tarafından yapılmış olan betonarme nöbet kulesi iklim şartlarından etkilenmiştir ama varlığını sürdürmektedir. Niteliksiz bir ek olan nöbet kulesinin restitüsyonda kaldırılması önerilmiştir (Şekil 3.91).

.

Şekil 3.95: Mecidiye Tabyası nöbet kulesi.

Mecidiye Tabyası'nın çevresinde yapı ile ilişkili 3 cephanelik ve 1 kar kuyusunun genel iklim şartlarından etkilenmelerine ve toprak altında olmalarına rağmen strüktürel sıkıntıları olmadığı gözlenmektedir. Yapının güney tarafında bulunan sarnıcın içine girilemediğinden mevcut durumu belgelenememiştir (Şekil 3.92).

Şekil 3.96: Büyük Cephanelik.

Yapıda tespit edilen koruma sorunları belgelenmiş ve bozulma analizleri Ek 8'de verilmiştir.

4. MECİDİYE TABYASI'NIN RESTİTÜSYONU

Erzurum Mecidiye Tabyası'nın restitüsyon çalışması sırasında, yapının rölövesi hazırlanırken ve günümüz durumunda gözlemlenen izleri, fotoğraf, kaynak ve belgeler ile yakın dönemde inşa edilmiş tabyaların mimari özellikleri incelenmiştir.

Yapıya dair ulaşılabilen en eski belge Nusret Çam'ın aktardığı plandır. Söz konusu plan 19. yy. sonuna aittir ve güncel haliyle karşılaştırıldığında kuzey ve güney cephe duvarlarıyla doğrudan bağı olmayan hela ve çamaşırhane işlevli ekler olduğu görülmektedir. Bu eklerin yapının inşasında var olmadığı 19. yy.'ın son döneminde eklenmiş olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.1) [Çam, 1996], (Şekil 4.2).

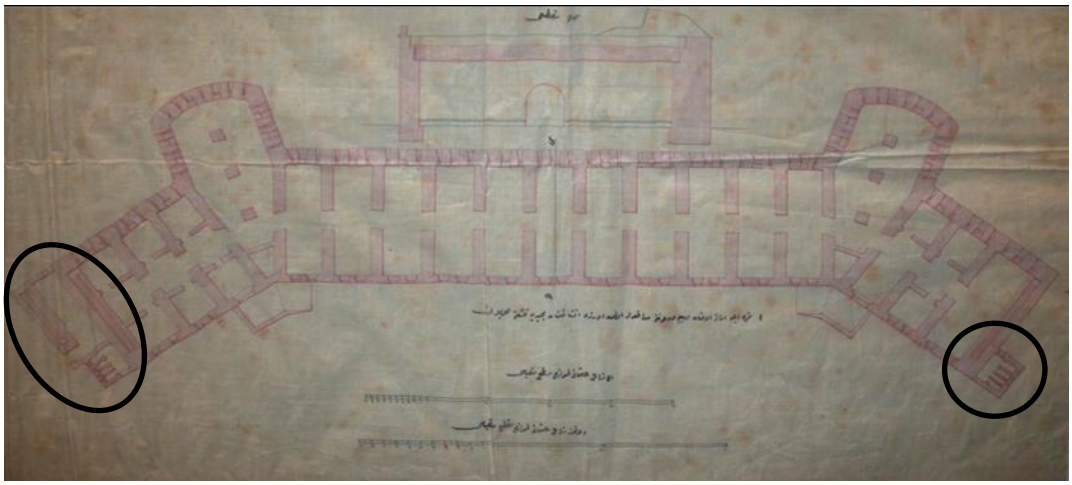

Şekil 4.1: Mecidiye Tabyası 19. yy.

Şekil 4.2: Mecidiye Tabyası Güney Cephesinin Günümüzdeki Durumu.

Cumhuriyet döneminde Askeri kullanıma tahsis edilmiş olan Mecidiye Tabyası 1977 yılında tescillenmesinin ardından 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından birçok yazışmaya konu olmuştur. Tescil belgelerinde, tabya bünyesindeki Büyük Cephanelik'in Mecidiye 2. Tabya olarak işlendiği görülmektedir. Ancak literatür araştırmalarında benzer bir ifadeye rastlanmaması, tescilden sonra tabya ve yardımcı yapıların tek bir tabya olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Şekil 4.3, 4.4, 4.5, 4.6) [Erzurum Rölöve ve Anıtlar Md., 1977].

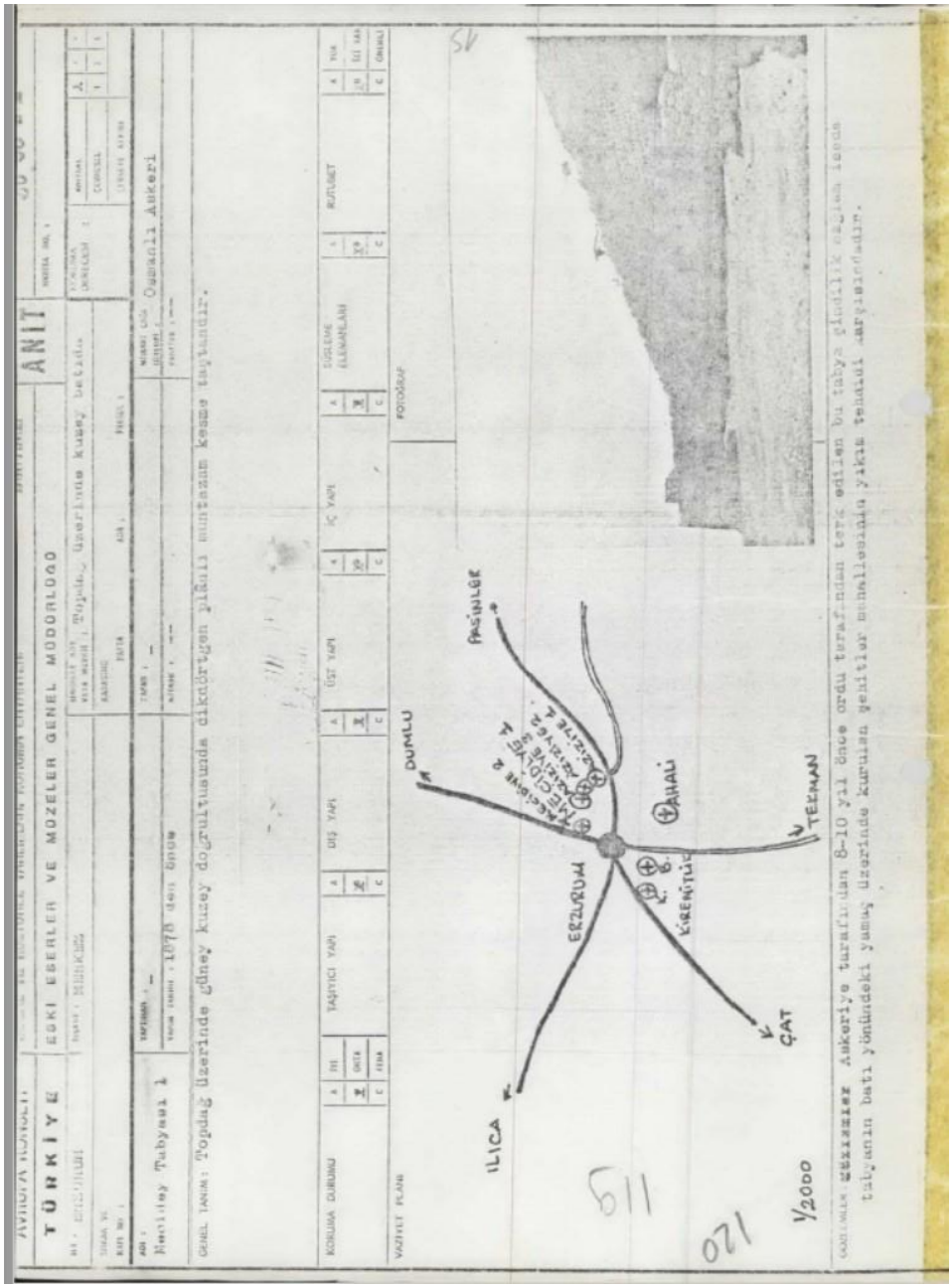

Şekil 4.3: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977.

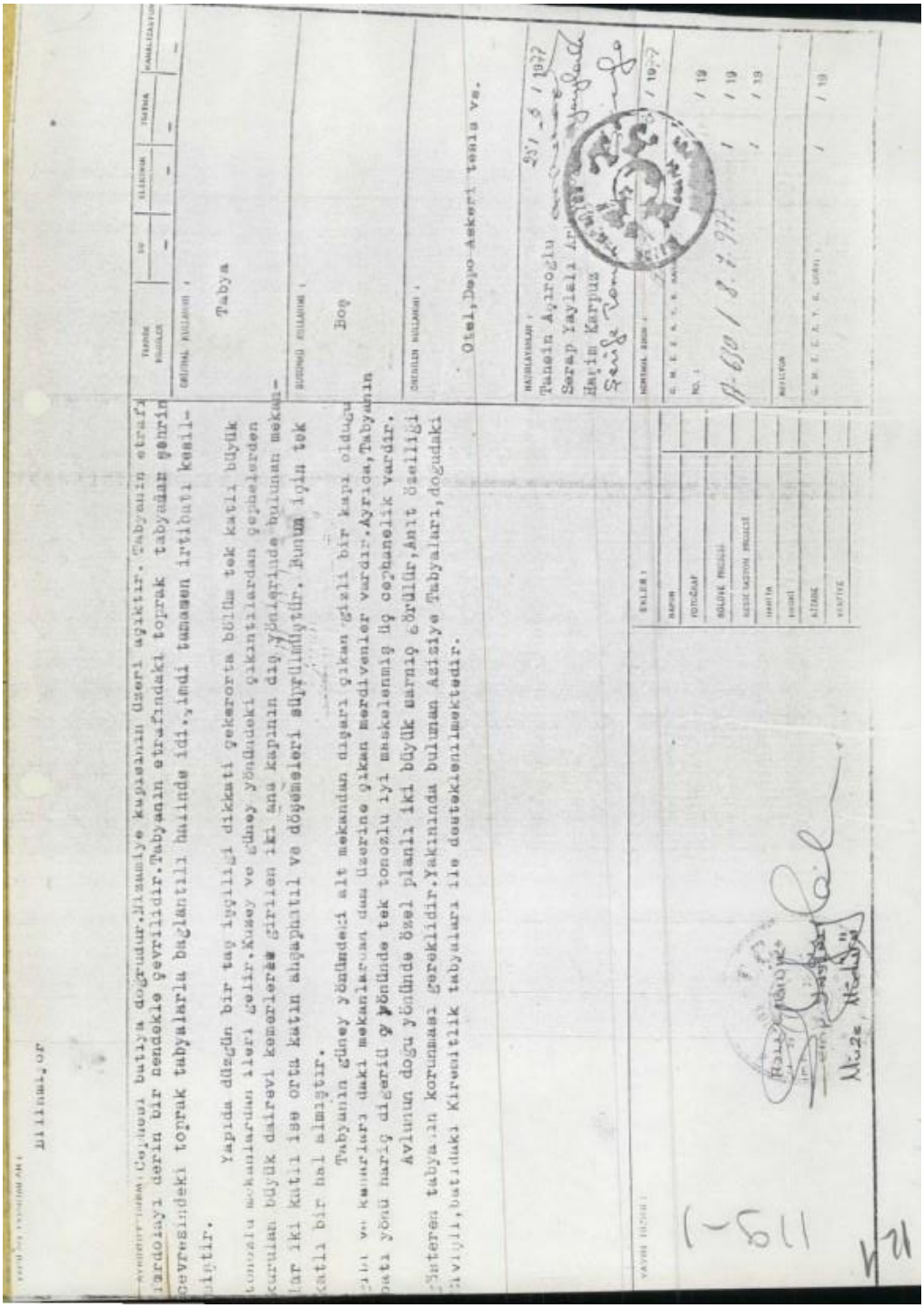

Şekil 4.4: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977.

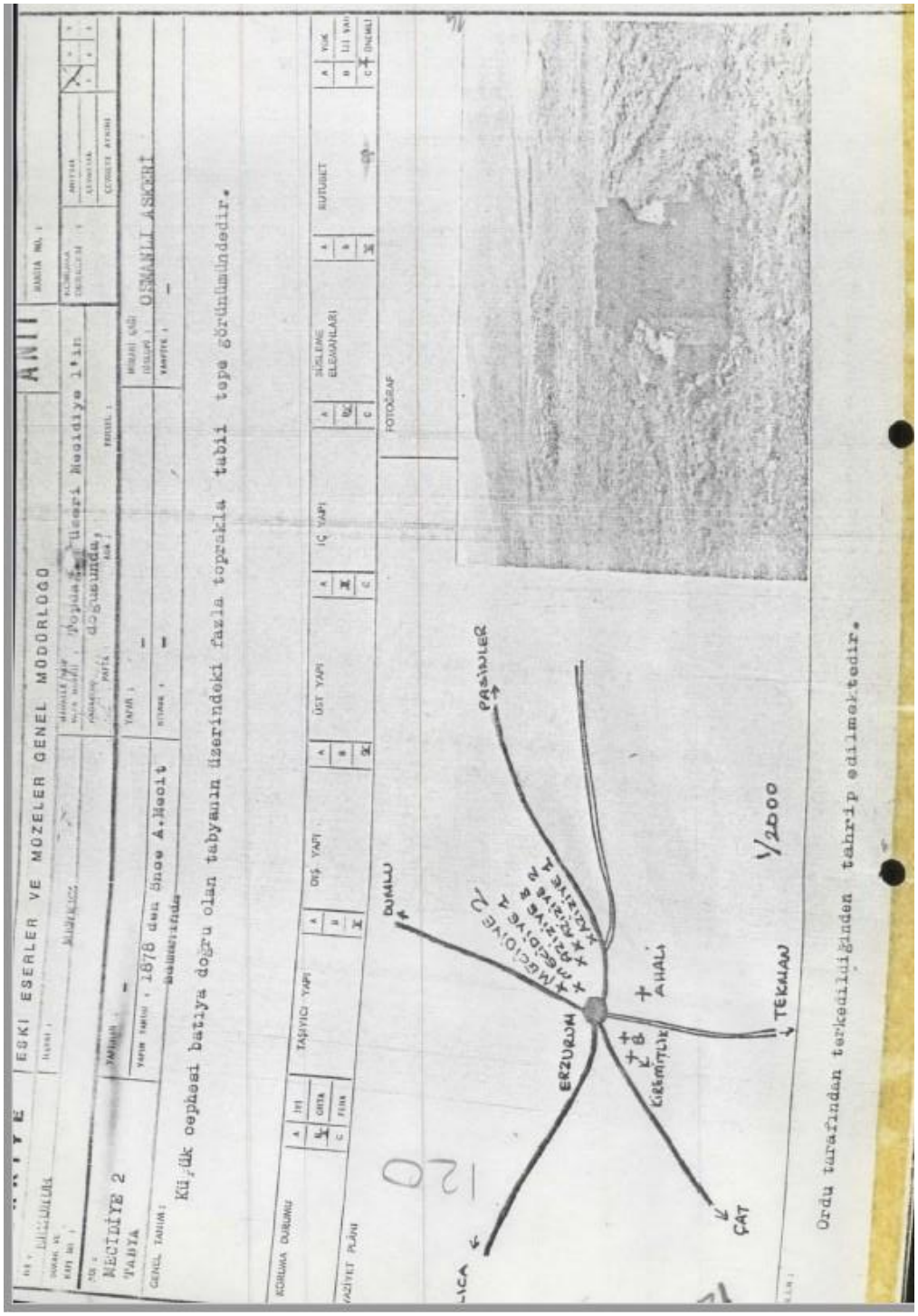

Şekil 4.5: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977.

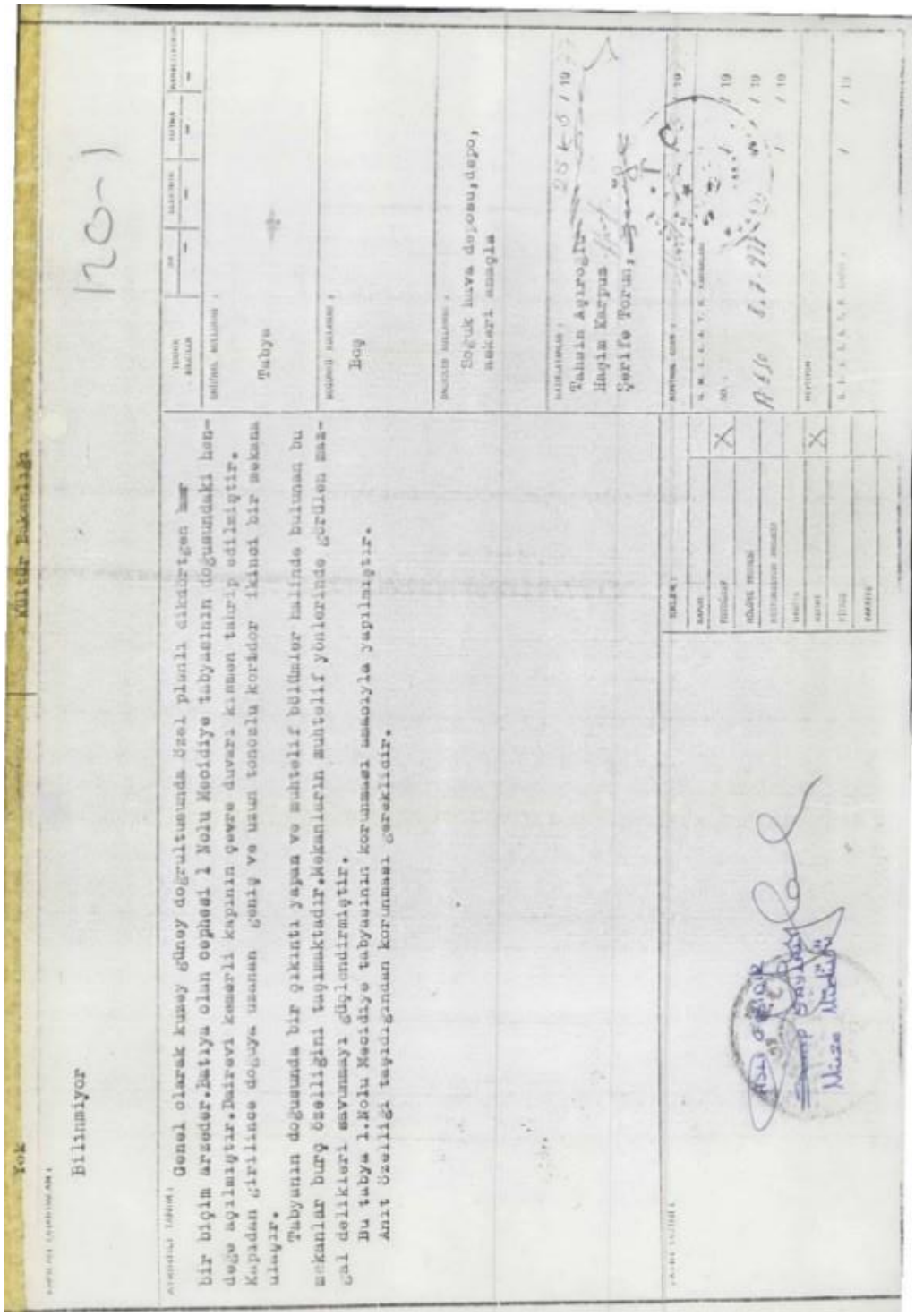

Şekil 4.6: Mecidiye Tabyası Tescil Belgesi, 1977.

Erzurum Eski Eserler Müzeler Genel Müdürlüğü Envanter fişinde 1977 yılına ait fotoğraflarda yine Nusret Çam ‘ın naklettiği hela ve çamaşırhanenin olmadığı sadece kuzey duvarında bu eklerin izlerinin olduğu görülmektedir. Bu da bize yapıya

geç dönemde eklendiği ve 1988 yılı önces, kaldırıldığını göstermektedir (Şekil 4.7) [Erzurum Rölöve ve Anıtlar Md., 1988].

a)

b)

Şekil 4.7: a) Mecidiye Tabyası avlu cephesi, b) Mecidiye Tabyası kuzey cephesi, 1988.

1995 yılında Erzurum Valiliği Emniyet Müdürlüğü tarafından Kurul onayı alınarak , güney top kulesi içine 4-5 m2 alanında ahşap bir döşeme oluşturularak , Asayiş muharebe F9 kanal aktarıcı cihazı kurulmuştur (Şekil 4.8) [Erzurum Rölöve ve Anıtlar Md.1995].

.

Şekil 4.8: Mecidiye Tabyası güney top kulesi, 1995.

Yapının askeri kullanımdan çıktığı ve terk sürecine girdiği 1996 yılında Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından Mecidiye Tabyası'nın onarımı ile ilgili keşif yaptırılmış, ilgili yazı ekindeki fotoğraflarda tabyanın günümüzdeki haline paralel olarak 1988'den sonra betonarme bir nöbet kulesi yapılmış olduğu görülmektedir (Şekil 4.9) [Erzurum Rölöve ve Anıtlar Md., 1996].

a)

Şekil 4.9: a) Mecidiye Tabyası avludan görünüş, b) Giriş sahanlığı,
c) Nöbet kulesi, 1996.

b)

c)

Şekil 4.9: Devam.

2001 yılında, Kazım Karabekir Belediyesi tarafından, yapının onarımının yapılarak belediye kullanımına tahsis edilmesi talep edilmiş, yeni işlev önerileri kurula sunulmuş fakat tahsis işlemi gerçekleşmemiştir.

Yine 2001 yılında yapılmış, yapıya ait rölöve raporu, restitüsyon raporu, restorasyon raporu ve 2006 yılında yapılmış malzeme inceleme teknik raporlarına ulaşılmıştır. Bu raporlara eklenmiş fotoğraflar yapının günümüzdeki durumuna yakın olduğunu göstermektedir.

Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu yazışmalarından elde edilen verilere göre Mecidiye Tabyası çatısında özel bir şirket tarafınan 2005 yılında bir baz istasyonu konulduğu, aynı yıl bu konunun gazete haberiyle tesbit edilmesinin

ardından kurul kararıyla kaldırıldığı belirlenmiştir (Şekil 4.10) [Erzurum Rölöve ve Anıtlar Md., 2005].

a)

b)

Şekil 4.10: a) Mecidiye Tabyası'nın çatısına konan baz istasyonu, b) Güney cephesi, c) Güney cephesi, 2005.

c)

Şekil 4.10: Devam.

Tabyanın yapıldığı dönem özelliklerine göre kemerli pencerelerde çift kanatlı ahşap doğrama sisteminin Mecidiye Tabyası'nda da kullanıldığı düşünülmektedir (Şekil 4.11) [İnan, 2011].

TABYA ADI		KAYNAK	FOTOĞRAF	ÇİZİM
1	1 no'lu AZİZİYE TABYA	A.Nesimi Tanyeli -Erzurum Şehri ve Kalesi (1972)		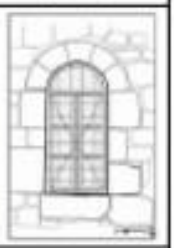
2	SİVİŞLİ TABYA (karargâh)	A.Nesimi Tanyeli -Erzurum Şehri ve Kalesi (1972)		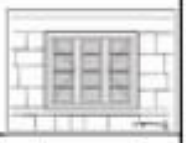
3	SİVİŞLİ TABYA	Erzurum Kültür ve Turizm Bakanlığı KTVKK		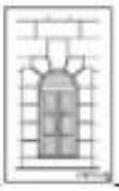
4	UZUN AHMET TABYASI	A.Nesimi Tanyeli -Erzurum Şehri ve Kalesi (1972)		
5	ŞAHAP PAŞA TABYASI	A.Nesimi Tanyeli -Erzurum Şehri ve Kalesi (1972)		

Şekil 4.11: Erzurum Tabyaları pencere tipleri.

Pencere boşluklarını oluşturan kesme taşlar üzerindeki deliklerden yola çıkılarak , geçmişte demir parmaklıkların olduğu belirlenmiştir fakat bu doğrama ve parmaklıkların 1977 yılına ait fotoğraflarda görülmemesi daha önce ortadan kaldırıldıklarını göstermektedir.

19. yy.'da yapılmış diğer tabya örnekleri incelendiğinde, tabya giriş kapılarının kemerli 2 kanattan oluşmuş ahşap kapılar olduğu görülmektedir (Şekil 4.12) [Web 17, 2019], (Şekil 4.13) [Web 18, 2019].

Şekil 4.12 19. yy. tabya kapısı Aziziye Tabyaları, Erzurum.

Şekil 4.13: 19. yy. tabya kapısı, Rumeli Mecidiye Tabyası, Çanakkale.

Yapının kanat kısımlarının 2 kat halinde tasarlandığı duvar yüzlerinde 0.00 m kotundaki 18 cm genişlikteki, boylu boyunca var olan döşeme kiriş yuvalarından anlaşılmaktadır. Yakın dönemde inşa edilmiş aynı işlevli yapılarda da ahşap döşemeler bulunması, Mecidiye Tabyası'nda ki döşemelere dair fikir vermektedir (Şekil 4.14) [Çam, 1996], (Şekil 4.15) [Eyüpgiller, Yaşa, 2019]. Fakat ahşap döşemelerin tam olarak ne zaman ortadan kaldırıldığı bilinmemektedir

Şekil 4.14: Ahşap Döşeme-Büyük Kiremitlik Tabyası, Erzurum.

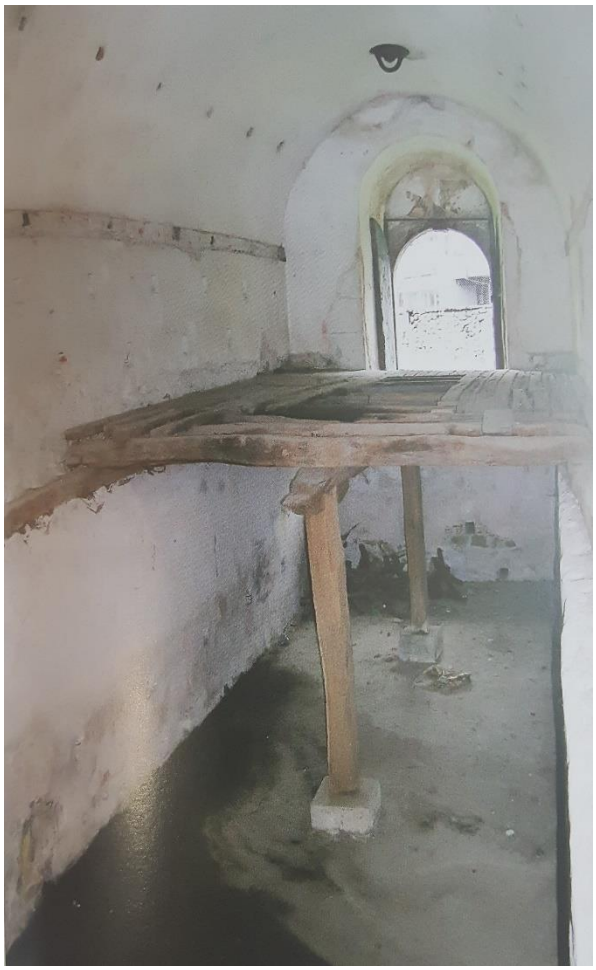

Şekil 4.15: Ahşap döşeme-Çit Tabya, İstanbul.

Araştırmalar sırasında, yardımcı yapılarla ilgili herhangi bir plan ya da belgeye de rastlanmamıştır. Yardımcı yapıların rölövelerinde yalnız ahşap döşeme ve kapı boşluklarının boyutları ile ilgili mevcut izler günümüz ulaştığından restitüsyon bu mevcut izlere göre çizilmiştir.

Ulaşılan bütün veriler doğrultusunda Mecidiye Tabyası için iki restitüsyon projesi oluşturulabilmektedir. 1. Restitüsyonda, yapının ilk inşa edildiği zamanki halinin , günümüzdeki haline oldukça yakın olduğu düşünülmektedir. Yapıya dair ulaşılabilen en eski kaynak olan Nusret ÇAM'ın naklettiği planda, yapıya iki kanadından çamaşırhane ve hela kısımlarının eklendiği görülmektedir. Ancak beden duvarlarında, günümüzde var olmayan bu bölümlere ait herhangi bir duvar yada döşeme izi görülmediğinden, bu eklerin yapının ilk yapımında var olmadığını ve sonradan eklendiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle ÇAM'ın naklettiği plandaki çamaşırhane ve hela ekleri 2. Restitüsyonda işlenmiştir (Şekil 4.16), (Şekil 4.17) [Çam, 1996].

Yapının dönem özelliklerine uygun olarak ahşap döşeme, kapı ve doğramalar ile demir parmaklıklar restitüsyon projelerinde gösterilmiştir. Mecidiye Tabyası'nın Dönem Analizleri Ek 5 ve Ek 6'da, Restitüsyon projeleri Ek 2 ve Ek 3'te verilmiştir.

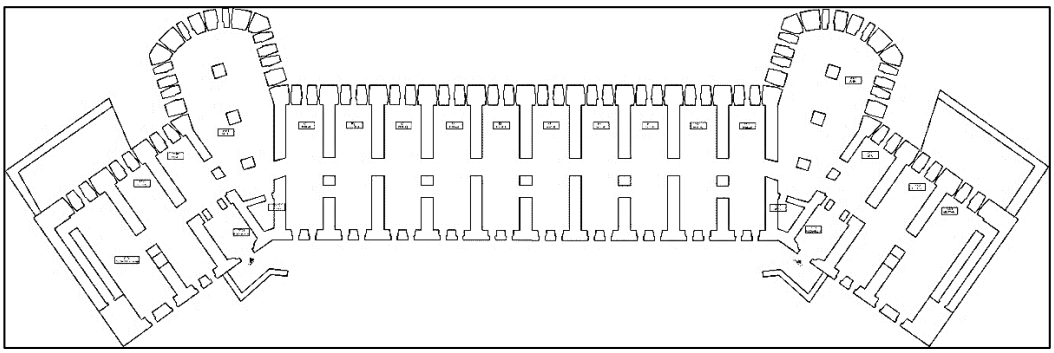

Şekil 4.16: Mecidiye Tabyası 1. Restitüsyon

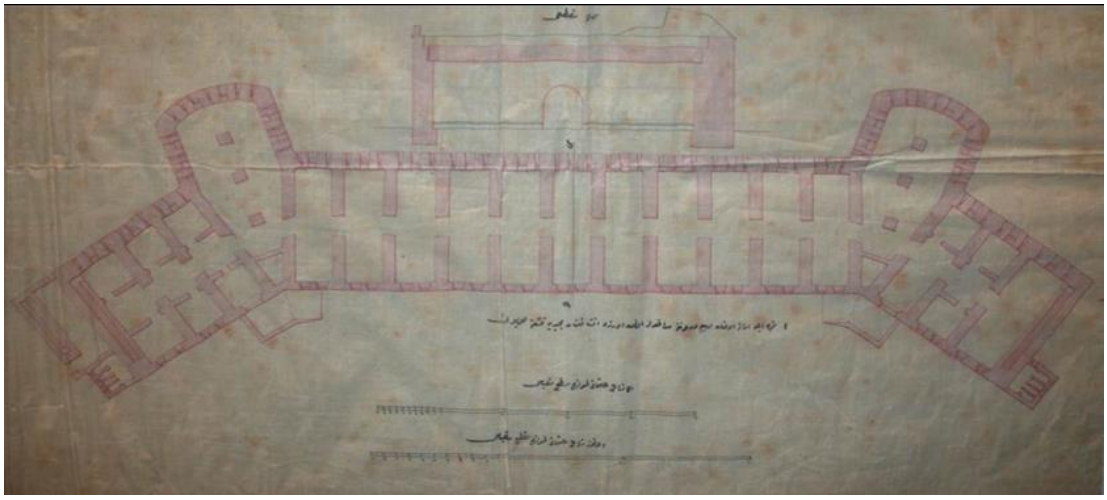

Şekil 4.17: Mecidiye Tabyası 19. yy.-2. Restitüsyon.

5. KÜLTÜREL MİRAS OLARAK KORUNAN TABYA ÖRNEKLERİ

Tarihi ve kültürel anıt ya da sitlerin işlev yitirmesi, yok olma sürecini başlatan önemli bir etkendir. Bu anıt veya sitelerin yeni işlevlerle yaşatılması sürdürülebilirlikleri için temel şarttır. Bu nedenle Mecidiye Tabyası'nın korunması sürecinin doğru planlanabilmesi için, Kültürel miras olarak kabul edilen tabya yapılarının yeniden işlevlendirilmesi üzerine Türkiye'den ve yurtdışından örnekler incelenmiştir.

Özellikle soğuk savaş dönemi ve sonrasında gelişen savaş-savunma sistemleri, silah teknolojisinin gelişmesi, kent ve devlet sınırlarının ifadesinin değişimi ile 20. yy.'a kadar oluşturulmuş savunma yapıları önemini yitirmiş, bir kısmı atıl hale gelmiştir. Bu yapı stoğunun farklı işlevler ile yaşatılmaya devam etmesi mümkündür. Ayrıca bu yapıların kayda geçirilerek tescillenmesi sadece mimarlık tarihi açısından değil, insanlığın geçirdiği süreçlerin, savaş-savunma sisteminin nasıl bir değişim geçirdiğinin ve kent sistemlerini nasıl etkilediğinin tespitinde de önemlidir.

Bu konuda, UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesinde, doğal, kültürel ve tarihi değere sahip, farklı nitelikte ve dönemlere ait alanlar, yapı ve yapı grupları yer almaktadır. Çin Seddi savunma tarihi içerisinde en eski savunma duvarını oluşturmakta olup, bu listede karşımıza çıkmaktadır.

Küba"da bulunan San Pedro de la Roca Kalesi ve bölgenin savunma sistemi de bu listeye giren savunma yapılarıdır. Haiti Tarih Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. (Şekil 5.1, 5.2) [Web 19, 2019].

Şekil 5.1: San Pedro de la Roca Kalesi - Haiti Tarih Müzesi .

Şekil 5.2: San Pedro de la Roca Kalesi - Haiti Tarih Müzesi.

Finlandiya'da ki Soumenlinna savunma sistemi ise 18. yy.'da inşa edilmiş ve Vauban'ın geliştirdiği, dönemi içinde yaygınlaşan savunma sisteminin bu bölgedeki yansımasıdır ve bölgedeki değeri ile Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almıştır ve restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür (Şekil 5.3, 5.4, 5.5) [Web 20, 2019].

.

Şekil 5.3: Soumenlinna savunma sistemi.

Şekil 5.4: Soumenlinna Müzesi.

Şekil 5.5: Soumenlinna Müzesi.

Ülkemizde savunma yapılarının belgelenmesi ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik güncel projeler yürütülmektedir. Özellikle tabya yapılarının yeniden işlevlendirilerek tarihsel ve kültürel turizme katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Örneğin, Balkan Savaşları'ndaki Edirne savunmasında karargah olarak kullanılan Hıdırlık Tabyası, "Edirne Balkan Tarihi Müzesi" olarak düzenlenlenmektedir.

Harabe haldeyken yaklaşık 3 yıl süren ve 2016'da tamamlanan restorasyon sonucu ayağa kaldırılan dönemin Edirne'deki en büyük savunma tabyalarından olan Hıdırlık Tabyası'nın müze olarak düzenlenmesi için çalışmalar halen devam etmektedir.

Hıdırlık Tabya Edirne'deki 30 tabyaların içerisindeki en büyük ve Şükrü Paşa'nın Edirne'yi 155 gün savunduğu tabyadır.

Yaşam alanları da barındıracak, bal mumu heykellerin maketlerin bulunacağı müzede tarihsel anlatım 1361 Edirne'nin fethinden başlatarak bugüne kadar geçen sürenin bu müzede anlatılması planlanmaktadır (Şekil 5.6, 5.7) [Web 21, 2019].

Şekil 5.6: Hıdırlık Tabyası - Edirne.

Şekil 5.7: Hıdırlık Tabyası Şükrü Paşa Anıtı - Edirne.

Kültür varlığı olarak değerlendirilerek yeniden işlevlendirilmek üzere projelendirilen diğer bir tabya yapısı da Kars'ta bulunan Kanlı Tabya'dır. Tabyanın Kars Harp Tarihi Müzesi olarak düzenlenerek açılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuş, 2018 yılında müze faaliyete geçmiştir 1987-88 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında çok çetin ve kanlı çarpışmalara sahne olduğu için Kanlı Tabya adını alan yapı, "Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi" olarak yeniden işlevlendirilmiştir.(Şekil 5.8, 5.9, 5.10)[Web 22, 2019].

Şekil 5.8: Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars.

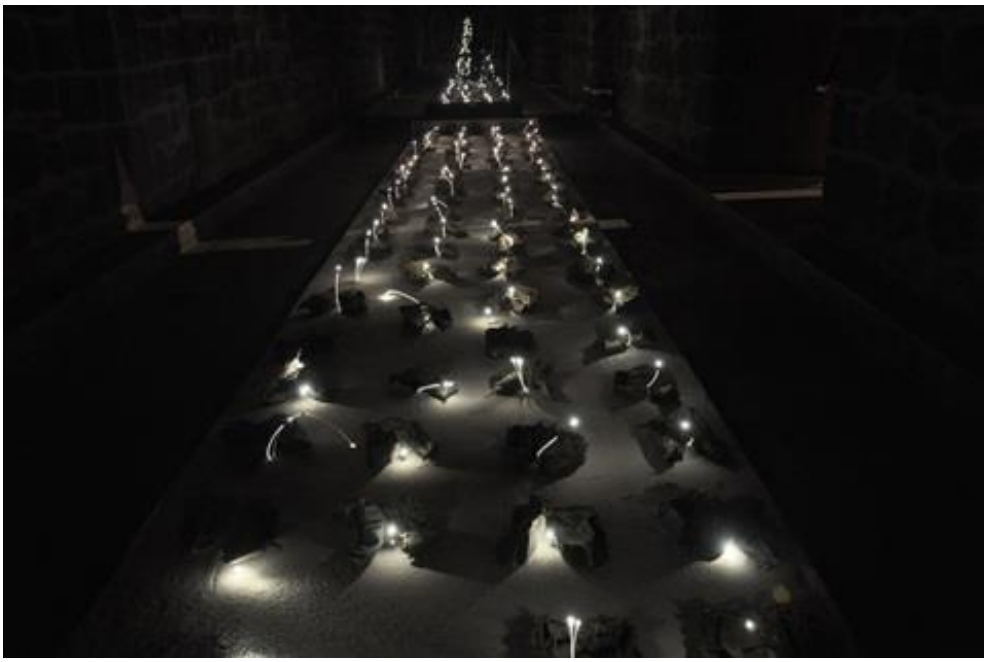

Şekil 5.9: Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars.

Şekil 5.10: Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi – Kanlı Tabya, Kars

.

Çanakkale'de bulunan Anadolu Hamidiye Tabyası da kültür mirası olarak değerlendirilerek yeniden işlevlendirilmiş bir tabyadır.1915 Çanakkale Deniz Savaşı'nda topçu çatışmalarının yaşandığı, savaş sonrasında dönem dönem askeri hizmetlerde kullanılmış, bir dönem de terk edilmiş olan tabyanın, 2011 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmış, 2017 yılında da restorasyon çalışmaları tamamlanarak ziyarete açılmıştır.

100 dönümlük bir alan içinde bulunan tabyanın müzeleştirilmesinin yanısıra çevresine de Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'nden Ege Denizi'ne kadar uzanan su yolunun minyatürü de yapılmıştır. Yine Çanakkale Savaşları sırasında kullanılan bir tarihi top da bonetler arasındaki top atış alanına yerleştirilmiştir (Şekil 5.11, 5.12, 5.13) [Web 23, 2019].

Şekil 5.11: Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale.

Şekil 5.12: Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale.

Şekil 5.13: Anadolu Hamidiye Tabyası, Çanakkale.

UNESCO'nun "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü konusunda Tavsiye" kararı, tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır(Varşova-Nairobi 1976). Örneklerde de görüldüğü gibi işlevini yitirmiş savaş yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, yapının taşıdığı tarihi değerin geleceğe aktarılması açısından önemlidir. Bu bağlamda savaşlarda kullanılmış yapılardan uygun olanların, savaş ve tarih temalı müzeler olarak değerlendirilmesi tarihi kentlerin ve tarihsel sit alanlarının şehir hayatına katılması ve tarih turizminin desteklenmesini de sağlayacaktır.

6. MECİDİYE TABYASI İÇİN KORUMA ÖNERİLERİ

Mecidiye Tabyası'nın koruma sorunlarının çözülmesi ve gerekli müdahalelerin yapılarak yeniden işlevlendirilmesi diğer Erzurum tabyalarının da geleceğini etkileyecektir. Erzurum'da günümüze ulaşan 23 tabyanın hiçbiri yeni işlev almamıştır. Terk edilme, bir yapı için yok olma sürecinin ilk aşamasıdır. Bunun için öncelik tabyaları tanıtmak, toplumsal bilinç oluşturmak, belgeleme yapmak, sahipsizlik sorununu çözmek, koruma amaçlı uygulamalar ile takip ve bakım yapmak, sonrasında ise yapının müsaade ettiği sirkülasyona uygun yeni işlev vermek olmalıdır. Mecidiye Tabyası örneğinde, koruma sorunlarının tespiti ve bozulmaların analizi yapılmış ve giderilmesi için gerekli müdahaleler Ek 4'te verilmiştir.

6.1. Müdahale Kararları

Anıtsal yapıların korunma sürecinde yapılan araştırma ve belgeleme çalışmalarının ardından, tesbit edilen bozulmalar doğrultusunda alınacak önlem ve yapılacak müdahaleler belirlenmektedir.

Erzurum Mecidiye Tabyası'nın mevcut durumunun iyileştirilmesi adına yapılan araştırma, tesbit ve belgeleme çalışmaları sonucunda yapı genelinde yapılması gereken uygulamalar belirlenmiştir.

- Temizleme

Anıtsal yapıların doğal ya da beşeri etkilerle, genel görünümünü olumsuz etkileyen ve tehdit eden unsurlardan arındırılması gerekmektedir.

Mecidiye Tabyası'nda yapılması gereken müdahalelerin başında temizleme uygulamaları gelmektedir. Özellikle yapıların açık ve rüzgarlı bir tepede yer alması, kısmen toprakla örtülü olması ve terk sürecine girmiş olmasından dolayı iç ve dış duvarlarda doğal koşullardan kaynaklanan kirlenme, bitkilenme gibi sorunlar görülmektedir. Bu sorunların giderilmesi için;

-Yapı içinde zeminlerdeki toprak dolguların temizlik ve tesviyesinin yapılması: Mecidiye Tabyası'nın genelinde zeminlerdeki ahşap döşemeler günümüze

ulaşmamıştır ve zemin toprakla örtülüdür. Bunların temizlenerek temelde bir koruma sorunu oluşup oluşmadığı tespit edilmelidir. Temelde açığa çıkabilecek taşıyıcı sorunları varsa giderilmeli, malzeme özelliklerine uygun yalıtım yapılmalı ve sonrasında zemin tesviyesi sağlanmalıdır. Döşemeler, dönemin özgün özelliklerine uygun olarak mahallerin kullanım amacına göre ahşap veya döşeme taşıyla tamamlanmalıdır.

- Duvarlardaki sıvalara raspa yapılarak orijinal taş duvar dokusunun ortaya çıkarılması: Tabyanın ve yardımcı yapıların tüm duvarlarının kireç bazlı sıvayla sıvandığı görülmektedir. Duvar yüzeylerindeki bu sıvaların raspa yapılması ve açığa çıkan duvar yüzeylerinde oluşmuş olabilecek problemlerin giderilmesi sağlanmalıdır. Yapısı bozulmuş taşlar değiştirilmeli, boşalan derzler laboratuar analizlerine göre seçilmiş dolgularla doldurulmalı, duvarların taşıyıcılığı ultrason ve sonar yöntemler kullanılarak denetlenmelidir.

- Tavan tonozlarındaki muhdes sıvalara raspa yapılması ve orijinal tuğla dokusunun ortaya çıkarılması: Mahallerin tamamı tuğla tonozlarla örtülüdür. Tüm tonozların üzeri sıvalıdır. Bu sıvaların raspa yapılarak kaldırılması yapının özgün dokusunun ortaya çıkmasını sağlamanın yanı sıra, özellikle toprakla örtülü mahallerin tonoz tavanlarında strüktürel bir sorun olup olmadığının tespiti için gereklidir. Tonoz tuğlaları analiz edilmeli, özgün haline uygun şekilde bakım ve onarımları yapılmalıdır.

- Cephe taşlarının uygun teknikle temizlenmesi: Mecidiye Tabyası'nın beden duvarları özgün moloz ve kesme taştan inşa edilmiştir. Yapıyı oluşturan bu taşların yüzeyinde, çevre koşulları ve iklimsel etkilerle lekelenmeler, renk değişiklikleri ve kararmalar görülmektedir. Ayrıca kış mevsiminde bölgede don olayının sıklıkla görülmesinden dolayı taşların aralarındaki derz dolgularında bozulmalar, dökülmeler görülmektedir. Cephedeki taş ve derz dolgularının kimyasal analizleri yapılmalıdır. Yapı malzemelerinde tutunan doğal ve biyolojik materyallerin oluşturduğu yüzeysel kirlenmenin kalınlık, nitelik ve yüzeyde oluşturduğu bozulmalar saptanmalıdır. Uygun teknik ve teknolojik aletler konservasyon ve restorasyon laboratuvarları tarafından belirlenerek yüzey temizliği yapılmalıdır.

- Çatı üzerindeki toprak dolgunun kaldırılması: Mecidiye Tabyası'nın çatısında bulunan toprak örtünün kaldırılarak, Çatı döşemesinde oluşmuş olabilecek strüktürel bozulmaların analizi yapılmalı, gerekiyorsa sağlamlaştırma ve güçlendirmesi projeler hazırlanarak uygulanmalı, korumaya yönelik yalıtım işlemleri yapılmalıdır. Özellikle

yapının don ve soğuktan koruyacak bir çatı kaplaması seçilmeli , çatı yeni işleve uygun şekilde düzenlenmelidir. İklim şartlarına dayanıklı ,üzerinde gezilebilir ve yapı strüktürünün taşıyabileceği nitelikte malzemelerle kaplanmalıdır.

• Bütünleme

Bir bölümü hasar görmüş yada yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturmak amacıyla geleneksel ya da çağdaş malzemeler kullanılarak tamamlanması işlemine bütünleme denir(AHUNBAY,2009). Mecidiye Tabyası günümüze bütünlüğünü büyük ölçüde koruyarak gelmiş olsa da bütünleme uygulamaları gerektiren kısımlar belirlenmiştir.

- Yapı beden duvarları bitişlerinde belirlenebilen eksik kısımların aynı özellikteki ve formdaki malzeme ile uygun teknik kullanılarak tamamlanması: Kuzey ve güney cephelerinde, duvarların üst kotlarında ve top kulelerinin yan duvar bitimlerinde eksilen taşlar olduğu görülmektedir. Eksik taşların aynı özellikle malzeme ve teknikle tamamlanması ve yapıda cephe bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir.

- İklim koşulları nedeniyle zarar görmüş olan harpuşta ve çörten taşlarının aynı özellikteki ve formdaki malzeme ile uygun teknik kullanılarak tamamlanması: Batı cephesinde bulunan çörten taşlarında don kaynaklı çatlamalar ve dökülmeler oluşmuştur. Doğu cephesinde de özel kesim harpuşta taşlarında eksilenler görülmektedir. Bu taşların aynı özellikteki malzeme ve teknikle tamamlanması gerekmektedir (Şekil 6.1).

Şekil 6.1: Doğu Cephesi Harpuştaları.

- Restitüsyonda belirlenen eksik ahşap döşemelerin uygun yapım tekniği ve malzeme ile tamamlanması. Yapının 19. yy. tabya mimari özelliklerine uygun olarak, Mecidiye Tabyası'nın rüzgarlıklar dışında tüm mahallerinde görülen döşeme kirişleri ve izlerinden anlaşıldığı gibi, günümüze ulaşmamış olan ahşap döşemeler ile tabyanın kuzey ve güney kanatlarında bulunan 2 katlı planlanmış olan tuvalet-hamam ve mutfak mahallerinde katları ayıran ahşap döşemelerin tamamlanması gerekmektedir (Şekil 6.2).

Şekil 6.2:Tuvalet ve Hamam döşeme izleri.

- Yer yer yıkılmış olan iç duvar ve öğelerin tamamlanması: Tuvalet-hamam mahali içinde bulunan bölücü duvarın kısmen yıkıldığı görülmektedir. Ayrıca mutfak içindeki fırın kümbetinin de bütünlüğünü koruyamadığı görülmektedir. Bu bölücü duvar ve fırının tamamlanması yapının özgün mimarisini bütünüyle korumasına yardımcı olacaktır (Şekil 6.3).

Şekil 6.3:Tuvalet- Hamam Bölücü duvarı .

- Günümüze ulaşmamış ahşap doğrama ve demir parmaklıkların tamamlanması: Yakın dönem tabya yapıları incelendiğinde pencerelerde genellikle çift kanatlı ahşap doğramalar ve demir parmaklıklar kullanıldığı görülmektedir. Mecidiye Tabyası'nın günümüze ulaşmamış olan ahşap doğramalar ve pencere kenar taşlarındaki geçme deliklerinden varlığı anlaşılan demir parmaklıklar, uygun malzeme ve teknikle tamamlanmalıdır.

• Sağlamlaştırma

Mecidiye Tabyası'nın gerek sıvayla kapatmalar gerekse toprakla örtülü kısımlarda, herhangi bir koruma sorunu olup olmadığı açıkça görülememektedir. Bu nedenle temizleme uygulamalarından sonra açığa çıkan durum sağlamlaştırma yapılacak yerleri belirleyecektir.

- Toprak dolgu altında kalan kısımların strüktürel incelemesini yapılması ve gerekli yerlerde güçlendirme yapılması.
- Raspa ve temizleme sonrasında açığa çıkabilecek yapısal çatlak ve bozulmaların tamirinin yapılması.
- Temizleme işlemleri sonrasında ultrason, sonar vb. yöntemlerle yapının strüktür ve malzeme analizleri yapılması gerekmektedir.

Ayrıca yeni işlevin yapıya getireceği fiziksel yükler ve kullanıcı sirkülasyonundan kaynaklanacak bozulmalar öngörülerek, analizler yapılmalı, gerekli yerlerde sağlamlaştırma ve güçlendirme yapılmalıdır.

• Yenileme

Mecidiye Tabyası'nda zaman içinde oluşan bozulmalar ve değişiklikler nedeniyle bazı eleman ve öğelerin yenilenmesi gerekmektedir.

- Mevcut ve özgün olmayan ahşap giriş kapıların özgün haline uygun şekilde yenilenmesi: Ahşap giriş kapılarının özgün olmadığı açıkça görülmektedir. Terk edilme sürecinde 2 şer kanattan oluşan bu kapıların menteşe sistemi de bozulmaya uğramıştır. 19. yy.'da inşa edilmiş ve aslına uygun restore edilmiş tabyaların kapıları gibi, orijinal olmayan ahşap kapılarının yerine, aslına uygun yeni ahşap

kapılar yapılmalıdır. Ayrıca yardımcı yapıların da günümüze ulaşmayan giriş kapıları tamamlanmalıdır.

- Beden duvarları bitimindeki yıpranmış ve yapısı bozulmuş taşların yenilenmesi:

Duvar bitimlerinde bozulmaya uğramış ya da çatlamış taşların uygun malzeme ve teknikle yenilenmelidir.

-Yapının ısıtma sisteminin peç sistemi olduğu düşünülmektedir. Restorasyon uygulamasına geçmeden önce yapının özgün ısıtma sistemi araştırılmalı buna göre var olan havalandırma ve var olduğu düşünülen peç kanalları kontrol edilerek yeni merkezi ısıtma sistemine dahil edilmesi tavsiye edilir.

-Mecidiye Tabyası ve çevresi için herhangi bir aydınlatma tesisatı bulunmamaktadır. Yapının anıtsal niteliğine uygun bir çevre aydınlatma sistemi ile tuğla tonoz tavanlara zarar vermeyecek nitelikte bir iç mekan aydınlatma sistemi kullanılmalıdır.

• Niteliksiz Eklerin Kaldırılması

Mecidiye Tabyası'nın askeriyenin kullanımına tahsis edildiği süreçte, çatıda 92x92x14 cm ölçülerinde betonarme bir kaide üstünde 80x82 cm boyutlarında 235 cm yükseklikte betonarme bir nöbet kulesi yapılmıştır. Yapının özgün mimari ve malzemelerine uygun olmaması ve yapının askeri kullanımdan çıkmasıyla fonksiyonunu yitirmiş olması nedeniyle, restorasyon sürecinde nöbet kulesinin kaldırılması gerekmektedir.

6.2. Yeni İşlev Önerisi: Erzurum Harp Tarihi Müzesi

Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesine göre "Anıtların korunması her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaşabilir.". Zamanla özgün işlevini yitirmiş anıtsal yapıların farklı amaçlarla kullanılması, yapının kent hayatına katılmasını sağlamaktadır (AHUNBAY, 2009).

Günümüzde Hazine Mülkiyeti'nde olan Erzurum Mecidiye Tabyası, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) koordinasyonunda 2012 yılında uygulamaya konulan "İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı'nda tarih ve kültür mirası turizminin geliştirilmesi için oluşturulması planlanan Erzurum kültür ve tarih rotasında yer almaktadır. Mecidiye Tabyası'nın mimari özellikleri ve özgün işlevi

göz önüne alındığında "Harp Tarihi Müzesi" olarak yeniden işlevlendirilmesi önerilmektedir.

2014 yılında KUDAKA tarafından hazırlanan Erzurum'da Harp Tarihi Müzesinin Kurulmasına Yönelik Değerlendirme Raporu'na göre Dünyanın birçok ülkesinde milletlerin yaşamış oldukları savaşların belgelerle, film ve fotoğrafların oluşturduğu koleksiyonlar tanıtıldığı savaş müzeleri bulunmaktadır. 100 yıldan uzun bir süre savaşlara ve işgallere tanık olan Erzurum, Rusların Anadolu içlerine ilerlemesini engelleyen bir kale olarak Türk harp tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Erzurum hafızasında derin izler bırakan Osmanlı – Rus savaşları ve Rus işgalleri döneminin gelecek kuşaklara doğru biçimde aktarılması; bölgeye turist çekmesi ve mevcut turist sirkülasyonunu arttırması amacıyla 93 harbinin en şiddetli çatışmalarının gerçekleştiği Nene Hatun Tarihi Milli Parkı sınırları içerisinde harp tarihi temalı bir müzenin kurulması, İDBTSEP ve 28 Kasım 2012 tarihinde yapılan "Nene Hatun Tarihi Milli Parkı Tabyalarının İşlevselleştirilmesi Ortak Akıl Çalıştayı" nda önemle vurgulanmıştır. Kent tarihinde, önemli bir döneme ait eserlerin korunması, toplanması, sergilenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında eğitici bir rol üstlenecek bu müze aynı zamanda tarih ve kültür mirası rotası üzerinde yer alan önemli bir turizm ürünü işlevi görecektir (Şekil 6.4) [KUDAKA İBDTSEP Raporu, 2012].

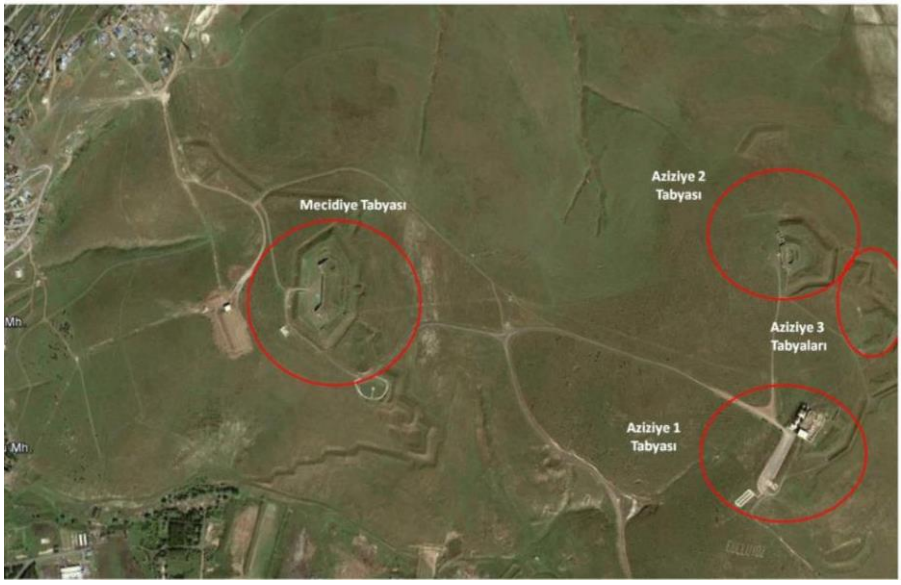

Şekil 6.4: Nene Hatun Milli Parkı, 2012.

KUDAKA'nın Harp Tarihi Müzesi işleviyle ilgili önerileri aşağıdaki gibidir:

Tabya oldukça geniş bir iç mekana sahip olması nedeniyle yapı içerisinde müzeye entegre biçimde kültür, kongre, sergi ve seminer salonları, eğitim alanları ve tarihi araştırmalar merkezi yer alabilir.

Bina içerisinde özgün olmayan ve günümüze ulaşmayan kısımlar aslına uygun olarak restore edilmelidir.

Savaş döneminde kışla olarak kullanılan binanın fırın, hamam, yemekhane, koğuş gibi yaşam alanlarının bütünlükleri korunarak, düzenlenmelidir.

Askerlerin günlük yaşantılarını ve savaş anlarını gösterecek şekilde her odaya canlandırmalar ile o döneme ait malzemelerin, ışık ve ses efektlerinin kullanıldığı simulasyon odaları yer alabilir. Askerler mevzide beklerken, nöbet tutarken, yemek yerken, koğuşlarda yatarken gösterilebilir. Bu alanlarda balmumu heykellerden ve dönemi yansıtan tefrişlerden faydalanılmalıdır. Ülkemizde benzer uygulamaların yer aldığı Harbiye Müzesi, Anıtkabir Müzesi, Kafkas Harp Tarihi Müzesi örnekleri bu anlamda örnek teşkil edebilir.

Salonlarda orijinal belgeler, tabyaların yapılışından itibaren tarihi süreci gösteren gravür ve fotoğrafların ve kullanıldığı dönemlerdeki kışla yaşantısının aynen yansıtıldığı o döneme ait malzemelerin sergilendiği bölümler yer alabilir.

Ziyaretçilere 93 Harbi ve Erzurum tarihi ile ilgili konunun uzmanlarınca hazırlanacak belgesellerin izlettirildiği, sunumların yapılacağı bir alan düzenlenmelidir. Bu alan kültür merkezi olarak da kullanılabilecek bir konferans salonu olarak düzenlenebilir.

İlgili döneme ait kitaplardan oluşan bir kütüphane, Erzurum kitaplığı ve okuma salonu oluşturulmalıdır.

Yıldönümlerinin kutlanabileceği, anma törenlerinin yapılabileceği bir tören alanı düzenlenmelidir.

Şehre hakim bir tepede yer alan Mecidiye Tabyası'nın çatı kısmında şehir seyir terası oluşturulabilir.

Bina içerisinde bilgilendirme levhaları, interaktif bilgilendirme konsolları, kiosklar ve panolar yer almalıdır.

Mecidiye Tabyası'nın şehrin her yerinden görülen bir tepede bulunması özelliği göz önünde bulundurularak özel günlerde, 93 Harbi yıldönümlerinde ışık ve lazer

gösterileri düzenlenebilir.Zaferin kazanıldığı 8-9 Kasım günü öğrenciler, kurumlar ve halk tarafından yerinde anma törenleri yapılmalıdır.

Dönemin yaşantısının yansıtıldığı, o döneme ait kıyafet ve savaş ekipmanlarının kullanıldığı ve insanlara savaş anlarını yaşatacak canlandırmalar ve gösteriler düzenlenebilir.

Mecidiye Tabyasının tarihi dokusunun korunarak ses, koku ve arttırılmış gerçeklik sağlayan uygulamalar yapılabilir. Bu anlamda 3 ve 5 boyutlu sinema sistemleri oluşturulabilir, savaştaki top seslerini, iklim koşullarına uygun olarak rüzgarı ve soğuk havayı hissedebilecekleri simulatörler kullanılabilir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları ile de ziyaretçilerin tarihi olayları kısmen yaşaması sağlanmalıdır. Bu tür uygulamaların ziyaretçilere ve özellikle öğrencilere etkileşim sunmasından dolayı etkileyici olacağı düşünülmüştür. Işıklandırma ve ses efektleriyle birlikte askeri harekât planları, rölyefler, heykeller ve robotik maketler kullanılabilir (KUDAKA, 2014).

Bütün bu öneriler doğrultusunda Harp Tarihi Müzesi işlevine entegrasyon sürecinde yeni işlev projesi çalışılmıştır(Ek 9). Bu projede yapı içinde oluşturulacak alanlar Tablo 6.1 ‘de listelenmiştir (Tablo 6.1).

“Harp Tarihi Müzesi” olarak yeniden işlevlendirilmesi, Nene Hatun Milli Parkı içinde yer alan, Erzurum şehir merkezine çok yakın ve hâkim bir alanda konumlanmış olan Mecidiye Tabyası’nın sürdürülebilirliği bakımından da önemlidir. İlgili projenin hayata geçirilmesi için yerel yönetimler, kent halkı ve aydınlarının desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 6.1: Öneri İşlev Tablosu.

ERZURUM HARP TARİHİ MÜZESİ		
Yİ101	**FUAYE**	
Yİ102	**OFİS**	Müze yönetiminin kullanımına tahsis edilmiş mekandır.
Yİ103	**OFİS**	Müze yönetiminin kullanımına tahsis edilmiş mekandır.
Yİ104	**OFİS**	Müze yönetiminin kullanımına tahsis edilmiş mekandır.
Yİ105	**DANIŞMA**	Ziyaretçilere bilgilendirme ve yönlendirme hizmetinin verildiği bölümdür.
Yİ106	**KARŞILAMA**	Gelen ziyaretçilerin karşılandığı giriş mahalidir.
Yİ107	**HARP FİLMLERİ SALONU**	Harp Filmleri ve belgesel gösterimlerinin yapılacağı salondur.
Yİ108	**DEPO**	
Yİ109	**93 HARBİ SALONU**	93 Harbi tarihi ve etkilerinin anlatıldığı salondur.
Yİ110	**93 HARBİ KAHRAMANLARI SALONU**	Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Kurt İsmail Paşa, Kaptan Mehmet Paşa, Kaymakam Bahri Bey, Mehmet Arif Bey, Name Hatun gibi kahramanların tanıdıldığı salondur.
Yİ111	**NENE HATUN SALONU**	Nene Hatun' un hayatı ve kahramanlıklarının anlatıldığı salondur.
Yİ112	**ERZURUM TABYALARI SALONU**	Erzurum Tabyalarının tanıtıldığı salondur.
Yİ113	**1. DÜNYA SAVAŞI SALONU**	1. Dünya Savaşı' nın ve Erzuruma etkilerinin anlatıldığı salondur.
Yİ114	**KAFKAS CEPHESİ SALONU**	Kafkas Cephesi savaşlarının ve şehit olan Erzurum'luların anlatıldığı salondur.
Yİ115	**12 MART SALONU**	Erzurum' un kurtuluş günü ile ilgili belgeler ve fotoğrafların sergilendiği salondur.
Yİ116	**KARDEŞ KÖMEĞİ SALONU**	Azerbaycan türklerinin ve Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi' nin tanıtıldığı salondur.
Yİ117	**KAZIM KARABEKİR SALONU**	Kazım Karabekir' in Erzurum günleri, fotoğrafları ve özel eşyaları sergisi.
		Erzurum 'lular tarafından hediye edilen Kuran-ı Kerim (İstanbul Askeri Müze de)
		Kars Kalesine çekilen ve vefatında tabutu üzerine serilen Türk Bayrağı (İstanbul Askeri Müze de)
		Özel eşyaları (Kazım Karabekir Vakfı aracılığıyla)
Yİ118	**HARP GEREÇLERİ SALONU**	Kafkas Cephesi' nden kalma top, tüfek, zırh, kılıç, kama, bomba, tabanca vb. gibi savaş aletlerinin sergilendiği salondur.
Yİ119	**KONFERANS SALONU**	Savaş ve Tarih temeli konferansların yapılacağı alandır.
Yİ120	**SAVAŞ TOPLARI SALONU**	Erzurum' da ki savaşlarda kullanılan savaş toplarının sergilendiği salondur.

Tablo 6.1: Devam.

Yİ121	**DEPO**	
Yİ122	**SANCAKLAR SALONU**	Osmanlı- Rus savaşlarında kullanılmış sancakların sergilendiği alandır.
Yİ123	**GÜVENLİK**	
Yİ124	**ERZURUM HARP TARİHİ KİTAPLIĞI**	Erzurum Harp Tarihi ile ilgili bilgi, belge ve araştırmalardan oluşturulmuş kitaplıktır.
Yİ125	**KAFE**	Müze personel ve ziyaretçilerinin ihtiyacına yönelik hizmet veren, içerisinden seyir terasına çıkabilen sosyal alandır.
Yİ001	**WC**	
Yİ002	**WC HÖLÜ**	
Yİ003	**WC**	
Yİ004	**DEPO**	
Yİ005	**ENGELLİ WC**	
Yİ006	**KİLER/DEPO**	
Yİ007	**MUTFAK**	
	SEYİR TERASI	Ziyaretçilerin kullanımına açık olan, Erzurum ve çevresini seyredebilecekleri açık alandır.
Yİ201	**DEHLİZ**	
Yİ202	**OFİS**	Konservasyon Atölyesi yönetiminin kullanımına ayrılmış alandır.
Yİ203	**DEPO**	
Yİ204	**KONSERVASYON ATÖLYESİ -1**	Büyük cephanelik yapısının içinde, harp gereçlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığı bölümdür.
Yİ205	**KONSERVASYON ATÖLYESİ -2**	Büyük cephanelik yapısının içinde, harp gereçlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığı bölümdür.
Yİ206	**KONSERVASYON ATÖLYESİ -3**	Büyük cephanelik yapısının içinde, harp gereçlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığı bölümdür.
Yİ207	**KONSERVASYON ATÖLYESİ -4**	Büyük cephanelik yapısının içinde, harp gereçlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığı bölümdür.
Yİ208	**MAZLEME ODASI**	Konservasyon malzeme ve gereçlerinin bulunduğu odadır.
Yİ301	**DEPO**	Kuzey kanat cephaneliği binası müze deposu olarak kullanılacaktır.
Yİ401	**DEPO**	Güney kanat cephaneliği binası müze deposu olarak kullanılacaktır.
Yİ501	**HARP HATIRASI SATIŞ BİRİMİ**	Kar kuyusu ziyaretçilerin hatıralık satın alabilecekleri alan olacaktır.

7. SONUÇ

Tarihi kentler ve kentsel alanlar bir toplumun kültürel kimliğini oluştururlar ve onları biçimlendiren geçmişin yaşayan kanıtlarıdırlar. Korunmaları ve çağdaş yaşamla bütünleşmeleri kent planlama ve imar hareketlerinin temelini oluşturur.

Osmanlı askeri mimarisi içerisinde önemli bir yeri bulunan .Erzurum tabyalarının sahip oldukları tarihi, askeri, mimari ve yapısal özellikleri ve önemi açısından hak ettikleri değerler ölçüsünde korunup, geleceğe aktarılması, ülkemiz tarihi ve kültürel varlıklarının koruma-değerlendirme çalışmaları içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Tarihi yapıların birçoğunda görüldüğü gibi, savunma yapılarında da işlevini kaybetme ve terkedilme gibi sorunlar, yapıların yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Bu yapılara, yapının yapıyı yoğun kullanıma maruz bırakmayacak, büyüklüğü ve tarihsel değerine uygun yeni işlevler verilmesi, savunma yapılarının sürdürülebilirliği bakımından uygun olacaktır.

Tabya yapılarının özellikle 21. yy.'da işlevsiz hale gelmesinden dolayı yapılardaki bozulmaların giderilmesi, bütünleme, restorasyon ve yeni fonksiyona yönelik müdahaleler yapılması gerekmektedir. Yapıların korunması çalışmalarında öncelikle doğru ve yeterli belgeleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Erzurum Mecidiye Tabyası, 19. yy.'da yapılmış özgün askeri savunma yapılarındandır ve tabya mimarisinin Erzurum'da inşa edilmiş ilk örneğidir. Özellikle Rus saldırılarına karşı şehrin savunulmasında askeri dış karakol olarak kullanılmıştır. Tabyanın ve inşa edildiği Top Dağı'nın, Erzurum şehir merkezinden açıkça görülmesi, yapının tarihsel değerinin yanında anıtsal değerini de ön plana çıkarmaktadır.

Yay planlı tabyaların ilk örneklerinden olan Mecidiye Tabyası, kesme ve moloz taştan yığma tekniğiyle inşa edilmiş, çatısı ve doğu cephesi toprakla kapatılmış, çevresinde 5 adet yardımcı yapı bulunan bir komplekstir. Günümüzde Nene Hatun Tarihi Milli parkı içinde bulunan tabya, uzun süre Askeriye'nin kullanımına tahsis edilmiş, 21. yy.'da işlevini kaybetmiştir.

Bu çalışmada, Mecidiye Tabyası konusunda yapılan rölöve çalışmaları sırasında, yapının günümüzdeki durumu hakkında tespitler yapılmıştır. Tabyanın malzeme ve bozulma ve dönem analizleri yapılmıştır. Restitüsyon verileri incelenmiş ve dönem

özellikleri irdelenmiştir. Yapı hakkında ulaşılabilen bilgi, belge ve veriler incelenmiştir. Ana yapı ve yardımcı yapılardaki bozulmalar ve yapılması önerilen müdahaleler belirlenmiştir.

Yeni işlev önerisi geliştirilirken, tabya ve çevresinde benzer işlevli yapılar incelenmiş, yeni işlevin yapının orijinal işlevine uyumu ile bölge halkının yerel faaliyetlere etkisinin ne olacağının değerlendirilmiştir.

Bu amaçla tez kapsamında, KUDAKA tarafından oluşturulması planlanan Erzurum Tarih ve Kültür Rotası'nda bulunan Mecidiye Tabyası'nın yeniden işlevlendirme sürecinde araştırma, belgeleme ve projelendirme çalışmaları yapılmıştır.

Yeni işlev düşünülürken ana tabya yapısının Harp Tarihi Müzesi binası, Büyük Cephanelik yapısının konservasyon atölyesi, kanat cephaneliklerinin depo ve kar kuyusunun ise Harp Hatırası Satış Birimi olarak kullanılması önerilmiştir. Modern müzecilik anlayışıyla, teknolojik imkanlardan yararlanılarak, ışıklı, sesli ve görsel efekt ve simülasyonlarla desteklenmesi, ana yapı içinde harp filmleri gösterimleri düzenlenmesi düşünülmüş, tabyanın çevresinin de düzenlenmesi, avlusunda anma törenlerinin de düzenlenmesi önerilmiştir. Ayrıca yeni işlev projesinde, ana tabya yapısı çatısı seyir terası olarak düzenlenmiştir.

2011 yılında 17. ICOMOS Genel Kurulu'nda da bildirildiği üzere, tarihi kentlerdeki anıtsal yapılara yeni işlev verilirken kültür mirasını kentsel yaşamın parçası olarak ele almak gerekmektedir. Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgili nesilden nesile aktarılan anı ve olayların, muharebelerde mücadeleye önder olmuş şahsiyetlerin hafızalarda yer etmesi ve her yıl anma törenlerinde Erzurum halkının tabyalara yürümesi, savaşın kültürel ve toplumsal bir olay haline geldiğini göstermektedir. Kentin harp tarihine bu denli sahip çıkması, Mecidiye Tabyası'nın yeni işlevinin de bölge halkı tarafından kolaylıkla özümseneceğini göstermektedir.

Serhat şehir Erzurum'un bir Harp Tarihi Müzesi'nin olması ve Mecidiye Tabyası'nın bu işlevle yaşatılması, KUDAKA tarafından öngörüldüğü gibi şehrin tarih turizmine büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

---------, (1995), "Kars Tabyaları, 14. Mekanize Piyade Komutanlığı Broşürü", Kars.

Acıoğlu Y., (2016), "Çanakkale Tabyaları", Sanat Tarihi Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,Cilt: Xxv, Sayı:1, Nisan 2016, İzmir.

Acıoğlu Y., (2013), "Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları", Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sanat Tarihi A.B.D.

Ahunbay Z., (2009), "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon", Yem Yayın, İstanbul.

Akgün (Aşıroğlu) T., (1996), "Erzurum Tabyaları", Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları, Erzurum.

Beygu A. Ş.,(1936), "Erzurum Tarihi", Anıtları, Kitâbeleri, İstanbul, 1936.

Çam N., (1993), "Erzurum Tabyaları", Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1457, Ankara.

De Tott B., (1995), "Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar", Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi, No: 89, İstanbul.

Develioğlu, F., (1980), Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara.

Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, 4880, 4929, 4931, 5195, 5198, 5872, 5877 Nolu Karar Belgeleri.

Eyüpgiller K. K.,Yaşa, Y.,(2019), "İstanbul Boğazı Kale ve Tabyaları", Kitabevi.

Geçten O., (2015), "Aziziye ve Mecidiye Tabyalarının Askeri Tahkimat Yapısı Olarak Mimarî Özelliklerinin İncelenmesi", 2nd International Sustainable Buildings Symposium, Ankara..

Gemalmaz E.(1995), "Erzurum İli Ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük ve Dizinler)", Iıı. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 590, Ankara.

Gündoğdu H., (2007), "XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması", XIII. Türk Sanatları Kongresi, Budapeşte.

Güner Y., (2004), "Edirne Askeri Tabyalarının Mimarisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslam Sanatları Programı, İstanbul.

Heyet, (1998), Erzurum İl Yıllığı 1998, Ankara..

İdil A. Ç., (2006), Erzurum Mecidiye Tabyası Malzeme İnceleme Teknik Raporu.

İnan Z., (2011), “Erzurum Büyük Kiremitlik Tabyası Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enst. Mimarlık Programı.

Kantarcı Ş., (1997), “Kars Tabyaları’nın İnşası”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

Karal E. Z., (1940), “Zarif Paşa’nın Hatıratı”, Belleten, Sayı:16, 1.Teşrin 1940.

Kırzıoğlu M. F., (1976), “Osmanlılar’ın Kafkas Ellerini Fethi”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:358.

Kocagüney V., (1942), “Erzurum Kalesi ve Savaşları”, Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı, 1 Eylül 1942, Sayı:61.

Konyalı İ. H., (1960), “Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi”, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları Sayı:2.

KUDAKA, (2012), İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı Raporu, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı.

KUDAKA, (2012), Nene Hatun Tarihi Milli Parkı Tabyalarının İşlevselleştirilmesi Ortak Çalıştayı, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı.

Küçükuğurlu M., (2016), “Geçmişten Geleceğe Erzurum Tabyaları”, Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınları.

Küçükuğurlu M., (2016), “Erzurum Tabyaları ve Kışlaları”, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi Proje Ekibi, (2008), Toprağın Altındaki Tarih, Erzurum İl Özel İdaresi Yayınları.

Pakalın M. Z.,(1993), “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, Cilt:Iıı, M.E.B. Yayınları.

Puşkin A. S.,(1993), “Erzurum Yolculuğu, Çeviren: Z. Baştımar”, Yaba Yayınları, s. 46.

Sevgen N., (1959), “Anadolu Kaleleri”.

Seydi A.,(1330), “Resimli Kâmus-I Osmanî”, Cild:1.

Sinop Valiliği, (1993), Sinop İl Yıllığı.

Tanyeli, A.N. (1972) Erzurum Şehri ve Kalesi, Basılmamış Araştırma.

Tozlu S., Nazır B., (1886), “Erzurum Şehrinin Savunma Sistemleri Hakkında Nusret Paşa’nın İki Raporu”, Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı, Editör: Mehmet İnbaşı.

Ülkü O., (2007), Osmanlı İmparatorluğu'nda Savunma Sistemi Olarak Tabya Mimarisi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 27.

Ülkü O., (2006), Kars ve Ardahan Tabyaları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bilim Dalı.

Yeler S., (2013), Trakya Tabyaları: Koruma Sorunları ve Koruma Kullanma Önerileri, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı.

Yeşilyurt Y., (2015), Pek Bilinmeyen 1853 ve 1855 Yıllarına Ait Erzurum'un İki Şehir Planı", Beyazşehir Palandöken Dergisi, Sayı: 13.

Web 1, (2019), www.wikipedia.org/wiki/File:Charleroi- vauban.jpg, (Erişim Tarihi: 14/01/2019).

Web 2, (2019), www.wikipedia.org/wiki/File:Charleroi- vauban.jpg, (Erişim Tarihi: 14/01/2019).

Web 3, (2017), https://www.periodpaper.com/collections/maps/other?page=2, (Erişim Tarihi: 08/12/2017).

Web 4, (2019) https://www.periodpaper.com/products/1877-wood-engraving-kars-fortress-turkey-crimean-war-russia-ottoman-empire-art-154113-xea7-086, (Erişim Tarihi: 08/12/2017).

Web 5, (2019), http://karskultur.gov.tr/yazdir?75C2BC1014A79CD33EF3ADEC94477F78), (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 6, (2019), é, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 7, (2019), http://www.kulturvarliklari.gov.tr, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 8, (2019), http://www.edirneyenigun.com/yazar/2458/edrne-tabyalari-1.html, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 9, (2019), https://www.google.com/search?q=k%C4%B1y%C4%B1k+tabya+balkan+harbi+m%C3%BCzesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjZho-s3v3iAhWJIlAKHSGoBZ0Q_AUIESgC&biw=1366&bih=608#imgrc=GESoEfd1ClpMeM, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 10, (2019), http://samsun03.blogcu.com/samsun-kalyon-burnu-tabyasi/1026878, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 11, (2019), https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sinop/gezilecekyer/pasa-tabyasi, (Erişim Tarihi: 11/04/2019).

Web 12, (2019), http://www.gazetealbayrak.com/erzurumun-havadan-cekilmis-birbirinden-guzel-fotograflari-251g-p4.htm, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 13, (2019), Google Earth , (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 14, (2019), http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/AnaSayfa/milliparklar/nenehatun.aspx?sflang=tr, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 15, (2019), https://www.tarihnotlari.com/erzurum-tabyalari/, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 16, (2019), https://www.tarihnotlari.com/erzurum-tabyalari/, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 17, (2019), https://www.star.com.tr/yerel-haberler/erzurumda-tabyalar-140-yildir-tarihe-isik-saciyor-173650/, (Erişim Tarihi: 16/08/2019).

Web 18, (2019), https://www.canakkaleharbi.com/2019/05/18/rumeli-mecidiye-tabyasi-ve-sehitligi/, (Erişim Tarihi: 18/05/2019).

Web 19, (2019), https://tr.depositphotos.com/46173461/stock-photo-spanish-colonial-fortress-castillo-de.html, (Erişim Tarihi: 23/05/2019).

Web 20, (2019), https://en.wikipedia.org/wiki/Suomenlinna, (Erişim Tarihi: 23/05/2019).

Web 21, (2019), http://www.edirnemuzesi.gov.tr/TR-194092/sukru-pasa-aniti-ve-balkan-savaslari-muzesinin-ziyarete-.html, (Erişim Tarihi: 25/05/2019).

Web 22, (2019), http://www.karsmuzesi.gov.tr/TR-204392/kafkas-cephesi-harp-tarihi-muzesi.html, (Erişim Tarihi: 25/05/2019).

Web 23, (2019), http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-142130/canakkale-anadolu-hamidiye-tabyasi.html, (Erişim Tarihi: 25/05/2019).

ÖZGEÇMİŞ

Elif Sibel KOTAN, 1984'de İstanbul'da doğmuştur. 2008 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık eğitimini tamamladıktan sonra 2 yıl kurumsal bir şirkette görev yapmıştır. 2010 yılından itibaren eşi Alparslan KOTAN ile birlikte projelendirme ve uygulama alanında çalışmaktadır. Yüksek Lisans Eğitimini Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır.

EKLER

Diğer Ekler(CD)

Rölöve, 1. Restitüsyon, 2. Restitüsyon, Restorasyon, 1. Dönem Analizi, 2. Dönem Analizi, Malzeme Analizi, Bozulma Analizi, Yeni İşlev Projeleri**.**